

สมุดภาพโคลงภาพสี่ด้าน

จัดทำโดย
คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน

• ภาษาลือให้
อัญนะคาวิอักษร
พบขงมเทิดถวักกร
แกชดขอเทาทัง

นามนคร รามเอย
อะตัง
ล่องไปล์ หลังนา
ป่วยท้องบรธา ๑

กรมหมื่นนุชิตจโนรส
(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตจโนรส)

ମହାରାଜାଙ୍କ ମହାମାରୀ

ମହାରାଜାଙ୍କ

ମହାମାରୀ

สมุดภาพโคลงถวายสัตตน

คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เนื่องในโอกาสมหามงคลทรงครองราชย์ ๗๐ ปี

มหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๙ พรรษา

เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๔ พรรษา

และเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖๑ พรรษา

พุทธศักราช ๒๕๕๙

บทอาศรัย

‘บารมีพระมากพัน	รำพัน
ทรงแบกภาระอัน	หนักแปด
เพื่อลูกหลานไทย	มีสุข
เป็นปิ่นประเทศแท้	เพื่อป้อง...ปึกไทย

ธ ทรงเป็นยิ่งกว่ามหากษัตริย์	ดุจองค์เทพปรากฏชัดจากสวรรค์
ทรงปรีชาพลานุกรณบ่อนันต์	เกินร้อยพันเอกอุพระกรุณา
ครบเจ็ดสิบป้อมในมไหศวรรย์	ขอทรงธรรมเกษมสันต์พระชั้นชา
เป็นมิ่งขวัญปกเกล้าชาวประชา	ทุกแหล่งหล้าร่วมใจถวายพระพร’

ขอถวายพระพร
คณะสงฆ์ และอวาสกอบาสีกา
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

อัครราชนครศรีสยาม

ถวายพระพรชัยมงคล...ชนมายุ
ราชบุรีรวมใจด้วยจงรักและภักดี

ทรงเป็นมิ่งขวัญชาติราชบุรีจงรัก
ด้วยแสนห่วงปวงประชาเป็นอาภิน

ขอพระชนมียืนนานสราญสวัสดิ์
ขอให้ทรงแข็งเกร่งพระวรกาย

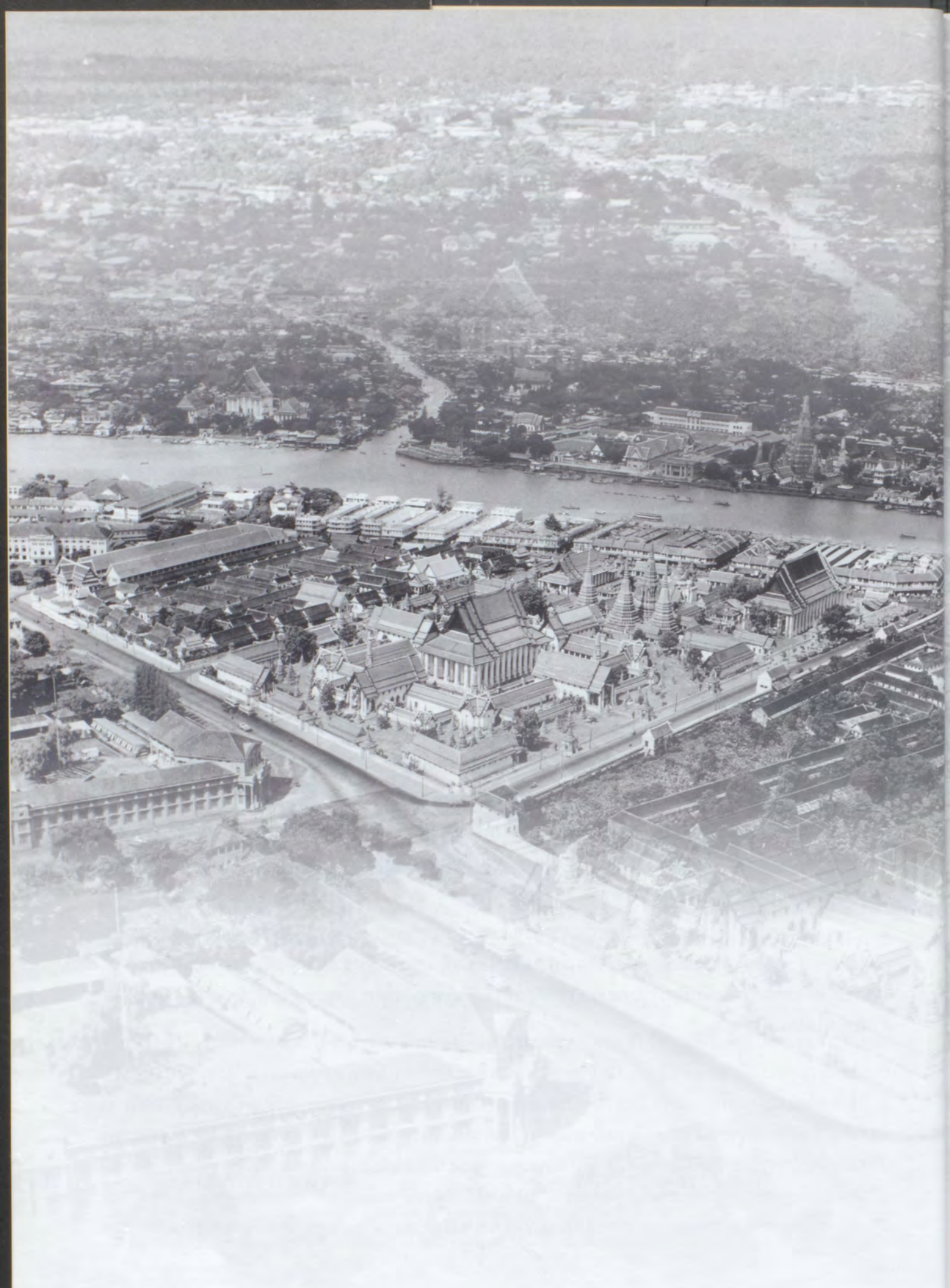
๖๐ พรรษาสวัสดิ์พัฒนาศรี
พระเทพรัตนราชนครศรีแผ่นดิน

ทรงงานหนักเหนื่อยเพียงใดไม่ถวิล
ดูจนน้ำฝนหล่นรินน้ำ...ให้ฉ่ำใจ

ขอเทพไทป้อมปัดภัย...ทั้งหลาย
เป็นปิ่นปักป้องไทยนิรันดร์เทอญ

ขอถวายพระพร
คณะสงฆ์ และอบาสก์อุบาลีกา
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ประวัติย่อวัดพระเชตุพน

วัดพระเชตุพน เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ซึ่งมีเกียรติชั้นสูงสุดพระอารามหนึ่ง การลำดับเกียรติพระอารามหลวงนั้น เริ่มเมื่อรัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดระเบียบพระอารามหลวงในกรุงเทพฯ และหัวเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ เป็น ๓ ชั้น คือ

๑. ชั้นเอก

๒. ชั้นโท

๓. ชั้นตรี

แต่ละชั้นยังแบ่งออกเป็นชนิดๆ ดังนี้

ชั้นเอก แบ่งออกเป็น ๓ ชนิด คือ

๑. ราชวรมหาวิหาร

๒. ราชวรวิหาร

๓. วรมหาวิหาร

ชั้นโท แบ่งออกเป็น ๔ ชนิด คือ

๑. ราชวรมหาวิหาร

๒. ราชวรวิหาร

๓. วรมหาวิหาร

๔. วรวิหาร

(เหมือนกับชั้นเอก)

ชั้นตรี แบ่งออกเป็น ๓ ชนิด

๑. ราชวรวิหาร

๒. วรวิหาร

๓. สามัญ (ไม่มีสร้อยต่อท้ายชื่อ)

ซึ่งแต่ละชนิดนั้นสำหรับต่อท้ายนามวัด เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร ชื่อชนิดต่างๆ ที่ต่อท้ายนามวัดนั้นซ้ำกัน เช่น ชั้นเอกกับชั้นโท ฉะนั้น จะถือเอาชื่อชนิดนั้นๆ เป็นเครื่องกำหนดว่าเป็นวัดชั้นเอก - โททีเดียวไม่ได้ นอกจากจะทราบว่าเป็นชนิดไหนเท่านั้นเอง

วัดพระเชตุพน เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิดราชวรมหาวิหาร อยู่ในอันดับหมายเลข ๑ ตามทำเนียบพระอารามหลวง เพราะถือว่าเป็นวัดที่ทรงสถาปนาขึ้นพร้อมกันกับในคราวสถาปนาพระบรมมหาราชวัง จึงเป็นวัดที่มีชื่อเสียงเกียรติคุณเป็นที่คุ้นเคยกันมาก อีกประการหนึ่งวัดนี้ยังได้ชื่อว่าเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทยอีกด้วย ประวัติโดยละเอียด พระครูปลัดสัมพิพัฑฒนพรหมจริยาจารย์ (บุญ ป.๔) พระครูฐานานุกรมในสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เขม ฐมฺมสโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนเขียนไว้แล้ว จึงได้ย่อประวัตินี้เพื่อเป็นการศึกษาเบื้องต้น

นามเดิม

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร

ที่ตั้งปัจจุบัน

เลขที่ ๒ ตำบลพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร จังหวัดพระนคร^(๑)

เขตติดต่อ

ทิศตะวันออก

ถนนสนามไชย กรมการรักษาดินแดน

ทิศตะวันตก

ถนนมหาธาตุ ตลาดท่าเตียน

ทิศเหนือ

ถนนท้ายวัง พระบรมมหาราชวัง

ทิศใต้

ถนนเศรษฐการ กระทรวงเศรษฐการ^(๒)

เนื้อที่

บริเวณที่ดินวัดทั้งหมดมี ๕๑ ไร่ ๒ งาน ๙๘ ตารางวา (สำรวจเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑)

อดีตสมัยอยุธยา วัดนี้เดิมเป็นวัดโบราณ สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระเพทราชา ระหว่าง พ.ศ. ๒๒๓๑ - ๒๒๔๖ เป็นวัดที่ราษฎรสร้างขึ้นโดยไม่ปรากฏว่าผู้ใดเป็นผู้สร้าง สมัยนั้นก็คงเป็นวัดบ้านนอก ห่างไกลจากเมืองหลวงโดยไม่ได้คาดคิดว่าจะเป็นเมืองหลวง ตั้งอยู่ที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา ตำบลบางกอก เมืองธนบุรี ชื่อว่าวัดโพธาราม ชาวบ้านจึงเรียกติดปากว่า วัดโพธิ์ มาจนถึงทุกวันนี้

สมัยธนบุรี พ.ศ. ๒๓๑๑ เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสถาปนาเมืองธนบุรีเป็นพระมหานคร ทรงกำหนดเขตเมืองหลวงทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำเจ้าพระยาอยู่ในเขตกลางเมืองหลวง วัดโพธาราม ตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา จึงอยู่ในเขตพระมหานครด้วยและได้เป็นอารามหลวง มีพระราชอาคันตุกะครองตั้งแต่นั้นมา

สมัยกรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๓๒๕ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงปราบดาภิเษกขึ้นเสวยราชสมบัติ ทรงย้ายพระมหามณเฑียรมาตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกฝั่งเดียว ทรงสร้างพระบรมมหาราชวัง มีวัดอยู่ใกล้ชิด ๒ วัด คือ วัดสลัก (วัดมหาธาตุ) อยู่ทิศเหนือ วัดโพธารามอยู่ทิศใต้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สถาปนาวัดโพธารามเป็นการใหญ่ รวมเวลา ๗ ปี ๕ เดือน ๒๘ วัน จึงสำเร็จสมบูรณ เพื่อให้สมกับเป็นวัดใกล้ชิดกับพระบรมมหาราชวัง จึงเรียกได้ว่าวัดวังหลวง พระราชทานนามใหม่ว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ จึงทรงเปลี่ยนเป็นวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ต่อมาในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทอดผ้าพระกฐินทอดพระเนตรเห็นถาวรวัตถุสิ่งสมเสนาสนะที่สถาปนามาถึง ๓๐ ปี เศษชำรุดทรุดโทรมลงทั้งสิ้น จึงทรงพระราชดำริที่จะทรงปฏิสังขรณ์และสถาปนาขึ้นใหม่อีก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทแบ่งปันกันเป็นนายดำเนินการต่างๆ เริ่มแต่ปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๗๕ ในการบูรณะครั้งนี้ทรงขยายของเดิมที่มีอยู่ให้กว้างใหญ่บ้าง เปลี่ยนแปลงแก้ไขให้งดงามดีกว่าเดิมบ้าง เช่น พระอุโบสถเก่า เล็ก แคบ ขยายออกอีก พระวิหารทิศต่างๆ ต่อด้านหลังให้ยาวกว่าเดิม และการปฏิสังขรณ์คราวนี้คล้ายกับว่าประชุมช่างต่างๆ เพราะสิ่งก่อสร้างล้วนวิจิตรงดงามบริบูรณ์ด้วยศิลปอันประณีต

^(๑) ปัจจุบันเป็นกรุงเทพมหานคร

^(๒) ปัจจุบันเป็นกระทรวงพาณิชย์

ผังการสร้าง จัดบริเวณเป็น ๒ ส่วน คือ พุทธาวาส และสังฆาวาส

๑. **พุทธาวาส** เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมากรโดยเฉพาะ แบ่งเป็น ๒ บริเวณ คือ

ก. **บริเวณพระอุโบสถ** ตั้งพระอุโบสถไว้กลาง มีพระวิหารประจำทิศใหญ่ ๔ ทิศ สร้างพระระเบียงล้อมรอบสองชั้น พระระเบียงนั้นสร้างแบบ “ไม้สิบสอง” ในทิศใหญ่ๆ มีพระวิหารทิศทั้งสี่ อัญเชิญพระพุทธรูปโบราณมาตั้งประดิษฐาน เว้นแต่พระวิหารทิศเหนือเป็นพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ที่หล่อขึ้นใหม่เพียงองค์เดียว

พระระเบียง ชั้นในประดิษฐานพระพุทธรูป ๑๕๐ องค์ ชั้นนอก ๒๔๔ องค์ พระพุทธรูปทั้งปวง (สมัยเขียงแสน สุโขทัย อุทอง อโยธยา) นั้นล้วนแต่เป็นของเก่าจากเมืองสุโขทัย พิษณุโลก สวรรคโลก ลพบุรี กรุงเก่า ที่ชำรุดหักพังอัญเชิญมาปฏิสังขรณ์ให้บริบูรณ์ ตามเสาพระระเบียงจำหลักศิลาจารึกประเภทวรรณคดีต่างๆ คือ แบบแต่งฉันท์ โคลง กลอนกลบท ภายในลานพระอุโบสถสร้างพระมหาธาตุประจำมุมทั้ง ๔

ต่อจากพระระเบียงออกมา สร้างพระเจดีย์รายรอบพระอุโบสถ สูง ๓ วา ๒ ศอก ฐานประดับศิลาองค์ประดับกระเบื้องเคลือบ รวม ๗๑ องค์

ตรงมุมทั้ง ๔ สร้างพระเจดีย์ฐานเดียวหมู่ละ ๕ องค์ทั้งสี่มุม รวมเป็น ๒๐ องค์ พระเจดีย์ทั้ง ๔๑ องค์นี้ล้วนแต่ย่อเป็นแบบไม้สิบสองทั้งนั้น และสร้างพระวิหารคด (คดเป็นแบบข้อคอก) อีกทั้ง ๔ มุมประดิษฐานพระพุทธรูปต่างๆ เช่นเดียวกัน แต่ส่วนมากเป็นพระพุทธรูปที่ชำรุดมาก กำแพงใหญ่บริเวณวัดเฉพาะตอนบริเวณพระอุโบสถนี้ก็ทำย่อ “ไม้สิบสอง” เหมือนกัน (สังเกตมุมกำแพงหน้าวัด)

นอกจากนั้น ยังมีศาลารายรอบบริเวณรวม ๘ หลัง (ศาลารายเดิมมี ๑๖ หลัง รื้อเมื่อคราวบูรณปฏิสังขรณ์ใหญ่ ๘ หลัง) เป็นศาลารายล้อมพระมหาเจดีย์ ๒ หลัง ภายในศาลาเดิมตั้งฤๅษีดัดตน ปัจจุบันฤๅษีดัดตนย้ายมาตั้งที่ภูเขาด้านใต้ที่ต้นเสาจารึกตำรายาไทยต่างๆ ตลอดทั้งตำราว่าด้วยสมุนไพร ตำรายาเด็ก ตำราหมอนวด หน้าศาลามีกระถางปลูกต้นยาต่างๆ ที่หาได้ยากหรือไม่ค่อยมีผู้รู้จัก ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นปลูกต้นตะโกและไม่อื่นๆ ไปเสียแล้ว

ข. บริเวณพระวิหารพระพุทธไสยาส

๑. พระมหาเจดีย์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสถาปนาพระมหาเจดีย์ ๑ องค์ฐานกว้าง ๘ วา สูง ๘๒ ศอก บรรจุพระพุทธรูปศรีสรรเพชดาญาณ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปยืนใหญ่มหิมา คือ สูงแต่พระบาทถึงยอดพระศรีมีได้ ๘ วา (๑๖ เมตร) พระพักตร์ยาวได้ ๔ ศอก (๒ เมตร) กว้าง ๓ ศอก (๑ เมตรครึ่ง) พระอุระกว้าง ๑๑ ศอก (๕ เมตรครึ่ง) ใช้ทองหล่อเป็นแกนหนัก ๕๓,๐๐๐ ชั่ง ทองคำที่หุ้มหนักถึง ๒๘๖ ชั่ง พระพุทธรูปองค์นี้เมื่อเสียกรุงถูกข้าศึกเอาไปผสมลอกทองคำไปหมด เหลือแต่ทอง (สัมฤทธิ์) ที่เป็นแกน เมื่ออัญเชิญลงมาวัดพระเชตุพน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเห็นว่าชำรุดมากเหลือกำลังที่จะซ่อมให้กลับคืนได้ จึงทรงพระราชดำริใครจะหล่อเสียใหม่ ได้มีพระราชปวงษาพระราชาคณะผู้น้อยผู้ใหญ่ พระราชาคณะมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานถวายพระพรว่า ไม่เป็นการสมควรที่จะเอารูปปฏิมาของพระพุทธรเจ้าเข้าหลอมหล่อในไฟอีกต่อไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างพระเจดีย์ใหญ่บรรจุไว้ดังกล่าว ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีเขียว พระราชทานนามว่า **พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชดาญาณ**

๒. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาขึ้นใหม่อีก ๒ องค์ คือ ทางเหนือองค์เดิมประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีขาว ทรงอุทิศถวายแด่พระบาทสมเด็จพระชนกาธิราช มีพระนามว่า **พระมหาเจดีย์ดิลกธรรมกรกนิทาน**

๓. อีกองค์หนึ่งอยู่ด้านใต้ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีเหลือง สำหรับเป็นส่วนพระองค์ มีพระนามว่า **พระมหาเจดีย์มุนีบรรพริขาร**

๔. ส่วนอีกหนึ่งองค์ซึ่งอยู่ด้านตะวันตกประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีขาว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาถ่ายแบบจากเจดีย์ศรีสุริโยทัย วัดสวนหลวงสบสวรรค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่มีได้พระราชทานนามไว้ เรียกกันว่าเจดีย์ประจำรัชกาลที่ ๔ หรือเจดีย์แบบศรีสุริโยทัย จึงเป็นพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาล ต่อแต่นั้นมิได้สร้างอีกเลย

เรื่องการยุติสร้าง พระเจดีย์ประจำรัชกาลในวัดพระเชตุพนนั้น ปรากฏในหนังสือพระราชวิจารณ์ฯ ว่าเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใกล้จะสวรรคต ได้มีพระราชดำรัสว่า “พระเจดีย์ที่วัดพระเชตุพนนั้นกลายเป็นใส่คะแนนพระเจ้าแผ่นดินไป จะใส่คะแนนอยู่เสมอจะไม่มีที่สร้าง ควรจะถือว่าพระเจ้าแผ่นดินทั้งสี่พระองค์นั้นท่านได้เห็นกันทั้งสี่พระองค์ จึงควรมีพระเจดีย์อยู่ด้วยกัน ต่อไปอย่าสร้างทุกแผ่นดินเลย”

จำนวนพระเจดีย์ทั้งหมด คือ

พระเจดีย์รายรอบพระอุโบสถ	๗๑ องค์
พระเจดีย์ฐานเดียวหมู่ ๕ รวม ๔ หมู่	๒๐ องค์
พระมหาเจดีย์	๔ องค์

รวม ๙๕ องค์กร นับทั้งพระมหาธาตุรอบพระอุโบสถ อีก ๔ เป็น ๙๙ องค์กร นับว่าเป็นวัดที่มีพระเจดีย์มากที่สุดแห่งหนึ่ง

รอบบริเวณพระมหาเจดีย์ สร้างเป็นพระระเบียงประดิษฐานพระพุทธรูปยืนฐานละ ๓ องค์กร รวมทั้งสิ้น ๑๓๕ องค์กร และจารึกวรรณคดีประเภทสุภาษิตสอนใจ เช่น โคลงโลกนิติ จันทกถุณาสอนน้อง เป็นต้น

พระวิหารน้อย หรือกรุ สำหรับเก็บพระพุทธรูปหรือพระธรรมของเก่าๆ สองหลังตรงกันข้าม คือ ด้านใต้และด้านเหนือของพระมหาเจดีย์ ข้างๆ พระวิหารน้อยมีหอรบขังขังละหอบ ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ

ต่อจากพระมหาเจดีย์ เป็นพระมณฑป สร้างเป็นหอพระธรรมสำหรับประดิษฐานพระไตรปิฎก ปัจจุบันยังมีตู้พระไตรปิฎกปรากฏอยู่ พระมณฑปนี้สร้างอย่างวิจิตรงดงามยิ่งนัก กระเบื้องเคลือบที่ประดับนั้นสีสดน่าดูน่าชมมาก นับเป็นสถาปัตยกรรมวิจิตรศิลป์ซึ่งหาที่อื่นเปรียบเทียบได้ยาก สองข้างของพระระเบียงรอบพระมณฑปด้านเหนือเรียกว่า สวนไม้ต่อ มีต้นโพธิ์ลังกา ๑ ต้น ปัจจุบันปลูกเป็นศาลาโรงธรรม^(๑) ด้านใต้เป็นสระน้ำ เรียกว่า สระจระเข้

(๑) ได้อื้อศาลาโรงธรรมนั้นแล้วเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ กลับเป็นสวนไม้ต่อตามเดิม

พระวิหารพระพุทธไสยาส อยู่ด้านมุมกำแพงวัดทางทิศตะวันตกด้านเหนือ พระพุทธไสยาสยาว ๑ เส้น ๓ วา ก่อด้วยอิฐถือปูน กรมหมื่นภูมินทรภักดี (พระองค์เจ้าลดาวัลย์) เป็นผู้กำกับการสร้าง เป็นฝีมือช่างสิบหมู่ของหลวง รอยฝ่าพระบาทเจ้าหลักภาพมงคล ๑๐๘ ประดับมุก พระพุทธไสยาสองค์นี้มีผู้ชมเชยฝีมือการก่อสร้างว่าประกอบด้วยลักษณะงามมาก สร้างในรัชกาลที่ ๓ ทางวัดเริ่มปฏิสังขรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๘ คือ ลงรักปิดทองใหม่ทั้งองค์ ฐานซุกซี้ของเดิมชำรุดซ่อมใหม่ตามรูปเดิม และลงรักปิดทองข้อฟ้า ไบระกาด้านตะวันตก ซึ่งฟ้าผ่า รื้อลงทำใหม่ หน้าบันทิศตะวันตกลงรักปิดทอง เสารอบนอกและบัวผนังพระวิหารปูนของเก่าผุพัง จัดซ่อมหล่อคอนกรีตถือปูนสีเงินแล้วประมาณหนึ่งล้านบาทเศษ

ศาลาการเปรียญ ประดิษฐานพระประธานเก่าของวัด พระนามว่า พระพุทธศาสดา เป็นพระปางสมาธิ ปกติเป็นที่แสดงธรรมในเทศกาลเข้าพรรษาและวันโกน วันพระ

นอกจากนี้ยังมีกุหา ตึกดาจิ้น สัตว์ทิวาบาทจตุบาท ต้นไม้อื่นๆ อีก สำหรับประดับประดาพระอารามให้น่าดูน่าชม เป็นปูชนียสถานอันน่านับรรมย์ยิ่งนัก

ประตู ประตูใหญ่รอบบริเวณกำแพงชั้นนอกมี ๑๖ ประตู เป็นประตูชุมทรงมงกุฏ ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบดงาม ประตูทรงมงกุฏนี้นับว่าเป็นประตูชั้นเยี่ยม

๒. สังฆาวาส คือ ที่อยู่ของพระสงฆ์สามเณร อยู่ทางด้านทิศใต้ ระหว่างพุทธาวาสกับสังฆาวาส มีถนน
เซตุนผ่านกลาง จัดแบ่งเป็นคณะใหญ่ ๓ คณะ (เดิมมี ๔ คณะ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ รื้อคณะกุฎีเสียคณะหนึ่ง
สร้างโรงเรียน โดยทุนนายประยงค์ ตั้งตรงจิตร ห้างขายยาตราใบโพธิ์) คือ

คณะเหนือ มี ๒๓ กุฎี มีกุฎีหมู่บ้าง ห้องเดี่ยวบ้าง

คณะกลาง มี ๓๘ กุฎี

คณะใต้ มี ๓๔ กุฎี

แต่ละคณะมีพระราชาคณะปกครอง และพระครูสัญญาบัตรเป็นผู้ช่วย สำหรับกุฎีพระราชาคณะนั้น
เดิมสังกัดได้ที่มีหอไตรประจำพระตำหนักवासกรี อันเป็นที่ประทับของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิต
ชิโนรส อยู่คณะเหนือ (น. ๑๖) ติดกับกุฎีเจ้าอาวาส

สรุปการสร้างพระอาราม ศิลปะการสร้างนี้ วางไว้เป็นระเบียบดีมาก นายช่างหรือตำรับตำราต่าง ๆ ก็ล้วน
แล้วแต่ผู้ชำนาญ ซึ่งเลือกสรรมาอย่างดีแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์พิเศษ
นอกจากเพื่อจาริกฝีมือการช่างของไทยซึ่งมีสมรรถภาพสูงส่งอีก ก็คือ ทรงมุ่งหวังให้พระอารามนี้เป็นมหาวิทยาลัย
แห่งการศึกษาไปในตัว สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์ไว้ในคำนำหนังสือประชุมจาริก
วัดพระเชตุพนว่า

“เมื่อในสมัยรัชกาลที่ ๓ ทรงสร้าง ทรงบูรณะ และทรงอุดหนุนการสร้างวัด มีจำนวนมากยิ่งกว่า
รัชกาลแต่ก่อนหรือภายหลังมา เพราะเหตุว่าตั้งแต่สถาปนาพระนครอมรรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวในรัชกาลก่อนๆ ได้ทรงสถาปนา ทรงทำนุบำรุงวัดอุสถานและกิจการอย่างอื่นเจริญมาโดยลำดับ
รัชกาลที่ ๓ ถึงสมัยที่จะทรงบำรุงความเจริญส่วนจรรยาและวิชาความรู้อันอาศัยวัดเป็นที่ศึกษาสถาน จึงทรง
สถาปนาพระอารามเพื่อให้เจริญธรรมานุธรรมปฏิบัติและการศึกษาของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน อันนี้เป็นข้อสำคัญใน
พระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็พระอารามทั้งหลายซึ่งทรงสถาปนานั้น วัดพระเชตุพน
ซึ่งสร้างเป็นอารามใหญ่ยิ่งกว่าวัดอื่นๆ มาแต่ในรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ ขำรดทุดไตรมาส พระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงปฏิสังขรณ์ แต่ในการที่ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนมีพระราชประสงค์พิเศษอีก
อย่างหนึ่ง ซึ่งจะให้เป็นที่แห่งเล่าเรียนวิชาความรู้ของมหาชนไม่เลือกชั้นบรรดาศักดิ์ ถ้าจะเรียกอย่างทุกวันนี้ก็คือ
จะให้เป็นมหาวิทยาลัย เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีพิมพ์หนังสือไทยได้ การเล่าเรียนส่วนสามัญศึกษาที่มีเรียน
อยู่ตามวัดทั่วไป แต่ส่วนวิสามัญศึกษาอันจะเป็นวิชาอาชีพของคนทั้งหลาย ยังศึกษาได้แต่ในสกุล ผู้อยู่นอกสกุล
โดยเฉพาะที่เป็นพลเมืองสามัญไม่มีโอกาสที่จะเรียนได้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รวบรวมเลือกสรรตำรับตำราต่างๆ ซึ่งสมควรจะเล่าเรียนเป็นชั้นสามัญศึกษามา
ตรวจตราแก้ไขใช้ของเดิมบ้าง หรือประชุมผู้รู้หลักในวิชานั้นๆ ให้แต่งขึ้นใหม่บ้างแล้วโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้จารึกแผ่นศิลาประดับไว้ในบริเวณวัดพระเชตุพน มีรูปเขียนและรูปปั้นประกอบกับตำรานั้นๆ โดยมาก เพื่อ
คนทั้งหลายไม่เลือกกว่าตระกูลชั้นใดๆ ใครมีใจรักวิชาอย่างใด ก็ให้สามารถเล่าเรียนได้จากศิลาจารึกที่วัดพระเชตุพน
เรื่องที่จารึกไว้ในวัดพระเชตุพนจึงมีหลายอย่าง ทั้งเป็นความรู้ส่วนวรรณคดี โบราณคดี และคัมภีร์คัมภีร์ต่างๆ
เป็นอันมาก และได้เป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาดังพระราชประสงค์ในรัชกาลที่ ๓”

ศิลาจารึกมี ๘ หมวด คือ :-

๑. หมวดประวัติ	จารึกประวัติการสร้างวัด ฯลฯ
๒. หมวดพระพุทธศาสนา	จารึกเรื่องสาวกเอตทัคคะ ฯลฯ
๓. หมวดตำรายา	จารึกจากสมุฏฐานโรคและยารักษาโรค
๔. หมวดสุภาสิต	จารึกฉันทกถาสนทน้อง ฯลฯ
๕. หมวดทำเนียบ	จารึกทำเนียบหัวเมืองขึ้น กรุงสยาม ฯลฯ
๖. หมวดประเพณี	จารึกริ้วขบวนแห่กฐินพยุหยาตราทางสถลมารค
๗. หมวดอนามัย	จารึกภาพฤๅษีตัดตน

เมืองสวรรค์ พระอารามนี้เป็นที่เชิดหน้าชูตาในทางสถาปัตยกรรมและวิจิตรศิลป์ไทย สมกับคำว่า “มหาวิทยาลัย” มองดูความงามแห่งศิลปะได้ทุกแง่ทุกมุม ก็เรียกให้ว่าเป็นเมืองสวรรค์ ผู้ที่เข้าไปชมบริเวณแล้ว ปลื้มอารมณ์ไป บางทีก็เคลิ้มๆ ว่าเป็นสวรรค์เหมือนกัน ดังที่มีพรรณนาไว้ในนิราศพระแท่นดงรังว่า...

“ในปืวอกนักษัตรอัฐศก
ชะตาตกต้องไปในไพรสนต์
ลงนาวาหน้าวัดพระเชตุพน
พี่ทุกข์ทนถอนใจครรโลจร
เหลืออาลัยเหลือวหลังจะสั่งน้อง
เฝ้ามองมองมุ้งเขม้นไม่เห็นสมร
เห็นวัดโพธิ์โสภาสถาพร
สง่างอนงามพริ้งทุกสิ่งอัน
โอ้วัดโพธิ์เป็นวัดกษัตริย์สร้าง
ไมโรยร้างรุ่งเรืองดังเมืองสวรรค์”

คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลก
ของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์
และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก)

ขึ้นทะเบียนเอกสารมรดกความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทย

จารึกวัดโพธิ์
(Epigraphic Archives of Wat Pho)

พลเอก ดาวพงษ์ วิฑนสุวรรณ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
ประธานกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา
วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ
(ยูเนสโก)

ศาสตราจารย์พิเศษ คุณหญิงแม้นมาส ชวลิต
ประธานกรรมการ

นายวีระ โรจน์พจนรัตน์
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม

วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๘

ทำเนียบพระนามและนามอธิบดีสงฆ์

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
พ.ศ. ๒๓๒๕ ถึงปัจจุบัน

๑

สมเด็จพระวันรัตน

๒

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

๑. สมเด็จพระวันรัตน (เดิม บางแห่งว่า แก้ว พระวันรัตนองค์ที่เป็นพระอาจารย์
กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส)
เกิด วันอังคาร เดือน ๓ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีชวด จ.ศ. ๑๐๙๖ พ.ศ. ๒๒๗๗
ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศครั้งกรุงศรีอยุธยา
มรณภาพ พ.ศ. ๒๓๕๖ อายุ ๘๐ ปี
ครองวัดพระเชตุพน (นับเฉพาะครั้งกรุงรัตนโกสินทร์) พ.ศ. ๒๓๒๕ ถึง พ.ศ. ๒๓๕๖
๒. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (พระองค์เจ้าวาสุกรี)
ประสูติ วันเสาร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๕ ค่ำ ปีจอ จ.ศ. ๑๑๕๒
ตรงกับวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๓๓
สิ้นพระชนม์ วันศุกร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๙ ค่ำ ปีฉลู
ตรงกับวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๙๖ พระชนมายุ ๖๔ พรรษา
ทรงครองวัดพระเชตุพน พ.ศ. ๒๓๕๖ ถึง พ.ศ. ๒๓๙๖

๓

พระพิมลธรรม

๔

สมเด็จพระวันรัตน์

๕

พระพิมลธรรม

๓. พระพิมลธรรม (ยิ้ม)

เกิด

มรณภาพ

ครองวัดพระเชตุพน

เปรียญ ๗ ประโยค

ไม่ทราบ พ.ศ.

วันที่ ๑๔ กันยายน ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๑๒

พ.ศ. ๒๔๐๐ ถึง พ.ศ. ๒๔๑๒

๔. สมเด็จพระวันรัตน์ (สมบุญ หรือสมบุรณ์) เปรียญ ๔ ประโยค

เกิด

มรณภาพ

ครองวัดพระเชตุพน

วันจันทร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีชาล จ.ศ. ๑๑๕๖ พ.ศ. ๒๓๓๗

ในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์

วันอาทิตย์ เดือนอ้าย แรม ๒ ค่ำ ปีชวด

ตรงกับวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๙ อายุ ๘๓ ปี

พ.ศ. ๒๔๑๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๑๙

๕. พระพิมลธรรม (อัน)

เกิด

มรณภาพ

ครองวัดพระเชตุพน

เปรียญ ๘ ประโยค

ปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๘๑ พ.ศ. ๒๓๖๒

ในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์

วันอังคาร เดือน ๗ แรม ๑๒ ค่ำ ปีฉลู ร.ศ. ๑๐๘

ตรงกับวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๒ อายุ ๗๑ ปี

พ.ศ. ๒๔๒๑ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๒

๖
หม่อมเจ้าพระสมเด็จ
พระพุฒาจารย์

๗
พระอุบาฬีคุณูปมาจารย์

๘
พระธรรมเจดีย์

๖. หม่อมเจ้าพระสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ม.จ. tact) เปรียญ ๗ ประโยค

ประสูติ	วันพุธ เดือน ๑๑ แรม ๙ ค่ำ ปีมะเมีย จ.ศ. ๑๑๘๔ พ.ศ. ๒๓๖๕
	ในรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์
สิ้นชีพิตักษัย	วันอาทิตย์ เดือน ๗ แรม ๗ ค่ำ ปีชวด ร.ศ. ๑๑๙
	ตรงกับวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๓ พระชนมายุ ๗๙ พรรษา
ทรงครองวัดพระเชตุพน	พ.ศ. ๒๔๓๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๔๓

๗. พระอุบาฬีคุณูปมาจารย์ (ปาน) เปรียญ ๗ ประโยค

เกิด	วันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีชวด จ.ศ. ๑๑๙๐ พ.ศ. ๒๓๗๑
	ในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์
มรณภาพ	วันอาทิตย์ เดือน ๑๒ แรม ๑๒ ค่ำ ปีมะโรง ร.ศ. ๑๒๓
	ตรงกับวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๗ อายุ ๗๗ ปี
ครองวัดพระเชตุพน	พ.ศ. ๒๔๔๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๔๗

๘. พระธรรมเจดีย์ (แก้ว) เปรียญ ๔ ประโยค

เกิด	ปีชาล จ.ศ. ๑๒๐๔ พ.ศ. ๒๓๘๕ ในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์
มรณภาพ	วันพุธ เดือน ๑๑ แรม ๔ ค่ำ ปีวอก
	ตรงกับวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ อายุ ๖๗ ปี
ครองวัดพระเชตุพน	พ.ศ. ๒๔๔๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๑

๙

สมเด็จพระพุฒาจารย์

๑๐

สมเด็จพระวันรัต

๑๑

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
สมเด็จพระสังฆราช

๙. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เข้ม ธมฺมสโร) เปรียญ ๖ ประโยค

เกิด

วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรม ๗ ค่ำ ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๑๕

ตรงกับวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๙๖ ในรัชกาลที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร์

เป็นสหชาตร่วมปีพระบรมราชสมภพในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

มรณภาพ

วันอังคาร เดือนอ้าย ขึ้น ๗ ค่ำ ปีมะเส็ง

ตรงกับวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๔ อายุ ๘๙ ปี

ครองวัดพระเชตุพน

พ.ศ. ๒๔๕๒ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๔

๑๐. สมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ดิสฺสทตฺโต) เปรียญ ๙ ประโยค

เกิด

วันเสาร์ เดือน ๑๒ แรม ๑๐ ค่ำ ปีชวด จ.ศ. ๑๒๓๘

ตรงกับวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๙ ในรัชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร์

มรณภาพ

วันเสาร์ เดือน ๔ แรม ๒ ค่ำ ปีเถาะ

ตรงกับวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ อายุ ๗๒ ปี

ครองวัดพระเชตุพน

พ.ศ. ๒๔๘๔ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๐

๑๑. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ) เปรียญธรรม ๖ ประโยค

ประสูติ

วันอังคาร เดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ ปีวอก

ตรงกับวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๙ ในรัชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร์

สิ้นพระชนม์

วันศุกร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็ง

ตรงกับวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ พระชนมายุ ๗๘ พรรษา

ทรงครองวัดพระเชตุพน

พ.ศ. ๒๔๙๐ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๖

๑๒

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์

๑๓

พระวิสุทธาธิบดี

๑๔

พระธรรมปัญญาบดี

๑๒. พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมล กมโล) เปรียญธรรม ๓ ประโยค

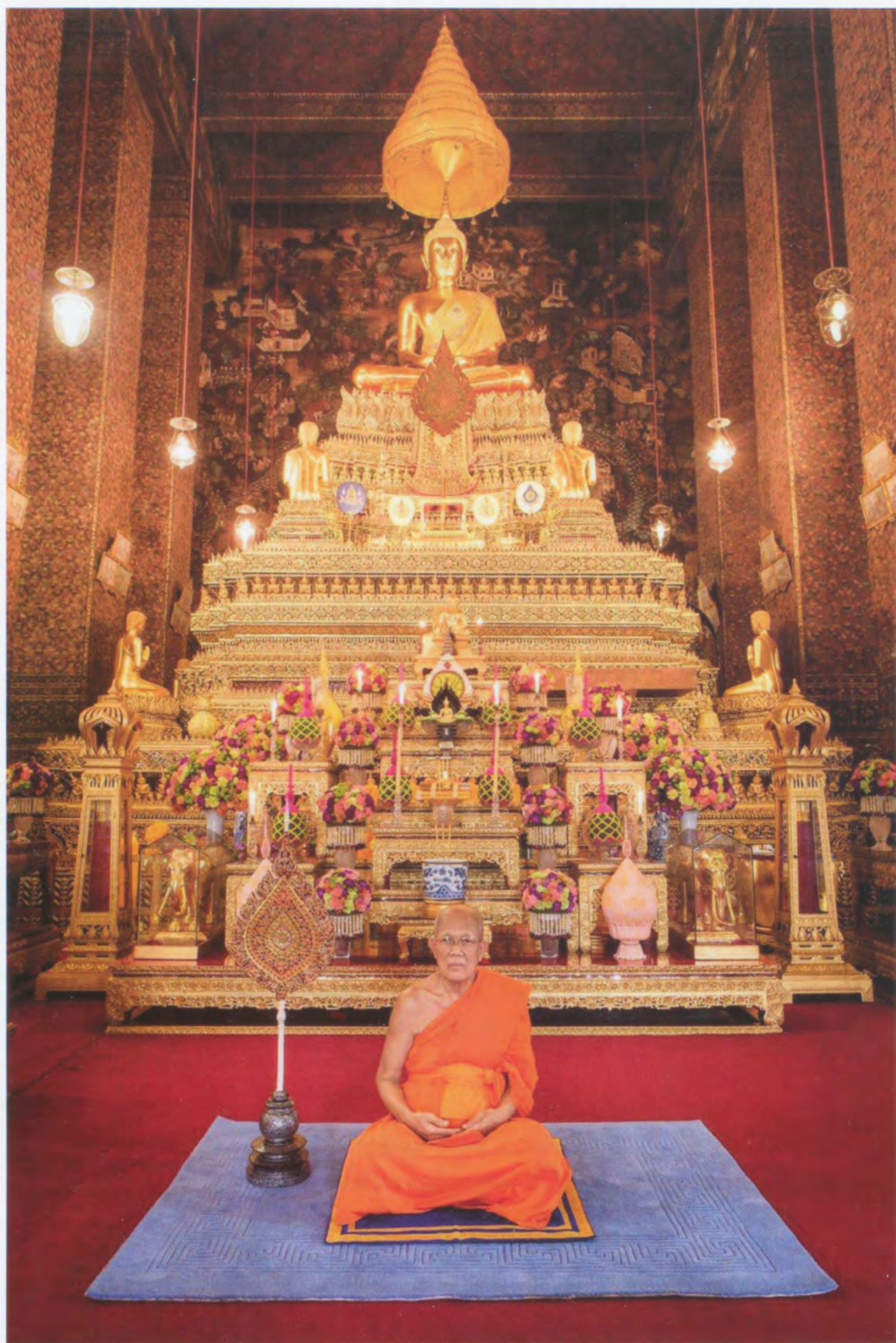
เกิด	วันจันทร์ เดือน ๘ (ต้น) แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะแม ตรงกับวันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ในรัชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร์
มรณภาพ	วันเสาร์ เดือน ๘ (หลัง) แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ อายุ ๗๑ ปี
ครองวัดพระเชตุพน	พ.ศ. ๒๕๑๗ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๐

๑๓. พระวิสุทธาธิบดี (สง่า ปภสฺสโร) เปรียญธรรม ๘ ประโยค

เกิด	วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะแม ตรงกับวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ในรัชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร์
มรณภาพ	วันเสาร์ที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๔ อายุ ๘๓ ปี
ครองวัดพระเชตุพน	พ.ศ. ๒๕๒๐ ถึง พ.ศ. ๒๕๓๔

๑๔. พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ดิสฺสานุกโร) เปรียญธรรม ๔ ประโยค

เกิด	วันเสาร์ เดือน ๖ แรม ๑๑ ค่ำ ปีมะโรง ตรงกับวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๙
มรณภาพ	วันเสาร์ที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ อายุ ๙๘ ปี ๒ เดือน พรรษา ๗๘
ครองวัดพระเชตุพน	พ.ศ. ๒๕๓๔ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๗

ประวัติ

พระเทพวীরามรณ

(สินวล ปณณาวชิโร ป.ธ. ๙)

เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๕

สถานะเดิม

ชื่อ สินวล นามสกุล เรื่องอำพันธ์ วันพฤหัสบดีที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๒ ตรงกับ วันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ปีเถาะ บิดา นายฟุ้ง เรื่องอำพันธ์ มารดา นางทุเรียน เรื่องอำพันธ์ บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ที่ ๔ ตำบลไผ่ขวาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอ่างทอง

บรรพชา

วันอังคารที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๕ ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๘ ปีมะโรง ณ วัดตันตง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอ่างทอง

พระอุปัชฌาย์ พระครูขันตยาภรณ์ (พักตร์ ขนฺติโก) วัดไผ่ขวาง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอ่างทอง

อุปสมบท

วันพุธที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ตรงกับวันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๕ ปีกุน ณ วัดโบสถ์วรดิตถ์ ตำบลป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ได้รับฉายาว่า “ปณณาวชิโร”

พระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อครั้งทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมวโรดม วัดพระเชตุพน เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

พระกรรมวาจาจารย์ พระปาโมกข์มุนี (บุญศรี สิริทตฺโต) เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร ตำบลป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระครูปาโมกข์คณาภิรักษ์ เจ้าอาวาสวัดโบสถ์วรดิตถ์

พระอนุสาวนาจารย์ พระวิเศษชัยสิทธิ์ (ผวน อวิรุเขโป) เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดอ่างทองวรวิหาร ตำบลตลาดหลวง อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระครูวิเศษชัยสิทธิ์

วิทยฐานะ

พ.ศ. ๒๔๙๓	จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนวัดตันตง จังหวัดอ่างทอง
พ.ศ. ๒๕๐๐	สอบได้นักธรรมชั้นเอก วัดโบสถ์วรดิตถ์ สำนักเรียนคณะจังหวัดอ่างทอง
พ.ศ. ๒๕๐๑	สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค วัดโบสถ์วรดิตถ์ สำนักเรียนคณะจังหวัดอ่างทอง
พ.ศ. ๒๕๐๘	สอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค วัดโบสถ์วรดิตถ์ สำนักเรียนคณะจังหวัดอ่างทอง
พ.ศ. ๒๕๑๑	สอบเทียบได้ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ (สมัครสอบ)
พ.ศ. ๒๕๑๒	สอบเทียบได้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (สมัครสอบ)
พ.ศ. ๒๕๑๕	สอบได้ชั้นประกาศนียบัตรการศึกษา (พ.กศ.)
พ.ศ. ๒๕๒๑	สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดพระเชตุพน กรุงเทพมหานคร
	ความรู้พิเศษ ภาษาอังกฤษ และวิชาเลขานุการ

งานปกครอง

พ.ศ. ๒๕๐๔	เป็นเลขานุการคณะกรรมการสงฆ์อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง
พ.ศ. ๒๕๐๕	เป็นเลขานุการเจ้าคณะอำเภอป่าโมก
พ.ศ. ๒๕๐๗	เป็นรองเจ้าอาวาสวัดโบสถ์วรดิตถ์ จังหวัดอ่างทอง
พ.ศ. ๒๕๐๗	เป็นพระกรรมวาจาจารย์
พ.ศ. ๒๕๑๕	เป็นเลขานุการเจ้าคณะนครหลวงกรุงเทพ - ธนบุรี (สมัยที่ ๑)
พ.ศ. ๒๕๑๗	เป็นเลขานุการเจ้าคณะนครหลวงกรุงเทพ - ธนบุรี (สมัยที่ ๒)
พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๒๘	เป็นเลขานุการเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร (สมัยที่ ๓)
พ.ศ. ๒๕๒๖	เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ฝ่ายการศึกษาและเผยแผ่
พ.ศ. ๒๕๒๗	เป็นผู้ช่วยปกครองพระสงฆ์สามเณร คณะกลาง วัดพระเชตุพน
พ.ศ. ๒๕๓๘ - ๒๕๔๙	เป็นเจ้าคณะเขตยานนาวา - สาทร
พ.ศ. ๒๕๓๙	เป็นพระอุปัชฌาย์ ประเพณีวิสามัญ
พ.ศ. ๒๕๔๐	เป็นประธานดำเนินการอบรมและให้ศีลแก่สามเณรวัดพระเชตุพน ทุกกิ่งเดือน
พ.ศ. ๒๕๔๔	เป็นกรรมการยกร่างระเบียบวัดพระเชตุพน ว่าด้วยการบริหารวัดพระเชตุพน พ.ศ. ๒๕๔๔
พ.ศ. ๒๕๔๙ - ๒๕๕๗	เป็นรองเจ้าคณะภาค ๑๕ (จังหวัดราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม ประจวบคีรีขันธ์)
พ.ศ. ๒๕๕๐	เป็นรองประธานกรรมการฝ่ายปกครองพระภิกษุ สามเณร วัดพระเชตุพน
พ.ศ. ๒๕๕๐ - ปัจจุบัน	เป็นเจ้าคณะปกครองพระภิกษุสามเณร คณะกลาง วัดพระเชตุพน
พ.ศ. ๒๕๕๔ - ๒๕๕๗	เป็นประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
พ.ศ. ๒๕๕๖ - ปัจจุบัน	เป็นประธานกรรมการ มูลนิธิสังเค็ดสมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถร)
พ.ศ. ๒๕๕๗	เป็นประธานกรรมการ มูลนิธิ “ทุนพระพุทธรูปยอไฟฟ้า” ในพระบรมราชูปถัมภ์
พ.ศ. ๒๕๕๗	เป็นประธานกรรมการบริหารวัดพระเชตุพน

พ.ศ. ๒๕๕๗	เป็นผู้รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน (๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๗ - ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗)
พ.ศ. ๒๕๕๗	เป็นเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน รูปที่ ๑๕ (เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๗)
พ.ศ. ๒๕๕๗	เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๕

งานการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๐๖	เป็นอาจารย์ใหญ่สำนักศึกษา วัดโบสถ์วรดิษฐ์ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง
พ.ศ. ๒๕๑๐	เป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง นครธรรมชั้นเอก
พ.ศ. ๒๕๑๔	เป็นกรรมการตรวจบาลีสนามหลวง ประโยค ป.ธ. ๗
พ.ศ. ๒๕๑๕	เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักเรียนวัดพระเชตุพน
พ.ศ. ๒๕๒๒	เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดพระเชตุพน
พ.ศ. ๒๕๒๓	เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดพระเชตุพน ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น “ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดพระเชตุพน”
พ.ศ. ๒๕๒๘	เป็นอาจารย์ใหญ่ สำนักเรียนวัดพระเชตุพน
พ.ศ. ๒๕๓๑	เป็นผู้แทนแม่กองบาลีสนามหลวงนำข้อสอบไปเปิดสอบ ณ วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี
พ.ศ. ๒๕๓๒	เป็นผู้แทนแม่กองบาลีสนามหลวงนำข้อสอบไปเปิดสอบ ณ วัดบางหลวง จังหวัดปทุมธานี
พ.ศ. ๒๕๓๓	เป็นผู้แทนแม่กองบาลีสนามหลวงนำข้อสอบไปเปิดสอบ ณ วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี
พ.ศ. ๒๕๓๔	เป็นผู้แทนแม่กองบาลีสนามหลวงนำข้อสอบไปเปิดสอบ ณ วัดบางหลวง จังหวัดปทุมธานี
พ.ศ. ๒๕๓๕	เป็นผู้แทนแม่กองบาลีสนามหลวงนำข้อสอบไปเปิดสอบ ณ วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี
พ.ศ. ๒๕๓๖	เป็นผู้แทนแม่กองบาลีสนามหลวงนำข้อสอบไปเปิดสอบ ณ วัดกลาง จังหวัดสมุทรปราการ
พ.ศ. ๒๕๓๖	ได้รับมอบหมายจากเจ้าสำนักเรียนให้เป็นผู้ดำเนินการดำเนินการสอบธรรม สนามหลวง สนามสอบวัดพระเชตุพน
พ.ศ. ๒๕๓๗	เป็นผู้แทนแม่กองบาลีสนามหลวงนำข้อสอบไปเปิดสอบ ณ วัดบางหลวง จังหวัดปทุมธานี
พ.ศ. ๒๕๓๘	เป็นผู้แทนแม่กองบาลีสนามหลวงนำข้อสอบไปเปิดสอบ ณ วัดกลาง จังหวัดสมุทรปราการ
พ.ศ. ๒๕๓๘	เป็นกรรมการกำกับห้องสอบ ประโยค ป.ธ. ๗ สนามสอบกลาง วัดสามพระยา
พ.ศ. ๒๕๓๙	เป็นรองประธานดำเนินการสอบบาลีสนามหลวง สนามสอบวัดพระเชตุพน
พ.ศ. ๒๕๔๐	เป็นกรรมการกำกับห้องสอบ ประโยค ป.ธ. ๘ สนามสอบกลาง วัดสามพระยา
พ.ศ. ๒๕๔๔	เป็นรองประธานดำเนินการสอบบาลีสนามหลวง ประโยค ป.ธ. ๕ - ๖ สนามสอบวัดพระเชตุพน
พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๕๖	เป็นครูสอนนวกภูมิ วิชาธรรม สำนักเรียนวัดพระเชตุพน

พ.ศ. ๒๕๔๙ - ๒๕๕๗ เป็นผู้แทนเจ้าคณะภาค ๑๕ ออกตรวจเยี่ยมสนามสอบธรรม - บาลีสนามหลวง ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕

พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นเจ้าสำนักเรียนวัดพระเชตุพน

เกียรติคุณ

พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๓ ถวายพระธรรมเทศนา เรื่องสัปปริสวัตตกถา ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์ ในการสดับพระธรรมเทศนาและเจริญพระพุทธมนต์ ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วันเสาร์ที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๓

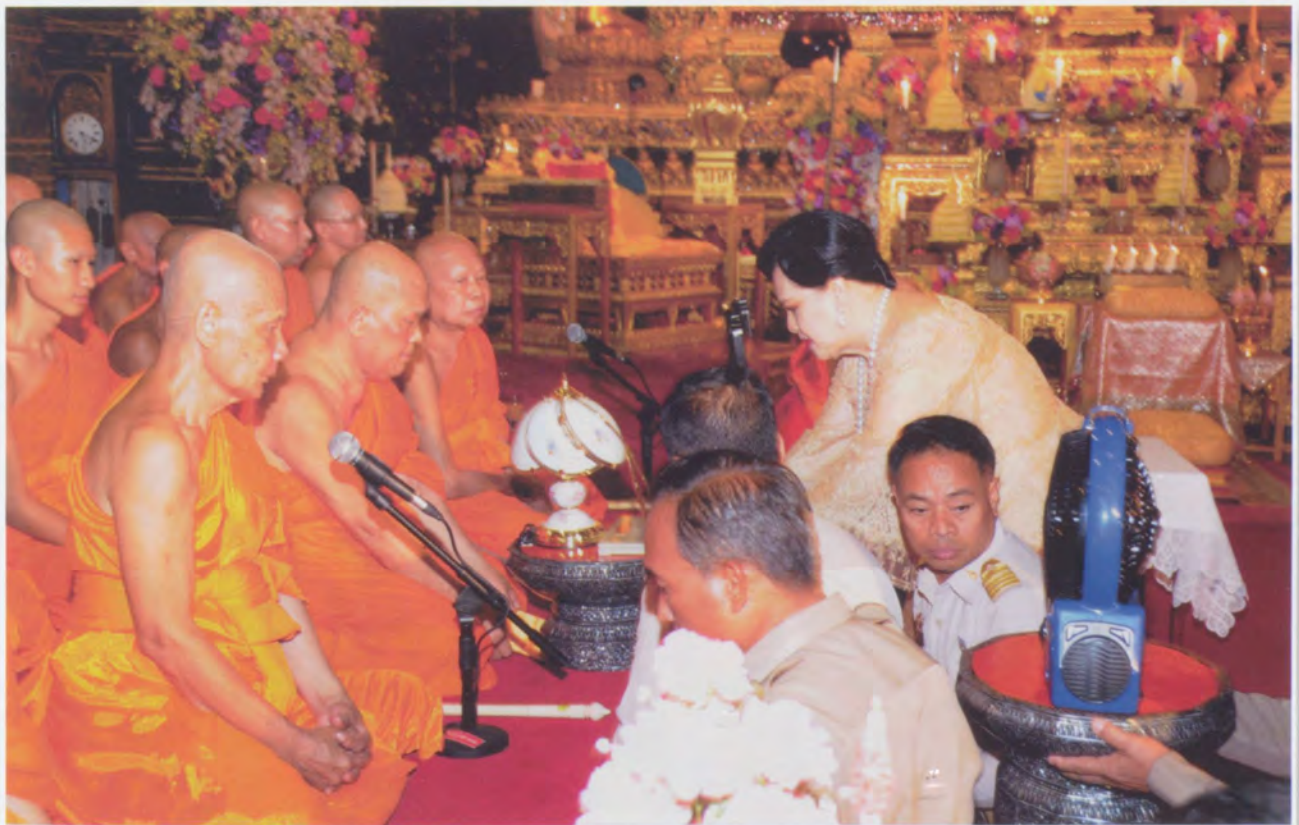
พ.ศ. ๒๕๕๘ ได้รับปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๓๐ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานตั้งสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ในราชทินนามที่ พระศรีวิธานภรณ์

พ.ศ. ๒๕๔๔ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช ในราชทินนามที่ พระราชวชิราภรณ์

พ.ศ. ๒๕๕๗ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนามที่ พระเทพวิธานภรณ์

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ เป็นการส่วนพระองค์ในการสดับพระธรรมเทศนา
และเจริญพระพุทธมนต์ ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพน เมื่อวันเสาร์ที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๓
โอกาสนี้ พระราชวชิราภรณ์ (สินวล ป.ธ. ๙) ถวายพระธรรมเทศนา

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ แทนพระองค์
ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน
ณ วัดพระเชตุพน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๓

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ แทนพระองค์
ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน
ณ วัดพระเชตุพน เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
ทรงพระเคนพัดพระราชาคณะชั้นราช แต่ พระราชวชิราภรณ์ (สินวล ป.ธ. ๙)
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
ทรงประเคนสัญญาบัตร - พัดยศ พระราชาคณะชั้นเทพ แต่ พระเทพวิราภรณ์
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

ให้พระราชพิธีการณ เป็นพระเทพวิรากรม สันตราชลนิจ
 ตรีนิภาณนิชิต มหาคณิสสร บวรสังฆารม คามวาสี พระราชาคณะ
 ชั้นเทพ ชั้นดุษฎี ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร
 พระอารามหลวง มีฐานานุกาตตั้งฐานานุกรมได้ ๕ รูป คือ พระครูปลัด ๑
 พระครูวินัยธร ๑ พระครูสังฆรักษ์ ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูโยธิน ๑
 ขอพระศกนจรวรพระพาทศาลนา เป็นการสั่งสอน ช่วยระนอธิการณ
 และอนเกราที่พระภิกษุสามเณวในพระอารามโดยสมควร จงเจริญสุขสวัสดิ์
 ในพระพาทศาลนาเทอญ

ทำณแ้ววันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗
 เป็นปีที่ ๖๔ ในรัชกาลปัจจุบัน

สว.ทนายอ.ปวิศรณ

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
 พลเอก ธีระเกียรติ วรรณกุล,
 นายกรัฐมนตรี

แต่งตั้งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง

ที่ จ /๒๕๕๗

อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๓๓ แห่งกฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และตามมติมหาเถรสมาคม ในการประชุม ครั้งที่ ๑๙/๒๕๕๗ เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๕๗

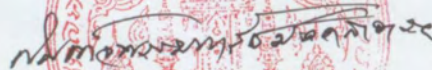
จึงแต่งตั้งให้ พระราชวชิราภรณ์ (สินวล) ฉายา ปญฺญาวชิโร อายุ ๗๕ พรรษา ๕๔ วิทฺฐานะ ป.ธ.๙ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร รองเจ้าคณะภาค ๑๕

ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีอำนาจและหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัดดังกล่าวข้างต้น จงอยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสที่ได้รับแต่งตั้งแล้วนั้น ซึ่งปฏิบัติการโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศมหาเถรสมาคม

ขอจงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระพุทธศาสนา ตลอดกาลนาน เทอญ

แต่งตั้ง ณ วันที่ ๑๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๗

(สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์)

ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
มอบเกียรติบัตรอบรมพระสังฆาธิการหนกลาง รุ่นที่ ๑๙
แด่พระเทพวิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

จากซ้าย : สามเณรสีนวล (พระเทพวราภรณ์) พระดิ่ง พระเหลี่ยม พระเทียบ
 ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๗ ในคราวไปพระแท่นศิลาอาสน์

พระมหาสีนวล เรื่องอำพัน ๖

พระมหาสีนวล เรื่องอำพัน ๗

(นั่งเก้าอี้) พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมล กมโล) เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
 (แถวยืน) พระมหาโกศล โกสโล (พระสุธีวรารมณ์) พระมหาถาวร ถาวโร (พระวิเชียรธรรมคุณาธาร)
 พระวิเชียรธรรมคุณาธาร (พระเทพมงคลวิเทศ) พระอาจารย์เจือ อุตตคุโณ
 พระมหาสืนวน ปญญาชิโร (พระเทพวีรารมณ์)

จากซ้าย พระมหาสืนวน ปญญาชิโร (พระเทพวีรารมณ์) พระวิเชียรธรรมคุณาธาร (พระเทพมงคลวิเทศ)
 พระอาจารย์เจือ อุตตคุโณ พระมหาโกศล โกสโล (พระสุธีวรารมณ์)

วันรับพระราชทานทรงตั้งเปรียญธรรม ๙ ประโยค พ.ศ. ๒๕๒๑
ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง

พระมหาสินวล ปญฺญาวชิโร ป.ธ. ๖

พระศรีวิชิตราภรณ์

พระราชวิชิตราภรณ์

พระเทพวิชิตราภรณ์

ปฐมนิเทศเปิดการศึกษาพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดพระเชตุพน

สอนหนังสือชั้นบาลีไวยากรณ์ ณ โรงเรียนสุquamลธมฺุทิส

ถวายไทยธรรมแด่พระธรรมปัญญาบดี
เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
ในโอกาสบำเพ็ญกุศลอายุครบ ๖ รอบ ๗๒ ปี
วันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๕๑

ถวายสักการะแด่
พระธรรมราชาวัตร (หลวงเตี้ย)
วัดพระเชตุพน

ถวายสักการะแด่
พระธรรมปิฎก (วีระ ภาทจาโร ป.ธ. ๙)
(ปัจจุบัน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์
วัดสุทัศน์เทพวราราม)

ถวายสักการะแด่
พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ. ๙)
เจ้าคณะภาค ๑ วัดยานนาวา

ถวายสักการะแด่
พระพรหมวชิรญาณ วัดยานนาวา

ถวายสักการะแด่
พระธรรมสุธี วัดมหาธาตุ

ถ่ายภาพร่วมกับพระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญ) เจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรี
ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพน ในวันรับพระราชทานสมณศักดิ์ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๔

ถ่ายภาพร่วมกับ
คุณสรพงษ์ ชาตรี - คุณดวงเดือน จิโรสงค์

ถ่ายภาพร่วมกับพี่ม้วน - พี่เนียม

แต่งตั้งรองเจ้าคณะภาค

ที่ ๓ /๒๕๕๓

อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๑๒ แห่งกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ออกความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และตามมติมหาเถรสมาคม ในการประชุมครั้งที่ ๒๒/๒๕๕๓ เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๓

จึงแต่งตั้งให้ พระราชวรญาณ (สินว) ฉายา ปณณาวชิโร อายุ ๗๑ พรรษา ๕๐ วิทยฐานะ ป.ธ.๙ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันมีตำแหน่งในทางปกครองคณะสงฆ์ เป็น รองเจ้าคณะภาค ๑๕

ดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาค ๑๕ ต่ออีกวาระหนึ่ง มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาคของตน ตามที่เจ้าคณะภาคมอบหมาย

ขอแจ้งถึงความเจริญของงานใหญ่อยู่ในพระพุทธศาสนา ตลอดจนงานเทศมณฑล

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓ เป็นต้นไป

แต่งตั้ง ณ วันที่ ๑๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓

(สมเด็จพระพุทธมามกาจารย์)
ประธานคณะปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

แต่งตั้งที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค

ที่ ๑ /๒๕๕๓

อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๓ แห่งกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ. ๒๕๔๖) แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ออกความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และตามมติมหาเถรสมาคม ในการประชุมครั้งที่ ๒๓/๒๕๕๓ เมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๓

จึงแต่งตั้งให้ พระราชวรญาณ (สินว) ฉายา ปณณาวชิโร อายุ ๗๑ พรรษา ๕๕ วิทยฐานะ ป.ธ.๙ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร รองเจ้าคณะภาค ๑๕

เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๕

ขอแจ้งถึงความเจริญของงานใหญ่อยู่ในพระพุทธศาสนาตลอดงานเทศมณฑล

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๓ เป็นต้นไป

แต่งตั้ง ณ วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๓

(สมเด็จพระพุทธมามกาจารย์)
ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ประกาศสภามหาเถรสมาคม

พุทธศาสนิกชนปฏิบัติหน้าที่

สาขาวิชาธรรมศาสตร์

ในการประชุมสภามหาเถรสมาคมพุทธศักราช ๒๕๕๓ ครั้งที่ ๑๒๕๔ เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓ ที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ประกาศว่า

พระพรหมญาณ (สินว ปณณาวชิโร)
อายุ ๗๑ พรรษา ๕๕ วิทยฐานะ ป.ธ.๙

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

เป็นผู้สมควรดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาค ๑๕ และเป็นผู้สมควรดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาค ๑๕ ตามมติมหาเถรสมาคม ในการประชุมสภามหาเถรสมาคมพุทธศักราช ๒๕๕๓ ครั้งที่ ๑๒๕๔ เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓

จึงแต่งตั้งให้ พระพรหมญาณ (สินว ปณณาวชิโร) ดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาค ๑๕ และเป็นผู้สมควรดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาค ๑๕ ตามมติมหาเถรสมาคม ในการประชุมสภามหาเถรสมาคมพุทธศักราช ๒๕๕๓ ครั้งที่ ๑๒๕๔ เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓ เป็นต้นไป

(สมเด็จพระพุทธมามกาจารย์)
ประธานคณะปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ประกาศสภามหาเถรสมาคม

พุทธศาสนิกชนปฏิบัติหน้าที่

สาขาวิชาพุทธจริยศาสตร์

ในการประชุมสภามหาเถรสมาคมพุทธศักราช ๒๕๕๓ ครั้งที่ ๑๒๕๔ เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓ ที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ประกาศว่า

พระพรหมญาณ (สินว ปณณาวชิโร)
อายุ ๗๑ พรรษา ๕๕

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

เป็นผู้สมควรดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาค ๑๕ และเป็นผู้สมควรดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาค ๑๕ ตามมติมหาเถรสมาคม ในการประชุมสภามหาเถรสมาคมพุทธศักราช ๒๕๕๓ ครั้งที่ ๑๒๕๔ เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓

จึงแต่งตั้งให้ พระพรหมญาณ (สินว ปณณาวชิโร) ดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาค ๑๕ และเป็นผู้สมควรดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาค ๑๕ ตามมติมหาเถรสมาคม ในการประชุมสภามหาเถรสมาคมพุทธศักราช ๒๕๕๓ ครั้งที่ ๑๒๕๔ เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓ เป็นต้นไป

(สมเด็จพระพุทธมามกาจารย์)
ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

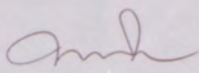
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โดยอนุมัติสภามหาวิทยาลัย ให้ปริญญาบัตรนี้แก่

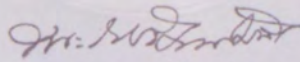
พระราชวัชรภรณ์ (สินวล ปญฺญาวชิโร)

เพื่อแสดงว่า เป็นผู้ทรงคุณวุฒิสมควรแก่

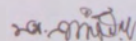
ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชา ธรรมนิเทศ
ของเจริญงอกงามไพบุลย์ในพระพุทธศาสนา ตลอดกาลเป็นนิตย์เทอญ
ตั้งแต่วันที่ ๗ เดือน เมษายน พุทธศักราช ๒๕๕๘

อธิการบดี

นายกสภามหาวิทยาลัย

คณบดี

ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาธรรมนิเทศ

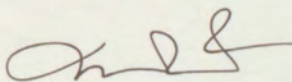
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โดยอนุมัติสภามหาวิทยาลัย ให้ปริญญาบัตรนี้แก่

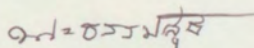
พระเทพวิราภรณ์ (สินวล ปญฺญาวชิโร)

เพื่อแสดงว่า เป็นผู้ทรงคุณวุฒิสมควรแก่

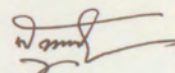
ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชา พุทธจิตวิทยา
ของเจริญงอกงามไพบุลย์ในพระพุทธศาสนา ตลอดกาลเป็นนิตย์เทอญ
ตั้งแต่วันที่ ๑๐ เดือน พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๘

อธิการบดี

นายกสภามหาวิทยาลัย

คณบดี

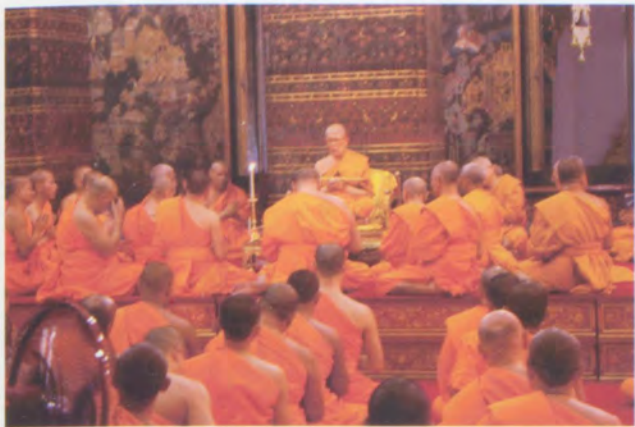
ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มอบปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์
สาขาวิชาธรรมนิเทศ พ.ศ. ๒๕๔๘

พิธีต้อนรับพุทธศาสตรบัณฑิต พุทธศาสตรมหาบัณฑิต ที่วัดพระเชตุพน พ.ศ. ๒๕๔๘

แสดงพระธรรมเทศนาอันสงฆ์พระภิกษุหลวง
ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพน

แสดงพระธรรมเทศนาวันวิสาขบูชา
ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพน

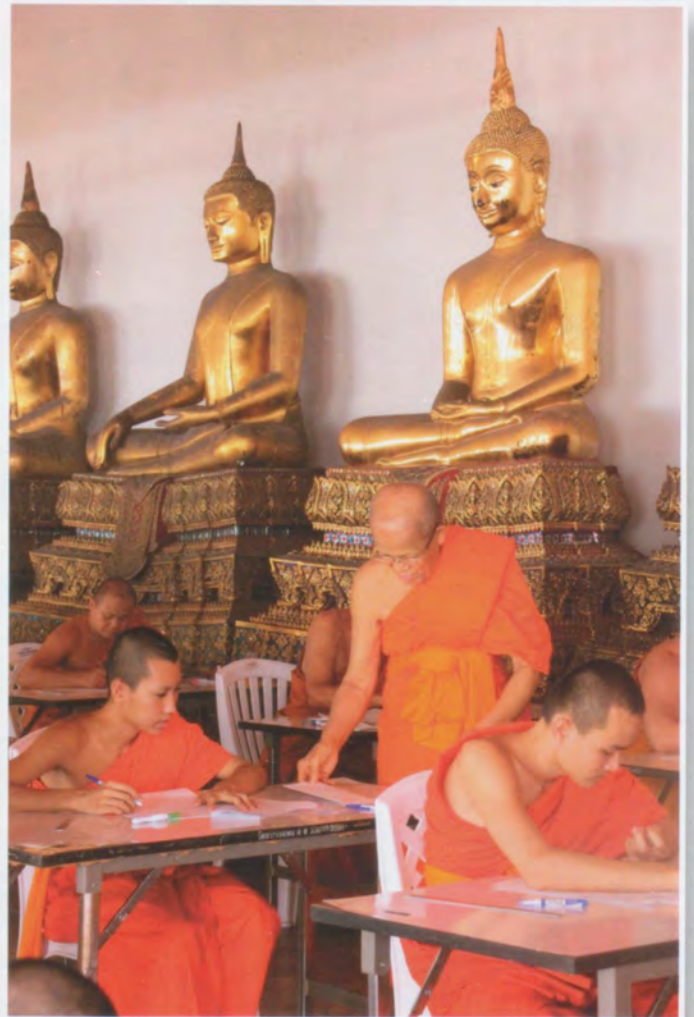
นำพระภิกษุสงฆ์สามเณร
ทำวัตรสวดมนต์

ทำพิธีบวชนกขัมมจารี ถวายเป็นพระราชกุศล
แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา

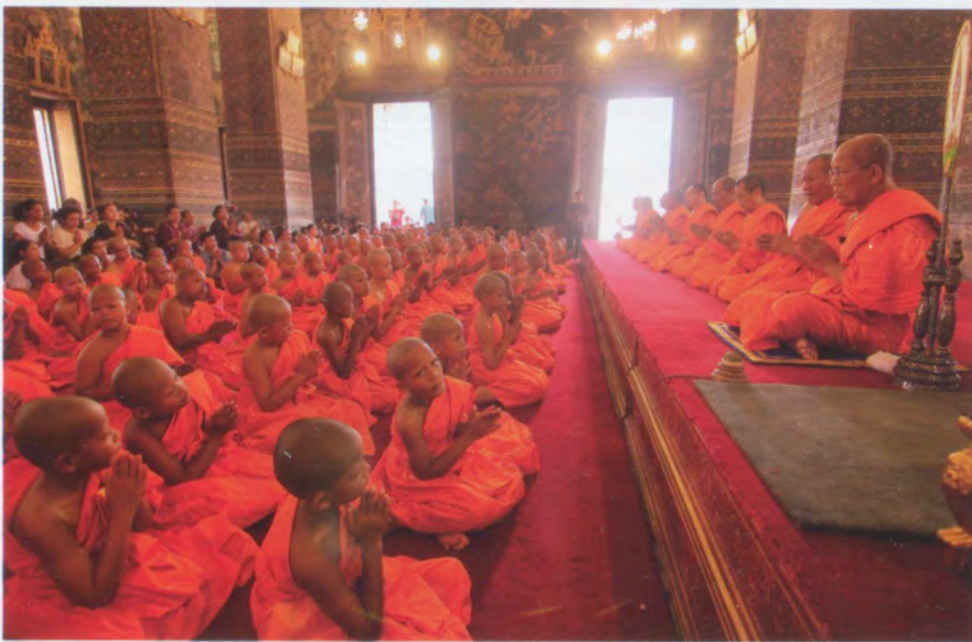
การสอบบาลีสนามหลวง
ชั้นประโยค ป.ธ. ๖, ป.ธ. ๕ และ ป.ธ. ๔
สนามสอบวัดพระเชตุพน

พระเทพวิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
ได้เมตตาตรวจเยี่ยมความเรียบร้อย
และให้กำลังใจแก่ผู้เข้าสอบบาลีสนามหลวง

การเทศน์มหาชาติ พระเวสสันดรชาดก เฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๕ รอบ วันที่ ๒ เมษายน ๒๕๕๘
ระหว่างวันที่ ๙ - ๑๑ มีนาคม ๒๕๕๘ ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพน

การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ถวายเป็นพระราชกุศลแด่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ ครบ ๕ รอบ วันที่ ๒ เมษายน ๒๕๕๘
เมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๘ ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพน

พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ และเวียนเทียน วันมาฆบูชา ๒๕๕๘
ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพน

พิธีบวชนกขัมมจารี
เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๘
๔-๖ ธันวาคม ๒๕๕๘

ประมวลภาพพิธีสวดมนต์ข้ามปี
ส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ ณ วัดพระเชตุพน
๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๘

พระเทพวิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
ประธานฝ่ายสงฆ์ จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย

พลเอก ธนะศักดิ์ ปฏิมาประกร รองนายกรัฐมนตรี
ประธานฝ่ายฆราวาส ถวายสักการะพระเทพวิราภรณ์
ในพิธีเจริญพระพุทธมนต์นพเคราะห์ สวดมนต์ข้ามปี ประจำปี ๒๕๕๘

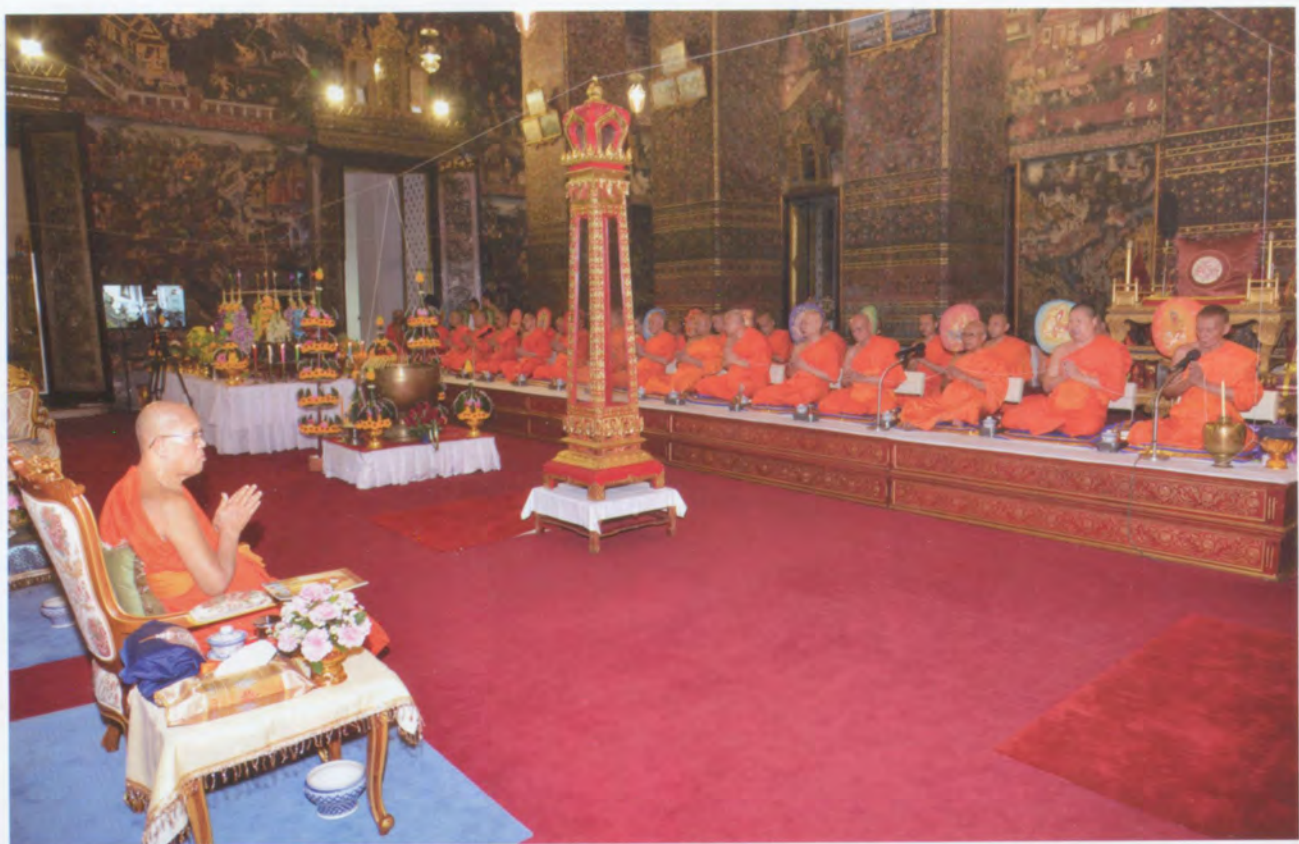

พระเทพวิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
ประธารจุดเทียนชัยมงคล ในวันส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่

นายวีระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม
กล่าวรายงาน ในพิธีสวดมนต์ข้ามปี

พระสงฆ์วัดพระเชตุพน ร่วมสวดมนต์ข้ามปี
ในพิธีเจริญพระพุทธมนต์นพเคราะห์ ประจำปี ๒๕๕๘
ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพน

คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน และพุทธศาสนิกชน ร่วมสวดมนต์ข้ามปี

๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๘

นายดุสิต เขมะศักดิ์ชัย รองผู้อำนวยการสำนักงานประมาณ
ถวายไทยธรรมแด่พระเทพวราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน

นายเอ็ม ฮามิด อันซารี รองประธานาธิบดีสาธารณรัฐอินเดีย
ถวายสักการะแด่พระเทพวิราภรณ์
๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

ประมวลภาพงานวันตรุษจีน
พระเทพวราภรณ์ ประธานเปิดงานวันตรุษจีน
๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

พระเทพวราภรณ์ คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน และพุทธศาสนิกชน
ร่วมพิธีเปิดงานวันตรุษจีน ประจำปี ๒๕๕๙
ณ บริเวณวิหารพระพุทธไสยาส

ประมวลภาพสนามสอบบาลีสนามหลวง ป.ธ. ๖
ณ พระระเบียงพระอุโบสถ
๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

สมเด็จพระมหาธีรราชวิทยาลัย (ช่วง วรบุญโณ ป.ธ. ๙)
ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช
ร่วมถ่ายรูปกับคณะสงฆ์วัดพระเชตุพน

สมเด็จพระมหาธีรราชวิทยาลัย ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช
ได้เมตตาตรวจเยี่ยมความเรียบร้อย และให้กำลังใจแก่ผู้เข้าสอบบาลี ป.ธ. ๖

พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ. ๙) ที่ปรึกษาแม่กองบาลีสนามหลวง
ตรวจเยี่ยมสนามสอบบาลี ณ วัดพระเชตุพน

พระพรหมโมลี (สุชาติ ฐมฺมรตโน ป.ธ. ๙) แม่กองบาลีสนามหลวง
ถ่ายรูปพร้อมกับพระเทพวิราภรณ์ และคณะสงฆ์วัดพระเชตุพน
ในการตรวจเยี่ยมสนามสอบบาลี ณ วัดพระเชตุพน

ประมวลภาพวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา “วันมาฆบูชา”
 พระเทพวิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน และคณะสงฆ์ เวียนเทียน ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพน
 ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

พระเทพวิราภรณ์ ร่วมกับคณะสงฆ์
 และพุทธศาสนิกชน
 เวียนเทียนรอบพระอุโบสถ

พระเทพวิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
 ประทานเปิดงานกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา
 “วันมาฆบูชา” ประจำปี ๒๕๕๙

ประมวลภาพพิธีหล่อฤกษ์ตัดตน
ณ โรงหล่อองค์เจริญการช่าง จ. นครปฐม
๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙

พระเทพวิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
ร่วมกับ นพ. สุริยะ วงศ์คงคาเทพ อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก
นพ. ธีระวุฒิ ประเสริฐสิริพงศ์ รองอธิบดี พร้อมคณะร่วมพิธีหล่อฤกษ์

ประมวลภาพโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ประจำปี ๒๕๕๙
 เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
 ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

พระเทพวิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน และคณะสงฆ์ร่วมถ่ายรูปกับเยาวชนก่อนบรรพชา
 โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน
 เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

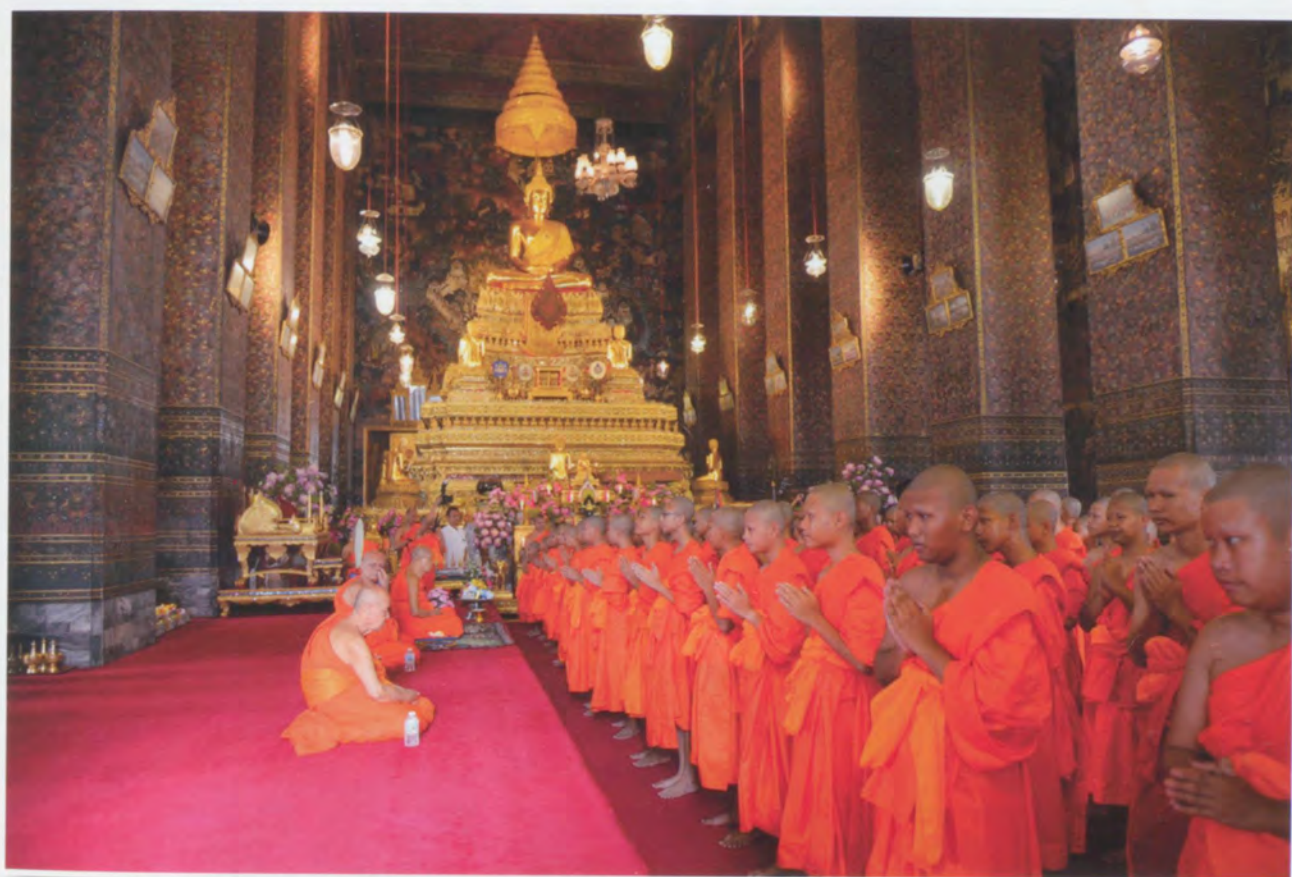
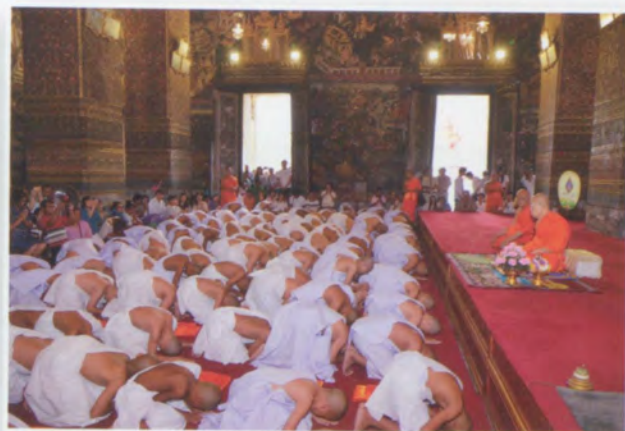
พระเทพวิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
 “เทศน์สอนนาค” เนื่องในงานพิธีบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน
 เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
 ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙

พระเทพวิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน เป็นพระอุปัชฌาย์ในการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน
ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพน

พิธีบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
๒๗ มีนาคม ๒๕๕๙

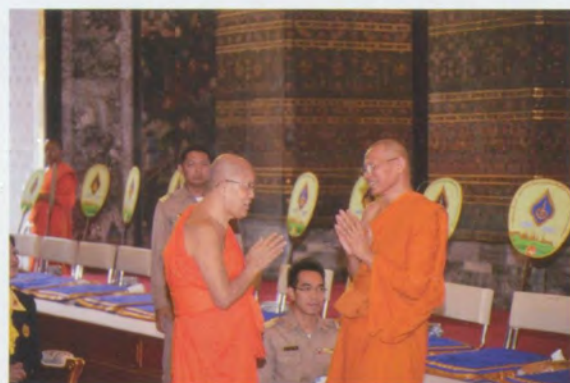

พระเทพวิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
ให้โอวาทแก่สามเณรภาคฤดูร้อน

พระสงฆ์ ๙ รูป เจริญพระพุทธมนต์ นล่องสามเณรในพิธีบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ประมวลภาพ
พิธีบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายแด่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓
ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพน
๓๑ มีนาคม ๒๕๕๙

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ. ๙)
เจ้าคณะใหญ่หนกลาง วัดพิชัยญาติการาม
ได้เมตตามาเป็นประธานในงานบำเพ็ญกุศล

สมเด็จพระพุฒาจารย์ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง วัดพิชยญาติการาม
ถ่ายภาพร่วมกับพระเทพวิราภรณ์ และคณะสงฆ์วัดพระเชตุพน ชมรมคิษย์วัดพระเชตุพน

ประมวลภาพ
พิธีบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑
ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพน
๖ เมษายน ๒๕๕๙

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช
ได้เมตตาเป็นประธานในพิธีบำเพ็ญกุศลถวายแด่รัชกาลที่ ๑

ประมวลภาพ
พิธีเปิดงานเทศกาลวิถีน้ำ...วิถีไทย นมัสการพระพุทธไสยาส
ในวันสงกรานต์ ประจำปี ๒๕๕๙
ณ บริเวณพระวิหารพระพุทธไสยาส
๑๒ - ๑๗ เมษายน ๒๕๕๙

พระเทพวราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน เป็นประธานฝ่ายสงฆ์
โดยมี ขพนนข สุวพันธุ์ ตันยุวรรธนะ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นประธานฝ่ายฆราวาส
เปิดงานเทศกาลวิถีน้ำ... วิถีไทย นมัสการพระพุทธไสยาส

พระเทพวิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
ได้เมตตาเป็นประธานพิธีสงฆ์น้ำพระ
๑๓ เมษายน ๒๕๕๙

พระเทพวิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
อัญเชิญน้ำสรงพระพระราชทาน
เนื่องในวันสงกรานต์ สรงน้ำพระพุทธไสยาส วัดพระเชตุพน

การประกวดร้องเพลงลูกทุ่งไทย และการแสดงศิลปวัฒนธรรม
ในเทศกาลวันสงกรานต์ วัดพระเชตุพน
๑๒ - ๑๓ เมษายน ๒๕๕๙

ผู้ประกวดร้องเพลงร่วมถ่ายรูปหมู่เป็นที่ระลึก

การแข่งขันตะกร้อลอดห่วงในเทศกาลวันสงกรานต์
ณ บริเวณหน้าพระอุโบสถวัดพระเชตุพน

บรรยากาศรอบ ๆ บริเวณและร้านค้าภายในวัดพระเชตุพน
เนื่องในวันสงกรานต์ ประจำปี ๒๕๕๙

ประมวลภาพ งานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา
 “วันวิสาขบูชา และวันอัฐมีบูชา”
 วันที่ ๒๐ และ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๙

พระเทพวราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ประธานฝ่ายสงฆ์
 นายกฤษศญพงษ์ ศิริ อธิบดีกรมการศาสนา ประธานฝ่ายฆราวาส
 เนื่องในพิธีเปิดงาน “วันวิสาขบูชา และวันอัฐมีบูชา” ประจำปี ๒๕๕๙

พระเทพวิราภรณ์ มอบของที่ระลึกแก่คณะกรรมการ
และนำพุทธศาสนิกชน ร่วมเจริญจิตภาวนา ก่อนเริ่มกิจกรรม
“ตอบปัญหาธรรมะ สวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะ สวดโอ้เอ้วิหารราย จัดโต๊ะหมู่บูชา และวาดรูป”

กิจกรรมการแข่งขัน เนื่องในวันวิสาขบูชา และวันอัฐมิมบูชา
ประกอบด้วย “ตอบปัญหาธรรมะ สวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะ
สวดโอ้เอ้วิหารราย จัดโต๊ะหมู่บูชา และวาดรูป”

พระเทพวิราภรณ์ และคณะสงฆ์วัดพระเชตุพน
พร้อมด้วยพุทธศาสนิกชน ร่วมพิธีเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา

รอบตัดสินชิงชนะเลิศ
ของการประกวดแข่งขันต่างๆ ประเภทใน“วันอัฐมัญญา”

พระเทพวราภรณ์ ได้เมตตาตามอบรางวัลแก่ผู้ชนะเลิศ และชมเชย ตามลำดับ
ในการแข่งขัน “ตอบปัญหาธรรมะ สวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะ สวดโอ้เอ้วิหารราย จัดโต๊ะหมู่บูชา และวาดรูป”

พระเทพวิราภรณ์ กล่าวให้โอวาทและกล่าวปิดงาน
ในงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา ประจำปี ๒๕๕๙
พร้อมทั้งได้เมตตาถ่ายรูปหมู่กับผู้ได้รับรางวัล และเวียนเทียนใน “วันอัฐมืบูชา”
ซึ่งเป็นวันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
(หลังเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ ๘ วัน)

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร
เลขที่ ๒ ถนนสนามไชย แขวงพระบรมมหาราชวัง
เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

สมุดภาพโคลงฤๅษีดัดตน

สารบัญ

คำปรารภ	(๒)
ประวัติวัดพระเชตุพน	(๕)
ทำเนียบพระนามและนามอธิบดีสงฆ์	(๑๕)
ประวัติ พระเทพวิราภรณ์	(๒๐)

สารบัญ

บทนำเรื่องฤๅษีตัดตน

ความเป็นมาของวิชาฤๅษีตัดตน	๑
มูลเหตุแห่งประติมากรรมฤๅษีตัดตน	๒
ประวัติการสร้างรูปฤๅษีตัดตน ณ วัดโพธิ์	๓
โคลงภาพฤๅษีตัดตน บทพระราชนิพนธ์และผู้นิพนธ์	๕
คุณลักษณะของตำราฤๅษีตัดตน	๗
การบันทึกเรื่องฤๅษีตัดตนลงในหนังสือสมุดไทย	๑๐
ชื่อและที่มาของฤๅษีในโคลงภาพฤๅษีตัดตน	๑๒
ประวัติการจัดพิมพ์โคลงภาพฤๅษีตัดตน	๑๓
เหตุผลในการจัดพิมพ์เรื่องฤๅษีตัดตน	๑๖

ข้อมูลจากสมุดรูปฤๅษีตัดตนแก้ไขโรคต่างๆ ๔๐ รูป

รูปเล่มและสภาพต้นฉบับสมุดรูปฤๅษีตัดตน เลขที่ ๕๓	๑๘
ภาพข้อความโคลงนำเรื่องบทที่ ๑ - ๕	๑๙
ภาพที่ ๑ แก้เกียจ	๒๑
ภาพที่ ๒ แก้เฮอร์ขัด ขาขัด	๒๒
ภาพที่ ๓ แก้ลมในอก ในเฮอร์	๒๓
ภาพที่ ๔ แก้ขัดเฮอร์	๒๔
ภาพที่ ๕ แก้ลงปวดศีรษะ	๒๕
ภาพที่ ๖ แก้สันเท้า	๒๖
ภาพที่ ๗ แก้ปวดท้อง แก้ข้อเท้า	๒๗
ภาพที่ ๘ แก้เสมหะในลำคอ	๒๘
ภาพที่ ๙ แก้ลมในแขน	๒๙
ภาพที่ ๑๐ แก้สะบักหน้าจม	๓๐
ภาพที่ ๑๑ แก้ลมทั่วสารพวงค์	๓๑
ภาพที่ ๑๒ แก้เข้าขาตาย	๓๒
ภาพที่ ๑๓ แก้ขัดขา ขัดคอ	๓๓
ภาพที่ ๑๔ แก้แน่นหน้าอก	๓๔

ภาพที่ ๑๕	แก้ลมเวียนศีรษะ	๓๕
ภาพที่ ๑๖	แก้เช่า แก้ขา	๓๖
ภาพที่ ๑๗	แก้โรคในอก	๓๗
ภาพที่ ๑๘	แก้ตะคริวมือ ตะคริวเท้า	๓๘
ภาพที่ ๑๙	แก้ลมตะคริว	๓๙
ภาพที่ ๒๐	แก้ลมท้าวสารพวงค์	๔๐
ภาพที่ ๒๑	แก้เสียดอก	๔๑
ภาพที่ ๒๒	แก้ลมจันทฆาฏ ลมเช่า ลมขา ลมหน้าอก	๔๒
ภาพที่ ๒๓	แก้เช่าขัด	๔๓
ภาพที่ ๒๔	ดำรงกายอายุยืน	๔๔
ภาพที่ ๒๕	แก้ลมปะกัง	๔๕
ภาพที่ ๒๖	แก้ตะโพกสลักเพชร	๔๖
ภาพที่ ๒๗	แก้ลมชักปากเบี้ยว ลมลิ้นตาย ลมเท้าเหน็บ ลมมือเหน็บ	๔๗
ภาพที่ ๒๘	แก้เช่าขัด	๔๘
ภาพที่ ๒๙	แก้ลมในลำไส้	๔๙
ภาพที่ ๓๐	แก้มือ แก้เท้า	๕๐
ภาพที่ ๓๑	แก้กล่อน แก้ปวดคาด	๕๑
ภาพที่ ๓๒	แก้ลมอัมพฤกษ์	๕๒
ภาพที่ ๓๓	แก้ลมสันเท้า	๕๓
ภาพที่ ๓๔	แก้เอว	๕๔
ภาพที่ ๓๕	แก้ลมในขา	๕๕
ภาพที่ ๓๖	แก้เวียนศีรษะ	๕๖
ภาพที่ ๓๗	แก้ลิ้นกระด้าง	๕๗
ภาพที่ ๓๘	แก้กล่อนในทรวง	๕๘
ภาพที่ ๓๙	แก้ไหล่ แก้ตะโพก	๕๙
ภาพที่ ๔๐	แก้เท้าเย็น ใจสวิงสวาย	๖๐
ภาพที่ ๔๑	แก้ไหล่ แก้ขา	๖๑
ภาพที่ ๔๒	แก้กล่อน ปวดคาด	๖๒
ภาพที่ ๔๓	แก้คอเคล็ด แก้ไหล่ขัด	๖๓
ภาพที่ ๔๔	แก้คอ แก้ไหล่	๖๔
ภาพที่ ๔๕	แก้ลมอัมพาต	๖๕
ภาพที่ ๔๖	แก้เสียดข้าง	๖๖
ภาพที่ ๔๗	แก้วิงเวียน	๖๗
ภาพที่ ๔๘	แก้ลมมหาบาดทะยัก	๖๘
ภาพที่ ๔๙	แก้แขนขัด	๖๙
ภาพที่ ๕๐	แก้ลมปวดคาด ลมในเอว	๗๐
ภาพที่ ๕๑	แก้ลมในเท้า	๗๑

ภาพที่ ๕๒	แก้มในคอ	๗๒
ภาพที่ ๕๓	แก้มขา	๗๓
ภาพที่ ๕๔	แก้มลำไส้เล็ก แก้มอذنทะ	๗๔
ภาพที่ ๕๕	แก้มข้อมือ	๗๕
ภาพที่ ๕๖	แก้มอก	๗๖
ภาพที่ ๕๗	แก้มเส้นมหาสมุทรจับ	๗๗
ภาพที่ ๕๘	แก้มเท้าขัด	๗๘
ภาพที่ ๕๙	แก้มเส้นทวารพวงค์	๗๙
ภาพที่ ๖๐	แก้มไหล่ขัด แก้มตะโพกขัด	๘๐
ภาพที่ ๖๑	แก้มเอว	๘๑
ภาพที่ ๖๒	แก้มมกล่อน	๘๒
ภาพที่ ๖๓	แก้มมือ ลมเท้า	๘๓
ภาพที่ ๖๔	แก้มสลักไหล่	๘๔
ภาพที่ ๖๕	แก้มมริดสีดวง	๘๕
ภาพที่ ๖๖	แก้มแน่นหน้าอก	๘๖
ภาพที่ ๖๗	แก้มกล่อน	๘๗
ภาพที่ ๖๘	แก้มมจุกเสียด	๘๘
ภาพที่ ๖๙	แก้มขา	๘๙
ภาพที่ ๗๐	แก้มกล่อน	๙๐
ภาพที่ ๗๑	แก้มปวดท้อง แก้มสะบักจม	๙๑
ภาพที่ ๗๒	แก้มในอก	๙๒
ภาพที่ ๗๓	แก้มตะโพก ดันขาขัดหาย	๙๓
ภาพที่ ๗๔	แก้มเท้าเหน็บ	๙๔
ภาพที่ ๗๕	แก้มปัตคาด ตะคริว	๙๕
ภาพที่ ๗๖	แก้มจุก	๙๖
ภาพที่ ๗๗	แก้มไหล่ แก้มท้อง แก้มอก	๙๗
ภาพที่ ๗๘	แก้มขัดแขน	๙๘
ภาพที่ ๗๙	แก้มขัดแข้ง ขัดขา	๙๙
ภาพที่ ๘๐	แก้มเส้นสลักทรวง	๑๐๐
ภาพร่ายและโคลงจบเรื่อง		๑๐๑

อภิธานศัพท์

๑๐๗

บรรณานุกรม

๑๐๖

ดัชนี

๑๐๙

ดัชนีรายชื่อฤาษี

๑๒๑

ดัชนีรายชื่อโรค

๑๒๓

ดัชนีคำทั่วไป

๑๒๙

บทนำเรื่องฤๅษีคัตตน*

ความเป็นมาของวิชาฤๅษีคัตตน

ฤๅษีคัตตนเป็นวิชาที่ว่าด้วยการบริหารร่างกาย เพื่อการรักษาโรคต่างๆ ซึ่งไทยรับมาจากอินเดียมานานมาก แต่เลือกรับและนำมาปรับใช้ประโยชน์ต่างจากอินเดีย กล่าวคือ การคัตตนนั้นนักบวชผู้บำเพ็ญตบะในศาสนา พราหมณ์หรือฮินดู ซึ่งชาวไทยเรียกว่า ฤๅษี และยังมีคำที่ใช้สำหรับเรียกผู้ถือศีลเหล่านี้ได้อีกหลายอย่าง เช่น นักพรต ดาบส ชฎิล นักสิทธิ์ และปริพาชก นักบวชหรือดาบสของอินเดียจะใช้ท่าทางคัตตนเป็นการสมาทาน เพื่อบำเพ็ญตบะให้บรรลุโมกษธรรม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงเล่าอธิบาย ไว้ในหนังสือนิทานโบราณคดี เรื่อง ฤๅษีคัตตน ความว่า

“เมื่อออกมาอยู่ปีนัง มีดาบสชาวอินเดียคนหนึ่งซึ่งขึ้นชื่อลือเลื่องว่าเคร่งครัดนักมาบำเพ็ญตบะ ณ เมืองปีนัง พวกชาวอินเดียที่เลื่อมใสเรียไรกันชื่อที่สร้างอาศรมให้ดาบสนั้นอยู่แห่งหนึ่งฉันไปดูเห็นที่ตรงกลางบริเวณก่อเป็นมณฑปแปดเหลี่ยม หลังคาเป็นซุ้มมียอดแบบอินเดีย มีมุขเด็จข้างหน้าและเฉลียงโดยรอบมณฑปเห็นตัวดาบสขัฒสมาธิเหมือนอย่างพระประธานอยู่บนเตียงหน้ามุขเด็จ เพื่อยุติผู้ปฏิบัติภาษาอังกฤษได้ บอกอธิบายให้รู้ว่าดาบสนั้นสมาทานตบะสองอย่าง คือ เว้นใจไม่พูดกับใครๆ หมดอย่างหนึ่ง กับนั่งสมาธิอยู่กับอาสนะอันเดียวตั้งแต่เช้าจนค่ำทุกวันเป็นนิจอย่างหนึ่ง ฉันถามว่าในมณฑปเป็นที่สำหรับดาบสนอนหรือ เขาตอบว่า ยังไม่เคยมีใครเห็นดาบสตนนั้นนอนเลย โดยปรกติพอค่ำ ดาบสก็ลุกจากอาสนะที่มุขเด็จเข้าไปในมณฑป แต่ไปทำพิธีอีกชนิดหนึ่งเพื่อแก้เมื่อยขบ เห็นท่าท่าต่างๆ บางที (ปลุก) ตัวลอยขึ้นไปก็มี ฉันได้ฟังก็เข้าใจแจ่มแจ้งสิ้นสงสัยได้ความรู้ว่าการคัตตนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการบำเพ็ญตบะนั้นเอง เพราะนั่งหรือยืนอยู่ที่เดียวตลอดวันยังค่ำ ทรมานร่างกายเกินวิสัยที่ย่อมเกิดอาการเมื่อยขบ จึงคิดวิธีคัตตนระงับทุกขเวทนาอันเกิดแต่การบำเพ็ญตบะ แล้วตั้งเป็นตำราไว้แต่ดึกดำบรรพ์...”^๑

พิพิธภัณฑสถานเมืองชัยปุระ ประเทศอินเดีย ได้จัดแสดงรูปปั้นฤๅษีคัตตนท่าต่างๆ ไว้ และเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานเมืองชัยปุระ ได้ทูลอธิบายความว่า ฤๅษีอินเดียบำเพ็ญตบะด้วยท่าทางต่างๆ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นต้นเค้า และความเป็นมาของวิชาการฤๅษีคัตตนในประเทศไทยด้วย เพราะคนไทยได้นำท่าทางการคัตตนขณะบำเพ็ญตบะของฤๅษีมาปรับประยุกต์ใช้ประโยชน์ เพื่อบำบัดอาการเมื่อยปวดตามร่างกาย ตลอดจนรักษาโรคอันเกิดจากลมและเส้นเอ็นในร่างกาย ซึ่งผิดปกติแปรปรวน จึงเกิดเป็นตำรา **วิชาฤๅษีคัตตน** ที่มีหลักฐานปรากฏเป็นที่รู้จักแก่อนุชนทั้งไทยและเทศ อยู่ ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร หรือที่เรียกโดยสามัญว่า วัดโพธิ์ มหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกของประเทศไทย สืบเนื่องต่อมาจวบจนปัจจุบัน

* เรียบเรียงโดย นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ นักภาษาโบราณ ๔ ว. กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “ฤๅษีคัตตน”, **นิทานโบราณคดี**, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานบรรจุศพ นายสินธุ์ พรประภา ณ สุสานอำเภอกทม่วง จังหวัดกาญจนบุรี วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๑๕, หน้า ๑๓๐.

มูลนิธิแห่งประติมากรรมฯ ชัดเจน

ตามธรรมชาติของร่างกาย หากดำรงอยู่ในอิริยาบถใดอิริยาบถหนึ่งเป็นเวลานานๆ ย่อมเกิดอาการปวดเมื่อย และอาจทำให้เกิดความทุกข์ทรมานแห่งอวัยวะต่างๆ ได้ ดังนั้นผู้บำเพ็ญตะบะจึงต้องลุกขึ้นดัดตัวเพื่อแก้ไขความเมื่อยชบเหล่านั้ ตามความเข้าใจโดยทั่วไปถือเป็นวิธปฏิบัติของนักบวชฮินดู ที่เรียกว่า โยคะ แต่ในทางพระพุทธศาสนา การปฏิบัติสมาธิกัมมัฏฐาน หากนั่งสมาธิเป็นเวลานานๆ ร่างกายจะเมื่อยชบอาจเป็นอันตรายได้เช่นเดียวกัน จึงต้องลุกขึ้นเดินกลับไปมาทำจงกรมสมาธิ บางครั้งอาจยืนนิ่ง บางครั้งเอนกายนอนในท่าสิทฺธิไสยาสน์ เพื่อเปลี่ยนอิริยาบถไปตามสภาพร่างกาย เพื่อให้มีอิริยาบถ ๔ ประการ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ที่สมดุลกัน นับเป็นแนวทางมัชฌิมาปฏิปatti ในหลักการของพุทธศาสนาที่ส่งผลให้การปฏิบัติสมาธิประสบผลดียิ่งขึ้น แม้ในหลักการทางสุขวิทยา การดัดตัวหรือการปฏิบัติโยคะก็เป็นการออกกำลังกายที่ไม่รุนแรง เพื่อสร้างความยืดหยุ่นให้แก่กล้ามเนื้อและเส้นเอ็นในร่างกาย ทำให้โลหิตและเลือดลมไหลเวียนในร่างกายโดยสะดวก กระตุ้นจิตใจให้แจ่มใส เป็นสมาธิ ป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ บำรุงรักษาสุขภาพให้แข็งแรง และสามารถรักษาโรคต่างๆ ได้อย่างเห็นผลจริง บรูพมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรี จึงได้สร้างรูปฤาษีดัดตนไว้เป็นวิทยาทานแก่พลกนิกรของพระองค์สืบต่อมา

การสร้างรูปฤาษีตัดตนไว้เป็นทานนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า น่าจะเกิดแต่สมมติว่าฤาษีเป็นครูเดิม^๒ ในวิชาการต่างๆ เป็นผู้ให้สรรพวิทยาการมาแต่โบราณ เป็นบุคคลที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาการแต่ละแขนงให้สืบทอดต่อมาอย่างไม่ขาดสาย จึงมักทำรูปฤาษีให้เป็นครูเดิมที่ไม่รู้จักตัว อาจเป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็ได้^๓ ในพิธีไหว้ครูของอาชีพต่างๆ ตลอดจนยังเป็นบุคลาธิษฐานเพื่อให้ลูกศิษย์ทั้งหลายขอพรเพื่อเสริมสร้างกำลังใจและเพื่อแสดงความกตัญญูสืบมา นอกจากนั้นการสร้างรูปฤาษีเป็นผู้แสดงแบบท่าทางฤาษีตัดตนนั้น ยังแสดงให้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์เข้มขลังของตำราวิชาฤาษีตัดตนได้เป็นอย่างดีด้วย

รูปฤาษีตัดตนที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นประติมากรรมประเภทรูปลอยตัว มองดูได้ทุกมิติ จุลทัศน์ พยาธรานนท์ อธิบายว่า รูปหล่อฤาษีตัดตนเป็นแบบสมมติบุคคล คือไม่เป็นแบบคนจริงๆ ไม่เน้นให้เห็นกล้ามเนื้อ ผิวของรูปทรงเรียบและเกลี้ยง ดังภาษาของช่างหล่อว่า “ผิวตึง” ใบหน้าแต่ละรูปมีเค้ารอยเป็นรูปแบบเดียวกันอย่างที่ว่ากันว่า “เข้าแบบ” ยกเว้นรูปฤาษีที่มีใบหน้าเป็นเนื้อ (มฤค) หรือสัตว์อื่น จึงปั้นให้ต่างออกไป ท่าทางของฤาษีประดิษฐ์ให้มีศิลปะผสมกลมกลืนกัน ระหว่างความถูกต้องตามหลักวิชาการตัดตนกับคุณลักษณะที่เป็นประติมากรรมแบบไทยประเพณีอย่างยิ่ง

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่ม ๒๐**, พระนคร : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๐๕, หน้า ๑๙๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

“จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, “ประติมากรรมรูปพระฤาษีดัดตนที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม”, ศิลปกรรมปริทรรศน์, กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๒, หน้า ๓๗ - ๓๘.

ประวัติการสร้างรูปฤาษีตัดตน ณ วัดโพธิ์

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงปราบดาภิเษกขึ้นเสวยราชสมบัติ และสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์แล้ว ทรงสร้างพระบรมมหาราชวังขึ้นใหม่และทรงปฏิสังขรณ์วัดโบราณปากแม่น้ำเจ้าพระยา ชื่อ วัดโพธาราม ชาวบ้านเรียกกันโดยสามัญว่า วัดโพธิ์ ซึ่งเป็นวัดที่ราษฎรสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี^๕ เป็นการใหญ่เพื่อให้สมกับเป็นวัดที่ใกล้ชิดกับพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๐ โดยทรงสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ๒๕๐ ชั่ง ๕๐ ตำลึง เพื่อปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ สร้างกำแพงแก้วสร้างพระวิหาร และยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ให้ชื่อว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ในขณะที่เดียวกันก็ทรงฟื้นฟูศิลปวิทยาการของชาติเป็นการใหญ่ด้วย โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งตำราหลวงและปั้นรูปฤาษีตัดตนไว้เป็นทานตามศาลารายริมกำแพงวัดพระเชตุพนฯ แต่ไม่ได้บอกรายละเอียดว่ารูปปั้นนั้นปั้นด้วยดินหรือปูนตามความเข้าใจของ วนิดา พึ่งสุนทร อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร สันนิษฐานว่า “ปั้นด้วยดินน้ำมัน คือ ปูนขาว ตำผสมด้วยน้ำมันดองอิฐ”^๖ ไม่ทราบจำนวนแน่ชัด มีอักษรจารึกบนแผ่นหินติดไว้ใกล้รูปฤาษีแต่ละท่าบอกว่าทำตัดตนลักษณะนั้นแก้โรคอย่างไร เพื่อสืบทอดความรู้ที่มีมาแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาไว้ในกรุงรัตนโกสินทร์สืบต่อไป

ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปพระราชทานพระกฐิน ณ วัดพระเชตุพนฯ โดยกระบวนพยุหยาตราในพุทธศักราช ๒๓๗๔ ปีเถาะ วันเสาร์ เดือน ๑๑ แรม ๔ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๙ ตุลาคม^๗ พ.ศ. ๒๓๗๔ ทางสุริยคติ เมื่อเสร็จพระราชพิธีแล้วเสด็จทอดพระเนตรทั่วพระอารามเห็นถาวรวัตถุซึ่งสมเด็จพระอัยการิราชเจ้าทรงสถาปนาไว้เมื่อ ๓๐ ปีล่วงมาแล้ว ชำรุดทรุดโทรม ปริกหักพังเป็นอันมาก จึงโปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์ถวายเป็นการกตัญญูต่อสมเด็จพระบูรพาทิศให้คืนดีดังเดิม โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งฝ่ายหน้า ฝ่ายใน แบ่งปันกันเป็นนางงานคุมงานด้านต่างๆ เริ่มตั้งแต่ปีมะโรง พุทธศักราช ๒๓๗๕ การปฏิสังขรณ์ครั้งนี้ ทรงขยายของเดิมที่มีอยู่ให้กว้างใหญ่และเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้งดงามดีกว่าเดิม เป็นการประชุมช่างฝีมือเยี่ยมของไทย ตลอดจนโปรดให้จารึกสรรพศิลปวิทยาการทั้งปวง พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยให้สามารถเข้าไปศึกษาเรียนรู้ได้ทุกชนชั้น ดังปรากฏหลักฐานสืบเนื่องต่อมาจวบจนปัจจุบันเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเรื่องฤาษีตัดตน ปรากฏข้อความจารึกนำเรื่องราว จุลศักราช ๑๐๙๔ ปีวอก (ตรงกับพุทธศักราช ๒๓๗๙) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระประยูรญาติคือ กรมหมื่นนครศักดิ์พิทักษ์ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระนามเดิม พระองค์เจ้าดวงจักร ระดมช่างหล่อรูปฤาษีตัดตน จำนวน ๔๐ ท่า^๘ ด้วยลังกะสีผสมดีบุกหรือที่

^๕ คำราชาธิลาจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) พระนคร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จารึกไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๔ ฉบับสมบูรณ์, พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕, หน้า ก.

^๖ วนิดา พึ่งสุนทร, “คำปรารภ”, ทองพูน พึ่งสุนทร, หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ นางทองพูน พึ่งสุนทร ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันอาทิตย์ที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๓, หน้า ๓๓.

^๗ กรมวิชาการ กระทรวงธรรมการ, ปฏิทินสำหรับคั่นวันเดือนจันทรคติกับสุริยคติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๔๗๔, หน้า ๕๐.

^๘ รวมเป็นรูปฤาษีทั้งหมด ๔๒ ตน เพราะมี ๒ ท่าที่ทำเป็นรูปฤาษี ๒ ตน ช่วยกันตัดกาย

เรียกกันโดยทั่วไปว่า ชิน ตั้งไว้ทุกศาลารายรอบวัดพระเชตุพนฯ หลังละ ๔ - ๕ รูป ตามความเหมาะสมของสถานที่โดยก่อแท่นขึ้นที่เฉลียงด้านในสำหรับตั้งรูปฤๅษีพร้อมจารึกโคลงอธิบายความแก่โรคแต่ละท่าประกอบรูปปั้นฤๅษีไว้ทุกตน ดังมีบทพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เรื่อง โคลงต้นปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ กล่าวถึงเรื่องฤๅษีดัดตนรวม ๓ บท ความว่า

“ก่อกฐาแน่นหลากส้าง	ไศลเฉลียง หลังนา
ตั้งรูปดาบสเนลา	หล่อล้วน
สังกะสีดิบูกผสมเรียง	รายทก ห้องเฮย
ตนดัดต่างถ้ำถ้วน	ทั่วพนมฯ
หลังละสี่ละห้าตก	แต่งสถิต แท่นนา
ตามที่มากน้อยสม	ส่วนห้อง
ผาแผ่นฉลกลีขิต	คำสุภาพ โคลงฤา
เสนอชื่อลมพร้องถ้ำ	ทั่วสกันธฯ
ติดผนังประจำข้างตราบ	ตรงดา บสเอย
อีกสรีเรื่องโคลงยุบล	บอกด้าน
ผู้สฤษฏีแห่งศาลา	แลช่าง วาดแฮ
ทั้งวัดทั้งบ้านถ้วน	ทกหลังฯ” ^๔

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ที่จะพระราชทานตำราฤๅษีดัดตนให้เป็นประโยชน์แก่ปวงชนทั่วไปเหมือนที่ได้พระราชทานตำรายาไว้ก่อนหน้านี้แล้วทั้งที่วัดราชโอรสารามฯ และวัดพระเชตุพนฯ เพื่อสร้างทานบารมีประกาศเกียรติคุณของพระองค์ไว้ชั่วฟ้าดินสลาย ดังความในโคลงนำเรื่องฤๅษีดัดตน บทที่ ๕^{๕๐} ว่า

“เปนประโยชน์นรชาติสิ้น	สบสถาน
แจกเช่นโอสถทาน	ท่านให้
ภูลเพิ่มพุทธสมการ	สมโพธิ พระนา
ประกาศพระเกียรติยศไว้	ตราบฟ้าดินสูญ”

^๔ ปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ, **โคลงต้นปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน**, กองทุนสมเด็จพระสังฆราช ๑๗ พิมพ์ประกาศเกียรติคุณงาน “๒๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส” ๑๑ ธันวาคม ๒๕๓๓ งานวันอดีตเจ้าอาวาส วัดพระเชตุพน ๗ ธันวาคม ๒๕๓๓, หน้า ๓๔.

^{๕๐} “**ตำราฤๅษีดัดตนคำโคลง**”, หอสมุดแห่งชาติ, กระจายฝรั่ง, อักษรไทย, ภาษาไทย, เล่มพิมพ์ดีด, พ.ศ. ๒๔๕๐, เลขที่ ๕๓/ก, หมวดตำราภาพ, หน้า ๒.

โคลงภาพฤาษีตัดตน บทพระราชนิพนธ์และผู้นิพนธ์

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นนครศักดิ์บริรักษ์ พระประยูรญาติซึ่งเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัตนมายุขังผู้ชำนาญการ หล่อรูปฤาษีตัดตน ๔๐ ท่าขึ้น เมื่อจุลศักราช ๑๑๙๔ ปีวอก ซึ่งตรงกับพุทธศักราช ๒๓๗๙ นั้น พระองค์ ได้ทรงประมุขนักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ และพระภิกษุสงฆ์ให้ช่วยกันแต่ง โคลง ๔ สุภาพ อธิบายท่าตัดตนของฤาษีแต่ละท่า พร้อมบอกสรรพคุณของท่าตัดตนนั้นๆ จนครบ ๔๐ ท่า ตามความในร่ายและโคลงท้ายเรื่องของสมุดภาพฤาษีตัดตน และโคลงต้นปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนพระนิพนธ์ ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส กล่าวว่า “...**ทกขัตติยพงษ์เผ่าราช** อีกหมู่มาดัยทั้งผอง ข้าทูลละอองบัวบาท ร่วมรียรราชนิพนธ์ มีมากตนหลายแหล่ รายนามตามยศลา **...สิบแปดรายชื่อถ้วน** ล้วนได้ รจเรขบท โคลงนักพรตดัดองค์ อีกฝ่ายสงฆราชา คณะถาบันบาเรียน เพียรเพิ่มราชนิพนธ์ โดยธนิมนต์ สรรค์สาร **ขานนามนับสิบเอ็ด...**”^{๑๑} และกล่าวสรุปท้ายว่า “...**นับสิรินามสิบห้า** กล้าแกลัวกลตรองตรี ร่วมตำริห์ พระโคลง...”^{๑๒} แต่หากนับตามรายพระนามและรายนามที่กำกับไว้ในโคลงแต่ละบทแล้ว มีจำนวนผู้นิพนธ์รวม ทั้งสิ้น ๓๖ ราย คือนอกจากรายพระนามและรายนามที่ปรากฏในร่ายท้ายเรื่องดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมี โคลงที่เขียนกำกับไว้ว่า “พระราชนิพนธ์” อีกถึง ๖ บท คือ ท่าที่ ๑ ถึงท่าที่ ๕ และท่าที่ ๕๔ ซึ่งพระราชนิพนธ์ ในที่นี้พิจารณาตามศักราชที่ปรากฏย่อมหมายถึง บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้นเอง กล่าวได้ว่าพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์โคลงเรื่องนี้มากเป็นอันดับสองรองจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสที่ทรงนิพนธ์ไว้ทั้งสิ้น ๗ บท เท่ากับพระญาณปริยัติและพระศรีสุทธีวงศ์ ที่แต่งไว้ รูปละ ๖ บท^{๑๓} เช่นกัน ดังจะแสดงรายพระนาม รายนาม และผลงานตามที่ปรากฏในต้นฉบับ ดังตาราง

ลำดับที่	รายพระนาม/รายนาม	ผลงานโคลงท่าที่	รวม (บท)
๑.	พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๕๔	๖
๒.	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส	๖, ๗, ๘, ๙, ๑๕, ๑๓, ๑๗	๗
๓.	นายปรีดาราช	๑๐, ๕๙	๒
๔.	พระมุนีนายก	๑๑, ๖๓	๒
๕.	หลวงชาญภูเบศร์	๑๒, ๔๒	๒
๖.	พระพุทโธโมชาจารย์	๑๓, ๓๖	๒
๗.	พระสมุห์จั่น	๑๔	๑
๘.	พระญาณปริยัติ	๑๖, ๑๙, ๕๐, ๕๒, ๕๓, ๕๕	๖
๙.	พระเพ็ชรชญา	๑๗	๑

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

^{๑๓} “สมุดรูปฤาษีตัดตนแก้โรคต่างๆ ๔๐ รูป”, หอสมุดแห่งชาติ, หนังสือสมุดไทยดำ, อักษรไทย, ภาษาไทย, เส้นรงค์ (ขาว, หรดาล), พ.ศ. ๒๓๗๙, เลขที่ ๕๓, หมวดตำราภาพ.

ลำดับที่	รายพระนาม/รายนาม	ผลงานโคลงทำที่	รวม (บท)
๐๐.	จำจิตรนุกูล	๐๘, ๖๐	๒
๐๑.	พระองค์เจ้าศิริวงศ์	๒๐, ๔๕	๒
๐๒.	พระศรีวิสุทธิวงศ์	๒๐, ๓๐, ๓๒, ๓๓, ๓๔, ๓๕	๖
๐๓.	กรมหมื่นไกรสรวิชิต	๒๓, ๖๙	๓
๐๔.	สมเด็จพระสังฆราช	๒๒	๐
๐๕.	พระยาอภัยเรืองเดช	๒๔	๐
๐๖.	พระยาพระคลัง	๒๕	๐
๐๗.	พระอมรโมลี	๒๖, ๒๘, ๒๙	๓
๐๘.	หลวงลิขิตปรีชา	๒๗, ๔๐	๒
๐๙.	พระยาธิเบศร์บดี	๓๐, ๗๔	๒
๑๐.	พระรัตนมุนี	๓๗, ๓๘, ๓๙	๓
๑๑.	พระองค์เจ้านวม	๔๐, ๗๒	๒
๑๒.	พระองค์เจ้าทินกร	๔๓, ๗๕, ๗๖, ๗๙	๔
๑๓.	จมีนราชนาคร	๔๔	๐
๑๔.	พระอริยวงศ์มุนี	๔๖, ๔๗, ๔๘, ๔๙	๔
๑๕.	พระยาศรีสุเทพ	๕๐	๐
๑๖.	ขุนธนาธิปไตย	๕๔, ๕๖	๒
๑๗.	พระมหามนตรี	๕๗	๐
๑๘.	ออกญาไขฎีการาชเศรษฐี	๖๐, ๘๐	๒
๑๙.	พระยาราชมนตรีบริรักษ์	๖๒	๐
๒๐.	พระสมบัติบาล	๖๔, ๗๐	๒
๒๑.	กรมหมื่นศรีสุเทพ	๖๕	๐
๒๒.	พระยาไชยวิชิต	๖๖	๐
๒๓.	พระยาบำเรอบริรักษ์	๖๗	๐
๒๔.	พระพรหมสมบัติ	๖๘	๐
๒๕.	พระองค์เจ้าคเนจร	๗๐	๐
๒๖.	พระมหาช้างเปรียญ	๗๖	๐
	รวม		๘๐

กล่าวโดยสรุปโคลงภาพฤกษ์ตัดตนที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพ รวมทั้งสิ้น ๘๕ บท เริ่มเรื่องด้วยโคลงนำ ๕ บท กล่าวถึงวันเดือนปีที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระประยูรญาติเริ่มดำเนินการจนแล้วเสร็จ รวมถึงพระราชปณิธานในพระองค์

ที่ทรงสร้างตำราเรื่องนี้ ต่อจากนั้นจึงเป็นโคลงบรรยายลักษณะและสรรพคุณของรูปฤๅษีตัดตนแต่ละท่าที่จบ
เพียงใน ๑ บทเท่านั้น ไม่ใช่เรื่องต่อเนื่องจนครบ ๘๐ ท่า

คุณลักษณะของตำราฤๅษีตัดตน

การรักษาโรคและอาการผิดปกติของร่างกายโดยท่าฤๅษีตัดตนนั้น ส่วนใหญ่เป็นวิธีรักษาอาการของโรค
ลมที่เกิดในอวัยวะส่วนต่างๆ จำนวน ๒๗ ท่า นอกนั้นเป็นอาการโรคที่เกิดขึ้นแก้อวัยวะต่างๆ เช่น ตัดตนเพื่อ
แก้เคล็ด แก้ขัด จำนวน ๑๐ ท่า แก้เส้นต่างๆ ท้าวสารพางค์ ๓ ท่า แก้ปวดและวิงเวียน ๕ ท่า แก้จุกเสียดแน่น
๔ ท่า แก้ก้อนต่างๆ ๔ ท่า แก้กะคริวและเหน็บ ๓ ท่า แก้อาการโรคที่เกิดกับอวัยวะ เช่น สันเท้า ขา เข่า
สลักไหล สลักเพชร คอ ไหล่ ตะโพก เอว มือ เท้า ลิ้น จำนวน ๑๒ ท่า แก้เสมหะในลำคอ แก้เกียจคร้าน
แก้โรคในอก และบำรุงร่างกายให้อายุยืน ๑ ท่า สรุปได้ว่าแม้จะมีท่าตัดตนถึง ๘๐ ท่า แต่สามารถรักษาอาการ
โรคได้ ๗๔ อาการ ดังตาราง

ลำดับที่	รักษาอาการ	ฤๅษีตัดตนท่าที่	จำนวน (ท่า)
๑.	แก้เกียจ	๑	๑
๒.	แก้เอวขัด ขาขัด	๒	๑
๓.	แก้ลมในอก ในเอว	๓	๑
๔.	แก้ขัดเอว	๔	๑
๕.	แก้ลงปวดศีรษะ	๕	๑
๖.	แก้สันเท้า	๖	๑
๗.	แก้ปวดท้อง แก้ข้อเท้า	๗	๑
๘.	แก้เสมหะในลำคอ	๘	๑
๙.	แก้ลมในแขน	๙	๑
๑๐.	แก้สะบักหน้าจม	๑๐	๑
๑๑.	แก้ลมท้าวสารพางค์	๑๑, ๒๐	๒
๑๒.	แก้เข้าตาย	๑๒	๑
๑๓.	แก้ขัดขา ขัดคอ	๑๓	๑
๑๔.	แก้แน่นหน้าอก	๑๔, ๖๖	๒
๑๕.	แก้ลมเวียนศีรษะ	๑๕	๑
๑๖.	แก้เข้าแก้ขา	๑๖	๑
๑๗.	แก้โรคในอก	๑๗	๑
๑๘.	แก้ตะคริวมือ	๑๘	๑
๑๙.	แก้ลมตะคริว	๑๙	๑
๒๐.	แก้เสียดอก	๒๐	๑

ลำดับที่	รักษาอาการ	ฤาษีคัดคนทำที่	จำนวน (ท่า)
๒๐.	แก้ลมจันทราฎ ลมเข้า ลมขา ลมหน้าอก	๒๒	๐
๒๒.	ดำรงกายอายุยืน	๒๓	๐
๒๓.	แก้เข้าขัด	๒๔, ๒๔	๒
๒๔.	แก้ลมปะกำ	๒๕	๐
๒๕.	แก้ตะโพกสลักเพชร	๒๖	๐
๒๖.	แก้ลมชักปากเบี้ยว ลมล้มตาย ลมเท้าเหน็บ ลมมือเหน็บ	๒๗	๐
๒๗.	แก้ลมในลำไส้	๒๙	๐
๒๘.	แก้มือ แก้เท้า	๓๐	๐
๒๙.	แก้กล่อน แก้ปัดคาด	๓๐, ๔๒	๒
๓๐.	แก้ลมอัมพฤกษ์	๓๒	๐
๓๐.	แก้ลมสันเท้า	๓๓	๐
๓๒.	แก้เอาจ	๓๔	๐
๓๓.	แก้ลมในขา	๓๕	๐
๓๔.	แก้เวียนศีรษะ	๓๖	๐
๓๕.	แก้ลิ้นกระด้าง	๓๗	๐
๓๖.	แก้กล่อนในทรวง	๓๘	๐
๓๗.	แก้ไหล่ แก้ตะโพก	๓๙	๐
๓๘.	แก้เท้าเย็นใจสว้าง	๔๐	๐
๓๙.	แก้ไหล่ ขา	๔๐	๐
๔๐.	แก้คอเคล็ด ไหล่ขัด	๔๓	๐
๔๐.	แก้คอ แก้ไหล่	๔๔	๐
๔๒.	แก้ลมอันทวาค	๔๕	๐
๔๓.	แก้เสียดข้าง	๔๖	๐
๔๔.	แก้วิงเวียน	๔๗	๐
๔๕.	แก้ลมมหาบาดทะยัก	๔๘	๐
๔๖.	แก้แขนขัด (แก้ขัดแขน)	๔๙, ๗๘	๒
๔๗.	แก้ลมปัดคาด ลมในเอว	๕๐	๐
๔๘.	แก้ลมในเท้า	๕๐	๐
๔๙.	แก้ลมในคอ	๕๒	๐
๕๐.	แก้ลมขา	๕๓	๐
๕๐.	แก้ลมลำไส้ ลมอันทะ	๕๔	๐

ลำดับที่	รักษาอาการ	ฤาษีตัดตนท่าที่	จำนวน (ท่า)
๕๒.	แก้ลมข้อมือ	๕๕	๐
๕๓.	แก้ลมอก	๕๖	๐
๕๔.	แก้เส้นมหาสนุกกระจับ	๕๗	๐
๕๕.	แก้เท้าขัด	๕๘	๐
๕๖.	แก้เส้นท้าวสารพางค์	๕๙	๐
๕๗.	แก้ไหล่ขัด ตะโพกขัด	๖๐	๐
๕๘.	แก้ลมเอว	๖๑	๐
๕๙.	แก้ลมกล่อน	๖๒	๐
๖๐.	แก้ลมมือ ลมเท้า	๖๓	๐
๖๑.	แก้สลักไหล่	๖๔	๐
๖๒.	แก้ลมริดสีดวง	๖๕	๐
๖๓.	แก้กล่อน	๖๗, ๗๐	๒
๖๔.	แก้ลมจุกเสียด	๖๘	๐
๖๕.	แก้ขา	๖๙	๐
๖๖.	แก้ปวดท้อง สะบักจม	๗๐	๐
๖๗.	แก้ลมในอก	๗๒	๐
๖๘.	แก้ตะโพก ต้นขาขัด	๗๓	๐
๖๙.	แก้เท้าเหน็บ	๗๔	๐
๗๐.	แก้ปวดคาง ตะคริว	๗๕	๐
๗๑.	แก้จุก	๗๖	๐
๗๒.	แก้ไหล่ แก้ท้อง แก้อก	๗๗	๐
๗๓.	แก้ขัดแข้ง ขัดขา	๗๙	๐
๗๔.	แก้เส้นสลักทรวง	๘๐	๐
	รวม		๘๐

นอกจากนั้นแล้ว อาการของความผิดปกติที่เป็นอาการเดียวกัน สามารถใช้วิธีการตัดตนที่แตกต่างกัน รักษาได้ เช่น แก้กเลื่อนและแก้ปวดคางสามารถใช้การตัดตนท่าที่ ๓๑ และ ๔๒ แก้เข่าขัดใช้ท่าที่ ๒๔ และ ๒๔ รักษา แก้กเลื่อนใช้ท่าที่ ๖๗ และ ๗๐ แก้นั้นหน้าอกใช้ท่าที่ ๑๔ และ ๖๖ แก้ลมท้าวสารพางค์ใช้ท่าที่ ๑๑ และ ๒๐ รักษาได้

อนึ่ง หากพิจารณาในรายละเอียดของท่าฤาษีตัดตนเพื่อรักษาอาการผิดปกติของร่างกายแล้ว สามารถจำแนกประเภทการรักษาอาการได้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่ และไม่ได้รักษาแต่เป็นท่าตัดตนที่ใช้บำรุงร่างกายอีก ๑ ท่า คือ

ชื่อและที่มาของฤาษีในโคลงภาพฤาษีคัดคน

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า จำนวนฤาษีในโคลงภาพฤาษีคัดคนมีจำนวนรวมทั้งสิ้น ๔๒ คน เนื่องจากมี ๒ ท่า ที่มีฤาษีแสดงท่าภาพละ ๒ คน ซึ่งฤาษีเหล่านี้มีชื่อทุกคน โดยอาจนำชื่อมาจากวรรณคดีคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและตำนานต่างๆ รวมถึงนำชื่อนักพรตและเซียนชาวต่างประเทศผู้เป็นที่รู้จักนับถือมาใช้ด้วย ดังสามารถจำแนกที่มาเป็นกลุ่ม^{๒๐} ต่อไปนี้

๑. ฤาษีที่มีนามปรากฏในวรรณคดี มีหลายเรื่อง เช่น รามเกียรติ์ อิเหนา พระรถเมรี และอุเทน คำฉันท์ อุณรุท ซึ่งนามฤาษีส่วนใหญ่มาจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ถึง ๓๓ ชื่อ คือ อิษิคุชวัณน์ อัจนะควาวิ ยุทธอักษร ยาคะ วตันตะ วิสุทธิ วชิระ โรมลึงค์ โคดม ะหะ วลิตถิ นารท ชฎิลดาบส ทิศไภย กาลชฎิล สรังกะ พระกาลสิทธิ มหาสุธรรม์ อัคตะ พระสุทัศน์ คาวินทร์ โควินทร์ พระวัชเมถุ กระไลโยโกฏ พระสุธามันต์ พระภาระทวาชะ พระวัชอัคนิศ พระชนก อมรเมศร์ สุเมธ มรเมศร์ โคบุตร โยคีอังกคต

วรรณคดีเรื่องอิเหนา ๒ ชื่อ สังปติเหงะ และอายัน

วรรณคดีเรื่องอุณรุท ๓ ชื่อ คือ อิษิคุคัพเนตร นารอท สุทธาวาส

วรรณคดีเรื่องพระรถเมรี ๑ ชื่อ คือ วรเชษฐ

วรรณคดีเรื่องอุเทนคำฉันท์ ๒ ชื่อ อัลทิปกะและพระอัลกัปกะ

๒. ฤาษีที่มีนามปรากฏในวรรณกรรมพุทธศาสนา ส่วนใหญ่มาจากพระไตรปิฎก และอรรถกถา หลายๆ เรื่อง มีจำนวนมากถึง ๑๗ ชื่อ คือ วัจนข มโนข อิษิลิงห์ นารอท อัศวมุขี อิลิงค์ดาบส อัศทิส พระกาญจน์ อนติถิคันธี มิคาชินทร์ ยามหนุ โสมะยาคะ พระสมุทร์ พระมาฆะ ภรัตดาบส กาละกูรักข์ พระโสณะ

๓. ฤาษีที่มีนามปรากฏในตำนาน ส่วนใหญ่เป็นตำนานที่ว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธศาสนา และสร้างเมืองต่างๆ ทั้งอาณาจักรล้านนา และเมืองที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ ดังนี้

ตำนานมูลศาสนา ๔ ชื่อ คือ สุกทันต์ ลัชนาโลย วาสุเทพ พุทธชฎิล

ตำนานพระพุทธรบาท ๑ ชื่อ คือ ลัจจทันท์

ตำนานการสร้างเมืองกบิลพัสดุ์ ๑ ชื่อ คือ กระบิลดาบส

๔. ฤาษีที่มีนามปรากฏในตำราวิชาการต่างๆ ๔ ชื่อ คือ เทวต สิทธิกรรมม์ อัคนีเนตร นาโลย

๕. ฤาษีที่ยืมชื่อมาจากชาวต่างชาติ ๒ ชื่อ คือ โยฮัน และหลีเจ้ง

๖. ฤาษีที่ยังไม่สามารถค้นหาที่มาได้ ๑๐ ชื่อ คือ โยคิอะหม่ม จุลพรหม ขุทธาลกะ กามินทร์ พระไชยาศิ^{๒๑} พยาริประไลย์ เพ็ชรรองการ อุดมนารท ลำมัทรี ธารณีพัฒน์

^{๒๐} รายละเอียดจากกลุ่มที่ ๑ - ๕ สามารถดูเพิ่มเติมได้ในอภิธานศัพท์

^{๒๑} อาจหมายถึงโอรสเจ้ากรุงพาลี องค์ที่ ๑ ผู้มีหน้าที่รักษากันและเคสสถานก็ได้

ประวัติการจัดพิมพ์โคลงภาพฤๅษีดัดตน

โคลงภาพฤๅษีดัดตน เป็นตำราที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้จารึกไว้เป็นประโยชน์แก่ผู้คนทั่วไป ณ ศาลารายวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๙ โดยจัดอยู่ในหมวดอนามัย เนื่องจากเข้าใจดีมาแต่โบราณกาลแล้วว่าการดัดตนเป็นการออกกำลังกายแบบกายภาพบำบัด ซึ่งสามารถช่วยรักษาโรคได้หากปฏิบัติได้อย่างถูกวิธีก็จะทำให้ร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บป่วยง่าย เดิมมีจำนวน ๔๐ ท่า ต่อมาได้มีการเคลื่อนย้ายภาพฤๅษีดัดตนเหล่านั้นออกมาตั้งประกอบเขามอ ทำให้คำจารึกโคลงแยกออกจากรูปปั้นจนเกิดความสับสน และภาพฤๅษีที่ยกออกมาอยู่กลางแจ้งก็เกิดชำรุดเสียหาย นอกจากนั้นยังมีหลักฐานว่าคนไทยบางคนได้ขโมยรูปฤๅษีดัดตนไปขายหลายครั้งหลายครา เช่น ครั้งที่ทางการสามารถจับตัวได้ เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ เพราะนายสุก ทหารรักษาวังขโมยฤๅษีไปเป็นจำนวนมากถึง ๑๖ ตน^{๒๒} เป็นต้น ทำให้เมื่อครั้งกรมศิลปากรเข้าไปดำเนินการบูรณะประติมากรรม แล้วสำรวจพบว่าคงเหลือภาพฤๅษีดัดตนอยู่เพียง ๑๙ ท่า^{๒๓} เท่านั้น แต่ข้อมูลจากคู่มือนำเที่ยววัดโพธิ์ พิมพ์ครั้งที่ ๕ บันทึกว่าปัจจุบันคงเหลืออยู่ ๒๔ ท่า ๒๕ ตน

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นทำให้เกิดความเข้าใจว่า อนุชนคงจะเล่ายทอดทั้งวิชาโบราณจนชำรุดสูญหายไปเกือบสิ้นแล้วก็ได้ แต่ในความเป็นจริงตำราฤๅษีดัดตนได้รับความสนใจกล่าวถึงในสังคมไทยอยู่เสมอไม่เคยขาดสายทั้งในตำราเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทยและประวัติศาสตร์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ตลอดจนมีการนำข้อมูลโคลงและภาพฤๅษีดัดตนมาจัดพิมพ์อีกหลายครั้ง ทั้งที่จัดพิมพ์เฉพาะเนื้อโคลงอย่างเดียว และจัดพิมพ์ทั้งภาพและโคลงประกอบกันจนครบทั้ง ๔๐ ท่า นอกจากนั้นในการพิมพ์บางครั้งยังแสดงหลักฐานความคงอยู่ของรูปปั้นฤๅษีดัดตนและโคลงจารึกไว้ด้วย อีกทั้งแพทย์แผนไทยโบราณส่วนใหญ่ก็ยังสามารถปฏิบัติและสอนวิชาฤๅษีดัดตนได้อย่างถูกต้องแม่นยำจนสัมฤทธิ์ผลเป็นที่น่าเชื่อถือทั้งแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศทั่วโลก ทำให้ชาวญี่ปุ่นได้นำคำฤๅษีดัดตนไปยื่นขอจดทะเบียนเครื่องหมายการค้า ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๔ โดยให้เหตุผลว่า คำว่า ฤๅษีดัดตนในประเทศญี่ปุ่นยังไม่เคยมีใช้ในทีใดๆ เลย ถึงแม้ว่าคนไทยจะรู้จักอย่างดี แต่คนไทยก็ไม่สามารถทำท่าทางต่างๆ นี้ได้ ประเทศไทยจึงได้ดำเนินการคัดค้านตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๙ โดยกรมศิลปากรได้จัดส่งข้อมูลหลักฐานเพื่อยืนยันความเป็นมรดกภูมิปัญญาของชาติ ตลอดจนนำเสนอความถี่ในการจัดพิมพ์เท่าที่สามารถสอบค้นได้จากหอสมุดแห่งชาติ ดังนี้

๑. พ.ศ. ๒๔๖๒ จัดพิมพ์โดยหอพระสมุดวชิรญาณ ใช้ชื่อหนังสือว่า **ประชุมโคลงจารึกวัดพระเชตุพน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ**

๒. พ.ศ. ๒๔๗๒ พิมพ์ในหนังสือ**ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ** เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระวิมาดาเธอฯ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา

๓. พ.ศ. ๒๔๗๖ พิมพ์ที่โรงพิมพ์ห้องสมุดไทย หนังสือชื่อ **ภาพฤๅษีดัดตน : คำโคลงเล่ม ๑**

๔. พ.ศ. ๒๔๗๘ พิมพ์โดยโรงพิมพ์ศรีหงส์ หนังสือชื่อ**มหาสติปัญญาสูตรแปลและภาพฤๅษีดัดตน**

^{๒๒} อ้างในภาคผนวกตำนานพระฤๅษี **ดวงมหาลาภ (ฉบับพิเศษ)**, หน้า ๒๐๔.

^{๒๓} วณิดา พึ่งสุนทร, “คำปรารภ”, **ทองพูน พึ่งสุนทร**, หน้า ๓๓.

๕. พ.ศ. ๒๕๐๔ พิมพ์โดยโรงพิมพ์การพิมพ์พาณิชย์ หนังสือชื่อ **จาริกวัดพระเชตุพน ตอนโคลงภาพฤๅษีตัดตน** พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ คุณแม่ชม แจ่มคำขำ ณ เมรุวัดไตรมิตรวิทยาราม ๑๔ มีนาคม ๒๕๐๔

๖. พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยโรงเรียนแพทย์แผนโบราณ พุทธศักราช ๒๕๐๐ หนังสือชื่อ **ตำรายาศิลาจาริกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) พระนคร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จาริกไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ฉบับสมบูรณ์** หน้า ๑๒๒ - ๑๖๕

๗. พ.ศ. ๒๕๐๗ พิมพ์โดยโรงพิมพ์การพิมพ์พาณิชย์ หนังสือชื่อ **จาริกวัดพระเชตุพน ตอนโคลงภาพฤๅษีตัดตน และตำรายาอายุวัฒนะ**

๘. พ.ศ. ๒๕๐๗ พิมพ์ที่โรงพิมพ์กรมการทหารสื่อสาร หนังสือชื่อ **สูตรศานานุสรณ์**

๙. พ.ศ. ๒๕๐๘ พิมพ์ที่โรงพิมพ์การพิมพ์พาณิชย์ หนังสือชื่อ **จาริกวัดพระเชตุพน ตอนโคลงภาพฤๅษีตัดตน**

๑๐. พ.ศ. ๒๕๑๐ พิมพ์โดยสำนักพิมพ์ผ่านฟ้าพิทยา หนังสือชื่อ **ประชุมจาริกวัดพระเชตุพน** หน้า ๗๔๔ - ๘๖๙

๑๑. พ.ศ. ๒๕๑๑ พิมพ์โดยวงศ์เสงี่ยมการพิมพ์ หนังสือชื่อ **คำโคลงและภาพฤๅษีตัดตน - แผน - ยากลางบ้าน**

๑๒. พ.ศ. ๒๕๑๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ) หนังสือชื่อ **ประชุมจาริกวัดพระเชตุพน**

๑๓. พ.ศ. ๒๕๑๗ พิมพ์โดยกรมศิลปากร หนังสือชื่อ **ประชุมจาริกวัดพระเชตุพน**

๑๔. พ.ศ. ๒๕๒๕ พิมพ์โดยวัดพระเชตุพนฯ ในงานนมัสการพระพุทธไสยาสน์ประจำปี และร่วมสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ครบ ๒๐๐ ปี หนังสือชื่อ **คำแนะนำภาพฤๅษีตัดตนวัดโพธิ์**

๑๕. พ.ศ. ๒๕๒๗ พิมพ์โดยศูนย์การพิมพ์กรุงเทพฯ หนังสือชื่อ **ตำราฤๅษีตัดตน** เรียบเรียงโดย วิรุฒม์

๑๖. พ.ศ. ๒๕๒๙ พิมพ์โดยเอกรัตน์การพิมพ์ หนังสือชื่อ **จาริกวัดพระเชตุพน ตอนโคลงภาพฤๅษีตัดตน กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ และวินิจฉัยเรื่องกฤษณาสอนน้อง**

๑๗. พ.ศ. ๒๕๓๓ พิมพ์โดยบริษัทเมืองโบราณ หนังสือชื่อ **ฤๅษีตัดตน วัดมัชฌิมาวาส สงขลา**

๑๘. พ.ศ. ๒๕๓๓ ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ เป็นหนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางทองพูน พึ่งสุนทร ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันอาทิตย์ที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๓๓

๑๙. พ.ศ. ๒๕๓๔ พิมพ์โดยอรุณการพิมพ์ หนังสือชื่อ **จาริกวัดพระเชตุพน ตอนโคลงภาพฤๅษีตัดตน**

๒๐. พ.ศ. ๒๕๓๕ พิมพ์โดยศูนย์สื่อเสริมสุขภาพ หนังสือชื่อ **สุขภาพดีฤๅษีตัดตน** เรียบเรียงโดย พันเอก สุรเทพ อภัยจิตร

๒๑. พ.ศ. ๒๕๓๗ พิมพ์โดยสถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ หนังสือชื่อ **การบริหารแบบไทยท่าฤๅษีตัดตน** เรียบเรียงโดยแพทย์หญิงเพ็ญนภา ทรัพย์เจริญ

๒๒. พ.ศ. ๒๕๓๗ พิมพ์โดยสถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ หนังสือชื่อ **การบริหารแบบไทย ๑๐๘ ท่าฤๅษีตัดตน** เรียบเรียงโดยแพทย์หญิงเพ็ญนภา ทรัพย์เจริญ

๒๓. พ.ศ. ๒๕๔๐ พิมพ์โดยสถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ หนังสือชื่อ **การบริหารแบบไทย ทำฤๅษีคัดคน : พื้นฐาน ๑๕ ทำ** เรียบเรียงโดยแพทย์หญิงเพ็ญภา ทรัพย์เจริญ

๒๔. พ.ศ. ๒๕๔๐ พิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดอกหญ้า หนังสือชื่อ **การบริหารแบบไทยทำฤๅษีคัดคน** เรียบเรียงโดยแพทย์หญิงเพ็ญภา ทรัพย์เจริญ

๒๕. พ.ศ. ๒๕๔๐ พิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดอกหญ้า หนังสือชื่อ **การบริหารแบบไทยทำฤๅษีคัดคน** เรียบเรียงโดยแพทย์หญิงเพ็ญภา ทรัพย์เจริญ และกัญจนา ดีวิเศษ

๒๖. พ.ศ. ๒๕๔๐ พิมพ์โดยศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ หนังสือชื่อ **สุขภาพดีฤๅษีคัดคน** เรียบเรียงโดย พันเอกสุรเทพ อภัยจิตร

๒๗. พ.ศ. ๒๕๔๐ พิมพ์โดยสถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ หนังสือชื่อ **ฤๅษีคัดคน การบริหารแบบไทย**

๒๘. พ.ศ. ๒๕๔๐ ไม่ปรากฏชื่อสถานที่พิมพ์ เป็นหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายเชื้อ ชนานพ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันอาทิตย์ที่ ๑๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๐

๒๙. พ.ศ. ๒๕๔๑ พิมพ์โดยวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หนังสือชื่อ **ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน**

๓๐. พ.ศ. ๒๕๔๒ พิมพ์โดยวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สงขลา หนังสือชื่อ **ผลงานของกายบริหารแบบไทยทำฤๅษีคัดคนต่อสมรรถภาพทางกายและความพึงพอใจในการออกกำลังกายของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรารบ้านบาง** เรียบเรียงโดยนิติกุล ชัยรัตน์

๓๑. พ.ศ. ๒๕๔๒ ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ เป็นหนังสือที่พิมพ์ในงานฉลองรางวัลเสาเสมาธรรมจักร และทำบุญเจริญอายุครบ ๗๖ ปี พระครูพิพัฒน์สาธุกิจ (ยิ้ม อัสสโร) เจ้าอาวาสวัดลาดปลาเค้า

๓๒. พ.ศ. ๒๕๔๔ อุษา บัณฑิตภูมิ ศึกษาเป็นงานวิทยานิพนธ์ใช้ชื่อว่า **ผลของการบริหารร่างกายแบบทำฤๅษีคัดคนและรำมวยไท่เก๊กที่มีต่อความอ่อนตัวของหญิงวัยรุ่น**

๓๓. พ.ศ. ๒๕๔๔ พิมพ์โดยโรงพิมพ์สหธรรมิก หนังสือชื่อ **ที่ระลึกงานทำบุญอายุมงคล ๔๐ ปี พระครูพินิจสมณคุณ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๔๔**

๓๔. พ.ศ. ๒๕๔๔ คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกสมโภชพิธีอุปสมบท และฉลองอายุวัฒน-มงคล ๔๕ ปี พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ติสสานุกโร ป.ธ. ๔) เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ๒๖ - ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๔๔ หนังสือชื่อ **ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน**

๓๕. พ.ศ. ๒๕๔๕ สรณา เปรี๊ยะประสิทธิ์ ศึกษาเป็นวิทยานิพนธ์ใช้ชื่อว่าบทเรียนคอมพิวเตอร์การสอน เรื่อง **การบริหารกายด้วยทำฤๅษีคัดคน**

๓๖. พ.ศ. ๒๕๔๗ พิมพ์โดยศิริวัฒนา อินเตอร์พรีนท์ หนังสือชื่อ **ภูมิปัญญาไทย : วิถีไทย**

๓๗. พ.ศ. ๒๕๔๘ พิมพ์โดย พี. วาทิน หนังสือชื่อ **โยคะ : ๔๐ ท่าทำฤๅษีคัดคนวัดโพธิ์**

๓๘. พ.ศ. ๒๕๔๘ พิมพ์โดย Thai Massage School of Chiang Mai and Thai Massage School Thailand หนังสือชื่อ **Thai Massage The Thai Way in Theory and Practice**

๓๙. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์ พิมพ์โดยเลขาริการพระราชวัง (นายแก้วขวัญ วัชโรทัย) หนังสือชื่อ **สมุดภาพ ฤๅษีคัดคนฉบับคัดลอกโดยพระยาอุไทยธรรม (หรุ่น วัชโรทัย)**

เหตุผลในการจัดพิมพ์เรื่องฤๅษีตัดตน

การคัดเลือกหนังสือสมุดไทยดำ เรื่อง “สมุดรูปฤๅษีตัดตนแก้โรคต่างๆ ๔๐ รูป” เลขที่ ๕๓ หมวดตำราภาพมาจัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนม์ ๔๐ พรรษา เนื่องจาก :-

๑. เป็นต้นฉบับหลวง - ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ภณายจิตรกรรมวาดรูปลายเส้นฤๅษีตัดตน และให้เลขกามาตย์ชูปตัวอักษร **ด้วยเส้นรง** ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๔๑ เพื่อใช้เป็นต้นฉบับอ้างอิงสืบไปในอนาคต ดังความในต้นฉบับ

“...แล้วภณายจิตรกรรม สฤษดิรังสรรค์เสาวเลขจรเขรูบุขภูิล ดัดกายินถ้วนองค์ลงในสมุดจุลห่อส่อถาตราแผนไว้ ๖ ก็ให้เลขกามาตย์ จำลองสาตรเส้นรง แสดงโคลงทรงสืบสร้างเป็นตำหรับฉบับอ้างอิง คู่หล้าแหล่งเฉลิมฯ”

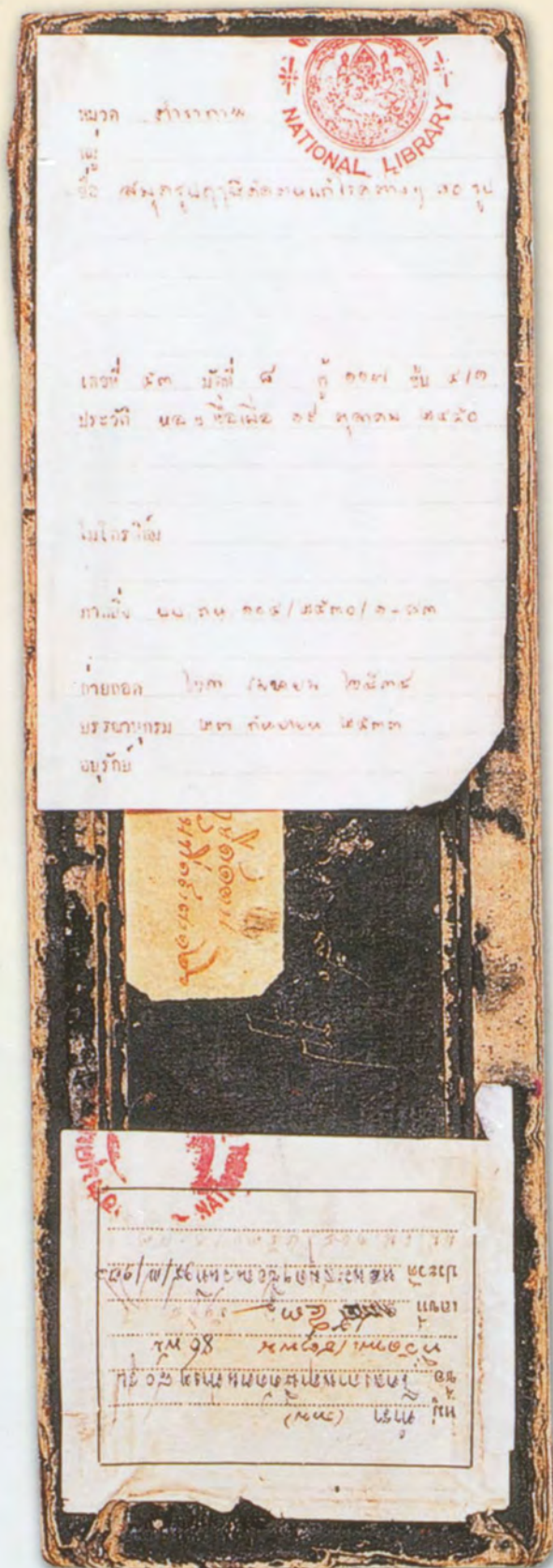
๒. เพื่ออนุรักษ์ สืบทอด และประกาศเกียรติคุณแห่งบูรพมหากษัตริยาธิราช ให้ปรากฏแก่สากลอย่างแพร่หลาย ป้องกันการแอบอ้างสิทธิ์โดยมิชอบด้วยเหตุผลว่า คนไทยหลงลืมวิชาไปนานแล้ว

๓. ปัจจุบันหนังสือเรื่อง ฤๅษีตัดตน ที่เป็นตำราเดิมตามต้นฉบับกำลังเป็นที่สนใจแก่บุคคลในหลายๆวงการของไทย เช่น กรมการแพทย์แผนไทย กระทรวงสาธารณสุข กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ เป็นต้น จะได้นำไปใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษาค้นคว้าอย่างทั่วถึง

การจัดพิมพ์สมุดภาพโคลงฤๅษีตัดตน ๔๐ ท่า ครั้งนี้ ได้นำภาพต้นฉบับหนังสือสมุดไทยดำ หมวดตำราภาพ เลขที่ ๕๓ มาจัดพิมพ์ไว้ส่วนบนแล้ว คัดคำอธิบายส่วนที่เป็นโคลงพร้อมพระนามและนามผู้นิพนธ์ประกอบไว้ส่วนล่างตามอักษรวิธีแบบพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ เนื่องจากภาพต้นฉบับบางหน้าลบเลือนค่อนข้างมากแล้ว รวมถึงอักษรวิธีในขณะนั้นมีความแตกต่างจากปัจจุบันด้วย จึงพยายามจัดทำเพื่อให้ผู้อ่านที่เป็นเยาวชนปัจจุบันสามารถอ่านได้เข้าใจง่ายขึ้น ยกเว้นคำที่เป็นศัพท์เฉพาะ นอกจากนั้นยังพยายามทำคำอธิบายศัพท์ และดัชนีแนบท้ายไว้เพื่อความสะดวกแก่การศึกษาค้นคว้าต่อไป

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งโคลงถวายสดุดี
เมื่อ จ.ศ. ๑๑๙๘ (พ.ศ. ๒๓๙๗)

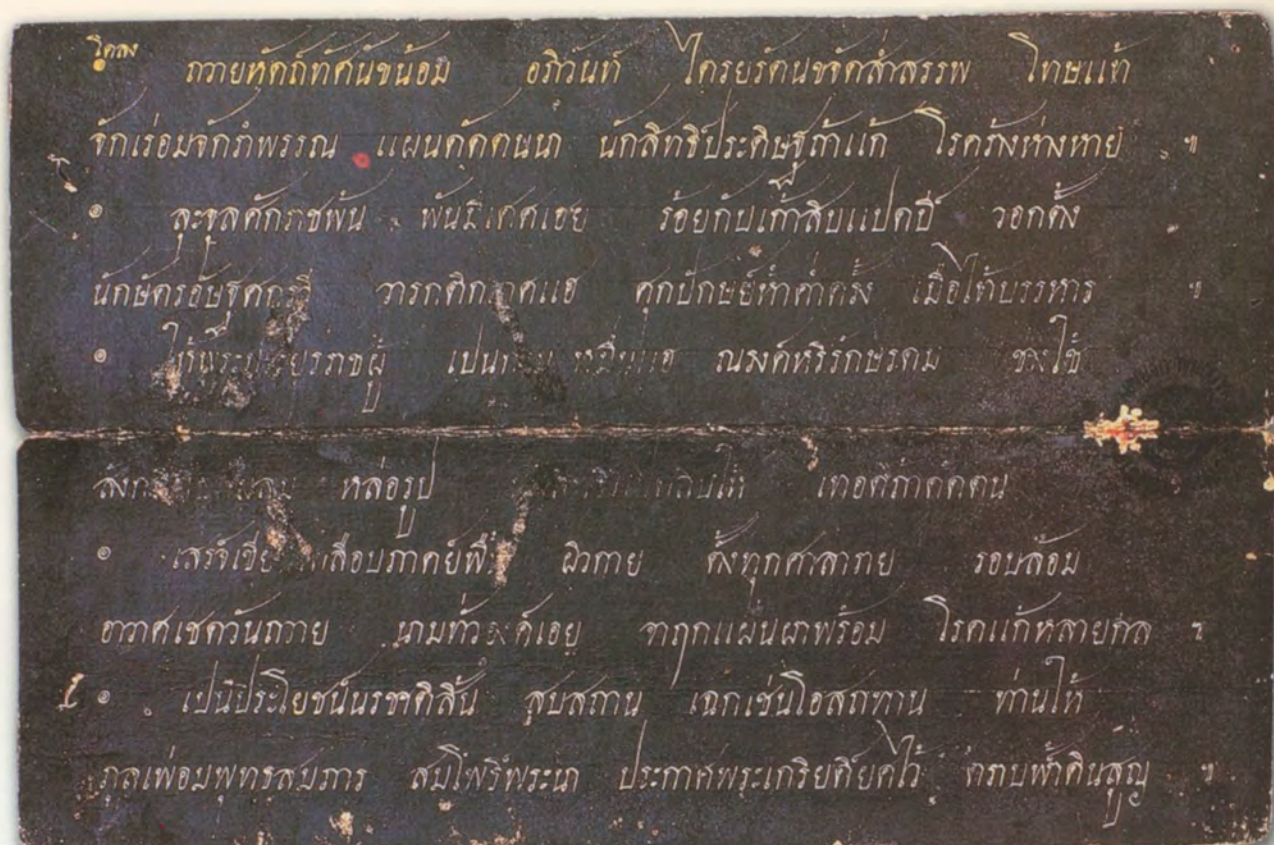
รูปเล่มและสภาพต้นฉบับสมุดรูปดาชิคัดคน
เลขที่ ๕๓

๖๓๗ ภายหัตถ์ทศนรณม อภิวันท์ ไกรยรัตนวิภาตบรรพ ไทษแแต่
 วิกเร่มจากภพพรณ แสนกคกณนา นกคิทธิประคิษฐิตาแก วิกภังเท่งท่าย
 ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐
 ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

ภาพข้อความโคลงนำเรื่องบทที่ ๑ - ๕

ถวายหัตถ์ทศนักษน้อม
ไตรยรัตนขจัดลึงสรพ
จักเริ่มจักรำพัน
นักสิทธิประดิษฐ์ท่าแก้
ลุลุลศักราชพัน
ร่อยกับเกล้าสิบแปดปี
นักษัตรอัฐศรวี
สุกรปักยหำคำครั่ง

อภิวันท์
โทษแท้
แผนดัด ตันนา
โรคร้างห่างหาย
พันมี เศษเฮย
วอกตั้ง
วารกติก มาศเฮ
เมื่อไ้บรหาร

ภาพข้อความโคลงนำเรื่องบทที่ ๑ - ๕

ให้พระประยูรราชผู้

ณรงค์หริภษระดม

ลึงกะสีดีบุกผสม

นักรัทธิแปดสิบให้

เสรีไชยเคลือบภาคพื้น

ตั้งทุกศาลาราย

อาวาศเชตวันถาย

จารึกแผ่นผาพร้อม

เป็นประโยชน์นรชาติสิ้น

เณรเช่นโอสถทาน

ภูลเพิ่มพุทธสมภาร

ประกาศพระเกียรติยศไว้

เป็นกรม หมั่นแะ

ช่างใช้

หล่อรูป

เทิดถาดัดตน

ผิวกาย

รอบล้อม

นามท่ง องค์กร

โรคแก้หลายกล

สบสทาน

ท่านให้

สมโพธิ พระนา

ทราบฟ้าดินสุญ

๑) แก้วเกียจ

๑) สังกะสีดีบุกเข้า
 หล่อคนะนุ่งหนังเสือ
 กามันตะเกีเขือ
 เหยียดยัดหัดถัดตัดได้

รคนเจือ
 สติได้
 ข้อยหนุ่ม นกนอ
 แต่แก้วเกียจกาย ฯ

พระราชนิพนธ์
 (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว)

๒) แก้วแว๊ด ขาขัด

๐ ขมูลดัดตนนี้
 ชื้อสั้งปติหะ
 ถวดเท้าทามวยเตะ
 แก้วแว๊ดค้อม

นิกะเอะ ใจชอบ
 หง่อมง่อม
 ดึงเมื่อย หายฮา
 เข้าคู่โขยกโขยง ฯ

พระราชนิพนธ์
 (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว)

๓) แก้วมโนอก ในเอว

๑ อายันญานยังผู้
เนาพนัสฟ้าแฝก
โรคลมแล่นดุแดก
แอ่นอกเอี้ยวเอวสยิว

พนวดแขก
ทาบหัว
วางทาบ ดัดแฮ
แสยะหน้าเงยหงาย ฯ

พระราชนิพนธ์
(พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว)

๔) แก้งขัดเอว

๑ วัจนเนพนัสทวย
นอบนบเพลิงเปล่งเปลว
อาหารขบขัดเอว
แก้งช้อกตตะคากเข้า

หุบเทว
คำเข้า
ไอ้ทวษ ฉ้งเอย
คอกกัวมึงทึง ฯ

พระราชนิพนธ์
(พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว)

๕) แก้วปวดีศรีษะ

◎ พระมโนชนกนันทะ
 จิตรพรหมวันทวดสูง
 กำเรปโรคชสูง
 นังกัตถ์กัฏฐาชัย

ดงยูง ยางแอ
 มฤคทาย
 สังกะยงค์เอย
 นบเกล้าบริกำ ฯ

พระราชนิพนธ์
 (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว)

๖) แก้วส้นเท้า

๑ เอนกายกรกตเท้า
 หายที่ส้นลมเดิน
 นามอิชฺชวณเจริณ
 โลกย์เรียกสัสสุกพอง

พัทธรเทิน หาวแฮ
 ชัดช่อง
 ฌานเกิด ไผ่ฤา
 ชื่อผู้เจริญญาณ ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส
 (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

๗) แก้วปวดท้อง แก้วข้อเท้า

๐ ฤๅษีสื่อให้
 อัจนะควาวิอักษร
 พบขงม้เทิดถวัตร
 แก้วขัดข้อเท้าทั้ง

นามนคร รามเอย
 อะตั้ง
 สองไปล์ หลังนา
 ป่วยท้องบรรเทา ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส
 (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

๔) แก้วเสมหะในลำคอ

๑. พระยุดักขระไว้

สืบอักษรทราบสุด

นั่งสมาธิหัดดีสปีระทอยก

เสมหะปะทะตันดิน

นามยท

สีสัน

เคียรอีก แข่งนา

ล่งล้งล้าคอ ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

๙) แก้มในแขน

๐ เขี้ยวดัดดัดนิ้วนัง	ขนเพลา
แก้มยัดขาดแขนเบา	โทษได้
ยาคะรูปนี้เอา	ยาชื่อ ไส้เฮย
ผสมสีนํ้ากลีให้	ชื่ออ้ายอยุธยา ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส
 (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

๑๐) แก่สะบักหน้าม

๑ หัตถ์หน่วงนิ้วเท้าพับ	ขงขีต เพลาเฮย
แก่สลักไหล่เพื่อพิศม์	ผ่อนน้อย
วะตันตะตะบะฤทธิ์	มฤครักษ์ ท่านเฮ
มีแม่โคห้าร้อย	หยาดน้านมถวาย ๗

นายปรีดาราช

๑ แก้วมกการัง จงกั ฯ

๑ เสลขกามนามวิสุทธิก้อง ไตรภพ องค์แห่งเพนบกักรับ ขะเม้นฟ้า
กลับแขนกตกขาบ เน้นโพธิ์ก ลมเสียสการพวงกกลา กบทยกเค

๑๑) แก้วมท้าวสารพางค์

๑ เสลขกามนามวิสุทธิก้อง	ไตรภพ
องค์แห่งเพนบกักรับ	เซมันฟ้า
กลับแขนกตกขาบ	เน้นนึ่ง อยู่มา
ลมเสียสการพวงกกลา	ดัดด้วยดัดเอง ฯ

พระมุนีนายก

• แก้วเทวทศ ๑

๑ หลวงชาญญเบศรี

• ฤๅษีวชิระภูธร สฤๅษดีกายกบแฮ ชื่อเทพมณโฑทชย มากชู้
แก้มเข้าชาตย ติ่งเมื่อยมื่นเอย ท้าวหัตถ์ชันเข้าคู่ ทำแม่นละม้ายสิงห์ ฯ

๑๒) แก้วเข้าชาตย

๑ ฤๅษีวชิระภูธร
ชื่อเทพมณโฑทชย
แก้มเข้าชาตย
ท้าวหัตถ์ชันเข้าคู่

สฤๅษดีกาย กบแฮ
มากชู้
ติ่งเมื่อย มื่นเอย
ทำแม่นละม้ายสิงห์ ฯ

หลวงชาญญเบศรี

๑๓) แก้วขัดขา ขัดคอก

๐ คูกเข้าสันติดเข้า
 มือประทับกับเพลาหมาย
 ขัดขาขัดคอกาย
 โรมลึงค์ลิตธิศักดิ์กล้า

เข้ายาย
 มุ่งฟ้า
 ห่างเมื่อย ลงแอ
 กล่าวนั้นนามขนาน ฯ

พระพุทธโฆษาจารย์

๑๔) แก่นั่นหน้าอก

๑ โศกมมหาราชนี้	ทนวยาย	ย่งนา
นกกระจาบทำรังราว	กะวะไม้	
แหงนหน้าท่าเรือหาวย	ยินดัด	หลังเอย
แก่นั่นนาภิไ้	ออกด้วยดี	เหลือ

พระสมุห์จัน

๑ แก้วมเวียนคีระ ๑

๑ สมาริขัททักถียุกทั้ง เพลาเศียร สรรสวางแสงลมเวียน คีระเกล้า
นามระหะพระผู้เพียร ผนวกเนื่อนน่านแอ ระอักษรควบเท้า เพ่อมให้นามกรม ๑

๐๕) แก้วมเวียนคีระ

๑ สมาริขัททักถียุกทั้ง
สรรสวางแสงลมเวียน
นามระหะพระผู้เพียร
ระอักษรควบเท้า

เพลาเศียร
คีระเกล้า
ผนวกเนื่อน นานแอ
เพ่อมให้นามกรม ๑

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส
(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

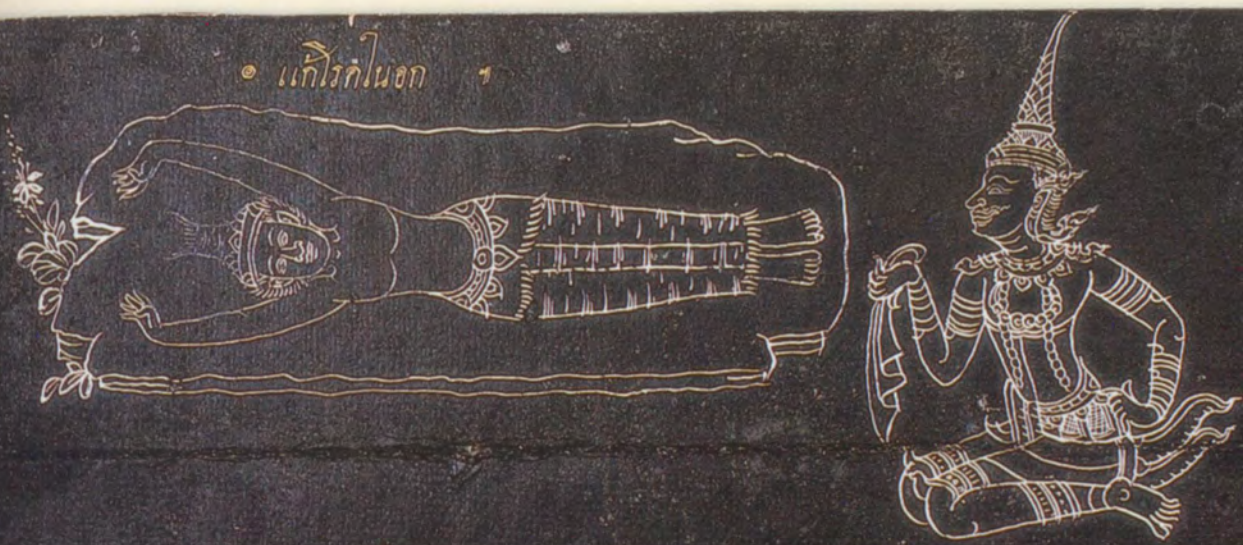
๑๖) แก๊เข้า แก๊ขา

๐ อี้สิสิงห์หน้ามฤค
 สลบเพื่อนางฟ้ากอด
 ฟันองค์ครันครางออก
 ยืนย่อบาทบีบคั้น

ฉานมอด ม้วยแฮ
 ท่านนั้น
 ขาไหล ชัดเอย
 เข้าทั้งโคนขา ฯ

พระญาณปริยัติ

๑) แก้วโรคนอก

๑) วรเชษฐแปลงเปลี่ยนชื่อ ลิขิตสาร พระรถเรื่องโบราณ บอกแจ้ง
 ไสยาสน์เหี้ยมครีดยาปาน ดุจดชกไว้แฮ แก้วโรคไออกแห่ง เหยือกให้เหินคุณ ฯ

๑๗) แก้วโรคในอก

๑) วรเชษฐแปลงเปลี่ยนชื่อ	ลิขิตสาร
พระรถเรื่องโบราณ	บอกแจ้ง
ไสยาสน์เหี้ยมครีดยาปาน	ดุจดชกไว้แฮ
แก้วโรคไออกแห่ง	เหยือกให้เหินคุณ ฯ

พระเพ็ชฎา

• แก้วทะคริวมือ เท้า

• ทำจิตรนกุล

• อัคนีเนตรนี้อค- คีโชน เนตรฤา ยืนแย่งอย่างยักษ์โชน ออกเด่น
กนกกรกตสองโคน ขานิด เน้นนอ แก้วทะคริวรู้เส้น แต่แข่งตลอดแขน ฯ

๑๘) แก้วทะคริวมือ ตะคริวเท้า

๑ อัคนีเนตรนี้อค-
ยืนแย่งอย่างยักษ์โชน
กนกกรกตสองโคน
แก้วทะคริวรู้เส้น

คีโชน เนตรฤา
ออกเด่น
ขานิด เน้นนอ
แต่แข่งตลอดแขน ฯ

จำจิตรนกุล

๑ แก้มตะคริว ๑

๑ สวามิตคุกเข้าแล้ว เหลียวรักกรณเษ วลีทธิเหยียบยันสลัก เพชรเคล้น
กรขวำบบาทซัก เฉวียงจุดแขนแฮ โรคตะคริวกล่อนเส้น หย่อนไก่อหลายเดือน ๑

๐๙) แก้มตะคริว

๑ สวามิตคุกเข้าแล้ว
วลีทธิเหยียบยันสลัก-
กรขวำบบาทซัก
โรคตะคริวกล่อนเส้น

เหลียวพักตร์ ผินแฮ
เพชรเคล้น
เฉวียงจุด แขนแฮ
หย่อนไก่อหลายเดือน ๑

พระญาณปริยัติ

๒๐) แก้มท้าวสารพงค์

๐ อธิษฐานพรเจ้า	ดำรับ
สรพว่นประกอบกับ	เวทใช้
ท้าวแซนพับเพียบทับ	หัตถ์แอ่น องค์เอย
แก้ท้าวสารพงค์ให้	เลื่อมลั่นสรพพลม ฯ

พระองค์เจ้าศิริวงษ์

(สมเด็จพระบรมราชชนกยาเธอ กรมหมื่นมณฑลยาพิทักษ์)

๒๐) แก้วเสียดอก

๐ ยืนเหนี่ยวคอเท้าเชิด	หัตถ์เห็น ยากแฮ
แก้วเสียดทรงเส้นเอ็น	ขอได้
นารทเสกไม้เป็น	ปลิงเกาะ กระบี่พ่อ
ยัมเยาะวานรให้	เหือดร้ายรังแก ฯ

พระศรีวิสุทธิวงศ์

๒๒) แก้มจันทมาฏ ลมเข้า ลมขา ลมหน้าอก

๐ พระนารายณ์เจ้า	ทรวงรัน ทำนา
ขัดเข้าหาและจันท-	มาฏร้าย
ฅวยเท้าทำยีนหัน	เหินเยี่ยง เทาะแฮ
มือหนึ่งคั่นเข้าซ้าย	เลื่อมลั่นสึดม ฯ

สมเด็จพระสังฆราช

๒๓) แก้วเข้าขัด

๐ ขฎิลดาบสเบื่อง	แบบฉบับ
ยืนยงชาชาวาทับ	เข้าซ้าย
ประนมหัตถ์ดีดัดกายกลับ	เบือนบิต ตนแฮ
ลมขัดข้อเข้าร้าย	เร่งร้างทางสูญ ฯ

พระยาอัมภาเรืองเดช

๑ ดำรงกายอายุยืน ฯ

๑ ทิศไภยโพ้นผนวชข้าง เขาเขื่อน ทิวพนศรยเนอน ทำน้ำ
ประณีตก็ก่อกษัตริย์เจริญ ชนม์ชีพพระนา กุมกถารกรคำ พ่างพินัยนัยน ฯ

๒๔) ดำรงกายอายุยืน

๑ ทิศไภยโพ้นผนวชข้าง	เขาเขื่อน
ทิวพนศรยเนอน	ทำน้ำ
ประณีตก็ก่อกษัตริย์เจริญ	ชนม์ชีพ พระนา
กุมกถารกรคำ	พ่างพินัยนัยน ฯ

กรมหมื่นไกรสรวิชิต
(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นไกรสรวิชิต)

๑ แก้วมปะกั ๖

๑ กาลชฎิลกัณฐ์ ลมดะ ไคลชมัจฉะน นวคเนน
มื่นเคียรมีดจักษุ เสื่อมสวาง ไซ้แฮ ไวฉะบับบอกเล็น ประสิทธิ์แก้วมปะกั ๖

๒๕) แก้วมปะกั

๑ กาลชฎิลดัดมล้าง
ไคลชมัจฉะน
มื่นเคียรมีดจักษุ
ไวฉะบับบอกเล็น

ลมดะ
นวดเนน
เสื่อมสวาง ไซ้แฮ
ประสิทธิ์แก้วมปะกั ๖

เจ้าพระยาพระคลัง

• แก้วโกลกลักเพชร ๖

๑ พระอมรโมลี
 ๑ สระแก้วคทาบคัก กนกล ถ่างบาททั้งสองทลง แยะแแต่
 กำหมัดคักกรพจ กคกู่ขนา ตะโกลกลักเพชรแม่ เมื่อยล้าชาหาย ๖

๒๖) แก้วโกลกลักเพชร

๑ สระแก้วคทาบคัก

ถ่างบาททั้งสองทลง

กำหมัดคักกรพจ

ตะโกลกลักเพชรแม่

ตนตรง

แยแแต่

กคคู่ ขานา

เมื่อยล้าชาหาย ๖

พระอมรโมลี

๒๗) แก้มชักปากเบี้ยว ลมลิ้นตาย ลมเท้าเห็บ ลมมือเห็บ

๑ พิลมเข้าข้อข้ง	เห็บนัก
กายสันพันชิตชัก	ปากเบี้ยว
พระกาฬสิทธิ์แกลงลักษณะ	เลศท่า แก่นอ
เห็บโหล่นวงเท้าเอี้ยว	ออกไอ้นิจจัง ฯ

หลวงลิขิตปรีชา

๑ แก้วแก้ว ๗

๑ พระอมรโมลี ๗
 ๑ นักสิทธิ์โสภาคพร้อม พรหมจรรย์ ชื่อมหาสุธรรม เลอคแก้ว
 เท้าเหยียดยิดหัตถ์ยืน ขยำเข้าสงนา ขบขัดข้อเข้าแก้ว เมื่อยล้าลมถอย ๗

๒๔) แก้วเข้าขัด

๑ นักสิทธิ์โสภาคพร้อม	พรหมจรรย์
ชื่อมหาสุธรรม	เลิศแก้ว
เท้าเหยียดยิดหัตถ์ยืน	ขยำเข้า สงนา
ขบขัดข้อเข้าแก้ว	เมื่อยล้าลมถอย ๗

พระอมรโมลี

• แก้มในลำสิงค์ ฯ

• พระอมรโมลี ฯ
 อัคระตะตะบะเพียง เพลิงผลาญภพฏา ถวายเกราะองค์อวตาล ท่านนั้น
 นิ่งดัดหัตถ์สองผสาน พนมนิ่งอยู่เฝ้า เพื่อชดปัสสวาระอัน ออกได้โดยใจ ฯ

๒๙) แก้มในลำสิงค์

๐ อัคระตะตะบะเพียง	เพลิงผลาญ ภพฏา
ถวายเกราะองค์อวตาล	ท่านนั้น
นิ่งดัดหัตถ์สองผสาน	พนมนิ่ง อยู่เฝ้า
เพื่อชดปัสสวาระอัน	ออกได้โดยใจ ฯ

พระอมรโมลี

๑ แก้มือ
เท้า

๑ พระสุทนต์สถิตถ้ำ

๑ พระสุทนต์สถิตถ้ำ เดือนระหง ครองเครื่องนักสิทธิ์ทรง ห่อเกล้า
ลมคังข้อหัตถ์ขงฆ์ หัตถ์ช่วยคักแฮ นังกระหย่งยุตเท้า หัตถ์ช้อยเช่นรำ ฯ

๓๐) แก้มือ แก้มือ

๑ พระสุทนต์สถิตถ้ำ	เดือนระหง
ครองเครื่องนักสิทธิ์ทรง	ห่อเกล้า
ลมคังข้อหัตถ์ขงฆ์	หัตถ์ช่วย คัดแฮ
นังกระหย่งยุตเท้า	หัตถ์ช้อยเช่นรำ ฯ

พระยาธิเบศบดี

๓๑) แก้วก้อน แก้วปัดมา

๑ แยกขาขึ้นเข่าตั้ง
 แขนแนบหนีบสเอาจค์
 คาวินทร ๖ ดำรง
 แก้วก้อนปัดมาแน่น

ตนตรง
 แน่นแน่น
 กายดัด นี้ๆ
 แพทย์แก้วมัยมื่น ฯ

พระศรีวิสุทธิวงศ์

๓๒) แก้วมอ้าพฤก

๑ โควรินทร์เนะกกให้
 สาบไก่นนทรีแรง
 อัมพฤกพิบัติแสดง
 ตั้งลั่นสองมือเข้า

รามแผลง อสุรฤา
 ฤทธิเฝ้า
 ดัดดัด คลายนอ
 ประทับข้างขึ้นองค์ ฯ

พระศรีวิสุทธิวงศ์

๑. แก้วม้วนแก้ว ๗

๓๓) แก้วมสันเท้า

๑ นาไลยไกรเกริกฟ้า	ดินขาม
หมู่แพทย์พืงนีนาม	ท่านไหว
บาทารีกะทกตาม	ตาตุ้ม แลพ้อ
กตเข้าเหนียวแข็งให้	สันเท้ามะละลม ฯ

พระศรีวิสุทธิวงศ์

๓๔) แก้วเฮว

◎ พระวชิรมฤคเสด็จ	บุตรลพ
นั้หยังสองมือจบ	เจิดหน้า
แก้วเส้นสะดุ้งขบ	เวยยอก หายนอ
ใครอย่าหมิ่นประมาททั	ทานทำให้ลอส ฯ

พระศรีวิสุทธิวงศ์

๑ แก้วมโนธา ๗

๑ กรมหมื่นไกรสรวิชิต ๗

๑ รูปมนุษย์หน้าประหนึ่งเนื้อ นามกระไลยโกฏาเย บุตรอิษสิงห์ไสย สาทรรู้
ระบอบระบิลไตร- ทยุคโพ้นพ่อ นังหย่องสองหัตถ์คู่ คือกแก้วมโนธา ๗

๓๕) แก้วมโนธา

๑ รูปมนุษย์หน้าประหนึ่งเนื้อ
บุตรอิษสิงห์ไสย
ระบอบระบิลไตร-
นังหย่องสองหัตถ์คู่

นามกระไลย โกฏาเย
สาตรู้
ดาญค โพ้นพ่อ
ศอกแก้วมโนธา ๗

กรมหมื่นไกรสรวิชิต
(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นไกรสรวิชิต)

๑ แก้วเวียนกัศะ ฯ

๑ พระพุทธโฆษาจารย์ ฯ

๑ แะชาคู้เข้าเข้า สันเสมอ บิดไหล่หงายแขนเผยอ ยึดไว้
เวียนเคียรจิตรใจเปลอ พลันเลื่อมสว่างนอ พระสุธามันต์ได้ กักแล้วอย่าฉงน ฯ

๓๖) แก้วเวียนศิระ

๑ แะชาคู้เข้าเข้า
บิดไหล่หงายแขนเผยอ
เวียนเคียรจิตรใจเปลอ
พระสุธามันต์ได้

สันเสมอ
ยึดไว้
พลันเลื่อม สว่างนอ
ดัดแล้วอย่าฉงน ฯ

พระพุทธโฆษาจารย์

● แก่สินกระตัง ๑

๓๗) แก้วน้ำกระต่าย

๐ พระภาวทวชเชื้อ	ซิดง
อยู่ป่าอาศัยพง	พุ่มไม้
คุกเข่าหัดถักไคว่ตรง	อุระภาค ตนนนา
แก้กระด้างลิ้นได้	ทำนั้ติจจริง ฯ

พระรัตนมุนี

๑ แก็กลอนในทรวง ฯ

๑ พระรัตนมุนี ฯ

๑ พระวชิรคณินี้ เชิญนภพณมานอ มลัางเหล้าอสุรหลาย เลียนหล้า
แยกทแย่ย่อกาย สองหัตถ์ท้าวแฮ แก็กลอนร้อนอุระกล้า เกลือ่นลั่นเสื่อมสฺญ ฯ

๓๘) แก็กลอนในทรวง

๑ พระวชิรคณินี้
มลัางเหล้าอสุรหลาย
แยกเข้าแย่ย่อกาย
แก็กลอนร้อนอุระกล้า

เชิญนารายณ์ มานอ
เลี่ยนหล้า
สองหัตถ์ ท้าวแฮ
เกลือนลั่นเสื่อมสฺญ ฯ

พระรัตนมุนี

• แก้ว ไหล่
ตะโปก

• พระชนกนักสิทธิ์นี้ ชนะมาร ไตรเพทไตรพิรญาณ ย่อมแจ้ง
ยอกไหล่อยอกตะโปกปาน ปีนปีกอยู่ณอ คู่เขาคอกกแก้ง หัตถ์เคลื่อนไศลทรง ฯ

๓๙) แก้วไหล่ แก้วตะโปก

๐ พระชนกนักสิทธิ์นี้	ชนะมาร
ไตรเพทไตรพิรญาณ	ย่อมแจ้ง
ยอกไหล่อยอกตะโปกปาน	ปีนปีก อยู่ณอ
คู่เขาคอกกแก้ง	หัตถ์เคลื่อนไศลทรง ฯ

พระรัตนมุนี

๔๐) แก้เท้าเย็น ใจสวังสวาย

๐ นักพรตประพาศิถัร	จรรยา
เชิดชื่อกระบิลดา-	บสเจ้า
เท้าซ้ายไขว่เพลางา	มือหน่วง เข้าเอย
ลมระจับจับเย็นเท้า	อีกทั้งสวังสวาย ฯ

หลวงลิขิตปรีชา

๑ แก้วไหล
ท

๑ สุกทันตนักสิทธิ์แก้ว เทียวเก็บยานา ทำไหลชาาเหน็บ บ่อเปลื้อง
ลูกนึ่งยังยอกเจ็บ ฟังกคคนแฮ ยินยิดเอวองค์เยื้อง ย่างเท้าทำท้าง ฯ

๔๐) แก้วไหล แก้วชา

๑ สุกทันตนักสิทธิ์แก้ว
ทำไหลชาาเหน็บ
ลูกนึ่งยังยอกเจ็บ
ยินยิดเอวองค์เยื้อง

เทียวเก็บ ยานา
บ่อเปลื้อง
จิ้งดัด ตนแฮ
ย่างเท้าทำท้าง ฯ

พระองค์เจ้านวม
(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท)

• แก็กลอนปักมาฏ ๖

๖ หลวงชาญญเบศรี

• ลัสนาไลยลี้หลัก ละสงสารแฮ ยืนยงหยัดเหยียดองค์ อ่อนแอ
สองหัตถ์ทำที่ทรง ครรสาทรไปเอย บำบัดปักมาฏแก็ก ลลอนแพะหัดหาย ๖

๔๒) แก็กลอน ปัดคาด

๖ ลัสนาไลยลี้หลัก

ยืนยงหยัดเหยียดองค์

สองหัตถ์ทำที่ทรง

บำบัดปัดคาดแก็ก

ละสง- สารแฮ

อ่อนแอ

ครรสาทร ไปเอย

กลลอนแพะหัดหาย ๖

หลวงชาญญเบศรี

๑ แก้ว กอเคล็ด
ไห่ลัษ

๑ นักพรตพักตร์เพศมา มีแผนพม่านา ชื่ออัสวมชีแชน คู่คู่
ทำออดัดดเหลี่ยมแบน แปะเข้า กอเคล็ดแคลงไห่ลัษ โฉลกแก้ตลอดกัน ฯ

๔๓) แก้วคอเคล็ด แก้วไห่ลัษ

๑ นักพรตพักตร์เพศมา	มีแผน พม่านา
ชื่ออัสวมชีแชน	คู่คู่
ทำออดัดดเหลี่ยมแบน	แปะเข้า
คอเคล็ดแคลงไห่ลัษ	โฉลกแก้ตลอดกัน ฯ

พระองค์เจ้าทินกร
(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์)

๑ แก้ว คอ
ใหญ่

๑ อิลิงค์ดาบสหน้า เป็นมนุษย์ เขาอกแ่งเคียรดูจ กังเนื่อ
ยีนดัดหัดถึสองยุต กนกคเอนา คอใหญ่ใช้รังเรือ ไรกร้ายมีถอย ฯ

๔๔) แก้วคอ แก้วใหญ่

๑ อิลิงค์ดาบสหน้า

เขาอกแ่งเคียรดูจ

ยีนดัดหัดถึสองยุต

คอใหญ่ใช้รังเรือ

เป็นมนุษย์

ดั่งเนื่อ

กนกค เอนา

ไรกร้ายมีถอย ฯ

จมีนราชนาคา

๑ แก้วมอญทาก ๑

๑ โยคีอะแหม่มแม้น แยกพรหมพรกแฮ มือสับเบ็ดนิ้วสลาม ศิระไท้
แก้วมอญทากตาม ลำเล่นเสียนา คู่เข้าเทกอลไขว้ หักถักเกล็นโคลคอ ๑

๔๕) แก้วมอญทาก

๑ โยคีอะแหม่มแม้น
มือสับเบ็ดนิ้วสลาม
แก้วมอญทากตาม
คู่เข้าทั้งสองไขว้

แยกพรหมพรกแฮ
ศิระไท้
ลำเล่น เสียนา
หักถักเกล็นโคลคอ ๑

พระองค์เจ้าศิริวงษ์

(สมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์)

๑ แก้วเสียดข้าว ๑

๑ พระอริยวงศมนี ๒

๑ พระองค์อมรเมศร์แก้ว กายโกม สมเสียดเสียดสลักโครม ปวดอู้
 สันเหนียวเกี่ยวไหลชะโลง ลมแบ่งเบาเฮย มือหนึ่งเหนียวทัก ขยากเกาะตาทำ ๒

๔๖) แก้วเสียดข้าว

๑ พระองค์อมรเมศร์แก้ว	กายโกม
ลมเสียดเสียดสลักโครม	ปวดอู้
สันเหนียวเกี่ยวไหลชะโลง	ลมแบ่ง เบาเฮย
มือหนึ่งเหนียวทัก	ขยากถ้ำระอาทำ ๑

พระอริยวงศมนี

๑ แก้วเวียน ฯ

๑ พระอริยวงศมนี ฯ
 ๑ ฤๅษีสุมเมธินันท์ ไม่ถนัด กระหย่งเท้าเข้าขัด เหลี่ยมถ้ำ
 เอี้ยวองค์อีกสองหัตถ์ ไหว้เหวี่ยงอยู่เฮย แขนงกักรที่เพ่งพัก นอกแก้วเวียน ฯ

๔๗) แก้วเวียน

๑ ฤๅษีสุมเมธินันท์	ไม่ถนัด
กระหย่งเท้าเข้าขัด	เหลี่ยมถ้ำ
เอี้ยวองค์อีกสองหัตถ์	ไหว้เหวี่ยง อยู่เฮย
แขนงกักรที่เพ่งพัก	บอกแก้วเวียน ฯ

พระอริยวงศมนี

๑ แก้วมมทาทายักษ์ ๗

๑ พระอริยวงศมนี

๑ ทาบศรเมศร์แก้ว ลมหลัก เรียกมทาทายักษ์ ยิงร้าย
 เพลสมาธิทักตีสองซีก จุกแก่งชาแฮ ออกแอ่นอิดอียดย้าย โยกเยื้องอินทรีย์ ๗

๔๘) แก้วมมทาทายักษ์

๑ ดาบสปรเมศร์แก้ว	ลมหลัก
เรียกมทาทายักษ์	ยิงร้าย
นั่งสมาธิทักตีสองซีก	จุกแก่ง ชาแฮ
ออกแอ่นอิดอียดย้าย	โยกเยื้องอินทรีย์ ๗

พระอริยวงศมนี

๔๙) แก้วแสนจักษ์

๐ ระบือนามโคบุตรก้อง	ภูณธ์สรค์ สฤษดีเฮย
ถอดททัยทศกรรฐ์	เก็บไว้
ทำดัดพับเพียบผัน	พักตร์น้อย ณแฮ
แขนใดขัดท้าวให้	หัตถ์บ้ไข่นวดแขน ๑

พระอริยวงศมนี

๑ แก้วม ปักมา
ในเซ

๑ พญาลิลา

๑ จุลพรหมสีภักตร์นี้ แผลงฤทธิ์ ยกเข้าเหยียดแขนอิลิต เลือกเท้า
แผนแพทยพัทไหนดพิศ ดารบอไฉน แก้วปักมาขึ้นเก้ ออกันเวยหาย

๕๐) แก้วมปักคาค ลมในเวย

๑ จุลพรหมสีภักตร์นี้
ยกเข้าเหยียดแขนอิลิต
แผนแพทยพัทไหนดพิศ-
แก้วปักคาคขึ้นเวย

แผลงฤทธิ์
เลือกเท้า
ดารบอ ไฉน
ออกันเวยหาย ฯ

พระยาศรีสทเทพ

๑ แก้วมโนทัศน์

๑ อักทิสันแอนด์เอียว องค์เปร ทับแก่งชาหนึ่งเฉ : ฉะยดลัม
กรชากดอกเอ เอียงเหยียดซ้ายเอย แก่เจ็บบาทบักม ภาครพิรุณเพลงหงาย ฯ

๕๐) แก้วมโนทัศน์

๑ อักทิสันแอนด์เอียว	องค์เปร
ทับแก่งชาหนึ่งเฉ	ฉะยดลัม
กรชากดอกเอ	เอียงเหยียด ซ้ายเอย
แก่เจ็บบาทบักม	ภาครพิรุณเพลงหงาย ฯ

พระญาณปริยัติ

๑ แก้วมโนค ๖

๑ พระภาณุจณฺมเสียดเล้น สอเสียว เพื่อนที่นับเียนเทียว เทียวจ้อ
แก้วคอบิดคอเหลียว ลมเหือด หายแฮ คุ้เช่าซาก่อมก้อ หักถ้เคลันโคลท ๖

๕๒) แก้วมโนค

๑ พระภาณุจณฺมเสียดเล้น	สอเสียว
เพื่อนที่นับเียนเทียว	เทียวจ้อ
แก้วคอบิดคอเหลียว	ลมเหือด หายแฮ
คุ้เช่าซาก่อมก้อ	หักถ้เคลันโคลท ๖

พระญาณปริยัติ

แก้มข

๑ พระญาณปริยัติ

๑ ขุททากะเจ้า เจ็บบาท เพื่อพิการลมหก กับเส้น
กักกนคกมลมหก ขาเมื่อยม้วยแฮ มือหนึ่งนวดอกแน่น หนึ่งค้ำคางแพน ฯ

๕๓) แก้มข

๑ ขุททากะเจ้า
เพื่อพิการลมหก
ดัดตนดัดลมหก
มือหนึ่งนวดอกแน่น

เจ็บบาท
กับเส้น
ขาเมื่อย ม้วยแฮ
หนึ่งค้ำคางแพน ฯ

พระญาณปริยัติ

๕๔) แก้มลำสังข์ แก้มอ้นทะ

๐ โยคังคกกล่า	สมบัติ
รัชติเนาวรัตน์ชด	ชื่อนัน
แก้มเสียดเสียวชด	ลำฝัก ทายแฮ
นังสมาธินวคคคัน	ขบเขี้ยวตาขมิง ฯ

ขุนธนสิทธิ์

อนนทิกันธธานีนวหน้า ทาลิ่ง ลมเสียดสองหัตถ์ถึง ปวดตัว
 พับเข้านั่งคำนึง นึกคักคักๆ กายชดชระดัดนิ้ว นบถ้ำเทพนม ฯ

๕๕) แก้มข้อมือ

๐ อนนทิกันธธานีนวหน้า	ตาลิ่ง
ลมเสียดสองหัตถ์ถึง	ปวดตัว
พับเข้านั่งคำนึง	นึกคัก คักๆ
กายชดชระดัดนิ้ว	นบถ้ำเทพนม ฯ

พระญาณปริยัติ

๑ แก้มอก ฯ

๑ จนนลิกธิ ฯ
 สัจพณทนักลิกธิผู้ สติถยสัจพณท์เอย ลมเสียดทรวงอกอัด โรคเรื้อ
 ประจงสองพระหัตถ์ดัด ดันเข้าสงนา นวดเท้าอธิษฐาน ฯ

๕๖) แก้มอก

๑ สัจพณทนักลิกธิผู้
 ลมเสียดทรวงอกอัด
 ประจงสองพระหัตถ์ดัด
 นวดเท้าอธิษฐาน

สติถยสัจ- พณท์เอย
 โรคเรื้อ
 ดันเข้า สงนา
 นวดเท้าอธิษฐาน ฯ

ขุนธนลิกธิ

• แก้วเส้นมทา
สนุกนิรับ

• พระมหามนตรี

• กามินทรมือยุดเท้า เหยียดหยัด มือหนึ่งเท้าเข้าขัด สมาริคุ้ม
เข้าฉานช่วยแรงดัด ทุกคำ คินนา รับภกหยากลู่ โรคภัยภายใน

๕๗) แก้วเส้นมหาสนุกระจับ

◎ กามินทรมือยุดเท้า
มือหนึ่งเท้าเข้าขัด
เข้าฉานช่วยแรงดัด
ระจับราคยาจะลู่

เหยียดหยัด
สมาธิคุ้ม
ทุกคำ คินนา
โรคภัยภายใน ฯ

พระมหามนตรี

๑ แก้วแก้วจก ฯ

๑ พระราชนิพนธ์ ฯ

๑ มิคาชินทร่มักได้แก้ว เก้วเก้ว ล้มพลาดเพลงแกล้งเคล็ด ขอดเส้น
กักแก้วกอบกละเม็ด นั้งเบะบาทเฮย เข้าหนึ่งชั้นมือแน่น นวดแข่งขำคลำ ฯ

๕๘) แก้วแก้วจก

๑ มิคาชินทร่มักได้แก้ว	เตร่เตร็จ
ล้มพลาดเพลงแกล้งเคล็ด	ขอดเส้น
ดัดแก้วกอบกละเม็ด	นั้งเบะ บาทเฮย
เข้าหนึ่งชั้นมือแน่น	นวดแข่งขำคลำ ฯ

พระราชนิพนธ์
(พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว)

๑ แก่เส้นท้าวสารพวงศ์ ฯ

๑ อลธิปะกะโพน พงษกระษัตริย์ ออกผนวชพนัสลัต หลีกเร้น
กรทอกระทวยคัต อดอ้อมงามเอย แก่ท้าวสารพวงศ์เส้น มบได้โดยเพียร ฯ

๕๙) แก่เส้นท้าวสารพวงศ์

๑ อลธิปะกะโพน
ออกผนวชพนัสลัต
กรทอกระทวยคัต
แก่ท้าวสารพวงศ์เส้น

พงษ์กษัตริย์
หลีกเร้น
องค์อ่อน งามเอย
ระงับได้โดยเพียร ฯ

นายปริดาราช

๖๐) แก้วไหลขัด แก้วตะโปกขัด

◎ พระอัลกะปะกะเบื่อง
 รู้ฤชมนมนครพิณ
 เคียรหกหักถักรุดดิน
 แก้วไหลตะโปกเกลียวช้าง

บรรพรัตน์ นั้นฤ
 พระเหลาะช้าง
 ยืนหย่ง แย่นา
 เข้าแข่งชาหาย ฯ

๑ แก้มเฒ่า ๑

๑ ออณาโชฎิกราชเศรษฐี

๑ พระไชยาศิขะเชื้อ ขวี่ลดง ลมเลียดเส้นสเฒอองค์ ขดค้อม
นั่งสมาธิวัตวง กรเวียดเฒ่าแอ เทยียดหัตถ์ดัดตนน้อม เหนี่ยวแก้มกมลกาย ๑

๖๑) แก้มเฒ่า

๑ พระไชยาศิขะเชื้อ
ลมเลียดเส้นสเฒอองค์
นั่งสมาธิวัตวง
เทยียดหัตถ์ดัดตนน้อม

ขวี่ลดง
ขดค้อม
กรเวียด เฒ่าแอ
เหนี่ยวแก้มกมลกาย

ออณาโชฎิกราชเศรษฐี

๑ แก้มกล่อน ๑

๑ พญายาสมณวิริรักษ์ ๑

๑ สิทธิกรรมนั่งพนงเท้า ไหวคอ หลังกู้ตัวงอ งน้า
ถึงตลอดสอดมือพอ ะโหลงเข้าไ้แฮ แก้มกล่อนแก้มกล่อนน้ำ กล่อนเส้นกล่อนโกษย ๑

๖๒) แก้มกล่อน

๑ สิทธิกรรมนั่งพนงเท้า	ไหวคอ
หลังกู้ตัวงอ	งน้า
ถึงตลอดสอดมือพอ	โหลงเข้า ไ้แฮ
แก้มกล่อนแก้มกล่อนน้ำ	กล่อนเส้นกล่อนกระษัย ๑

พระยาราชนนตรีบริรักษ์

• แก้มมือ เท้า

• สิทธาห้อยเท้าเน้ง เนนไศล ชื้อพยาธิประไลย เลื่องหล้า
ชูหัตถ์หัตถ์หนึ่งไศล คลึงศอกไชนา คักไล่ลมกลัดกล้า เมื่อยเท้ามือคลาย ฯ

๖๓) แก้มมือ ลมเท้า

◎ สิทธาห้อยเท้าเน้ง	เนนไศล
ชื้อพยาธิประไลย	เลื่องหล้า
ชูหัตถ์หัตถ์หนึ่งไศล	คลึงศอก ไชนา
ดัดไล่ลมกลัดกล้า	เมื่อยเท้ามือคลาย ฯ

พระมุนีนายก

๑ แก้วสลักไพล่ ๑

๑ พระสมมติบาล ๑

๑ เพ็ญใจการย่อเท่า เบื้องขวายืนเฮย เท่าหนึ่งยกยันชา กดเส้น
 ทักถึหนึ่งเหนียวอังสา นักรัดเส้นแฮ กรหนึ่งกุมคอกเคล้น ไพล่เท่าลมถอย ๑

๖๔) แก้วสลักไพล่

๑ เพ็ญใจการย่อเท่า	เบื้องขวา ยืนเฮย
เท่าหนึ่งยกยันชา	กดเส้น
ทักถึหนึ่งเหนียวอังสา	นักรัด เส้นแฮ
กรหนึ่งกุมคอกเคล้น	ไพล่เท่าลมถอย ๑

พระสมมติบาล

• แก้วมรดก ๑

• อุดมธารอรัญ กลดักกายเฮย ๗๗๗ ๗๗๗
 เหยียดกรออ่อนเอาหัดถ์ หนึ่งสง คอกนา ลมโรคริตสีดวงเร้า ชอบถ้าทำหาย ๑

๖๕) แก้วมรดกสีดวง

๑ อุดมธารอรัญ
 ขาไควไพล่งขมขัด
 เหยียดกรออ่อนเอาหัดถ์
 ลมโรคริตสีดวงเร้า

กลดัด กายเฮย
 เข้าเข้า
 หนึ่งสง คอกนา
 ชอบถ้าทำหาย

กรมหมื่นศรีสุเทพ
 (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นศรีสุเทพ
 พระนามเดิม พระองค์เจ้าชายดารากร)

๑ แก่นั่นหน้าอก ฯ

พระยาไชยวิชิต

๑ ฤๅษีสัมฤทธิ์แมน ครุหมอนวดนา ยืนหยดยกเท้าอ ไควไ
สองมือดัดคางคอ เข่งยัดตัวแฮ แก่นั่นหน้าอกได้ เสียดเส้นลมหาย ฯ

๖๖) แก่นั่นหน้าอก

๑ ฤๅษีสัมฤทธิ์แมน	ครุหมอน นวดนา
ยืนหยดยกเท้าอ	ไควไ
สองมือดัดคางคอ	เข่งยัด ตัวแฮ
แก่นั่นหน้าอกได้	เสียดเส้นลมหาย ฯ

พระยาไชยวิชิต

๑ แก็กลอน ๑

๑ วาสุเทพทอดอกขว้า ลงกับอาสน์เอย นักสิทธิ์สุพรหมทัต ไทล่แล้
เหยียบยันตะโพกจับ ดินเหนียวนาพ่อ วาสุเทพวานแก่ กลอนร้ายเร็วหาย ๑

๖๗) แก็กลอน

๑ วาสุเทพทอดอกขว้า	ลงกับ อาสน์เอย
นักสิทธิ์สุพรหมทัต	ไทล่แล้
เหยียบยันตะโพกจับ	ดินเหนียว นาพ่อ
वासुเทพวานแก่	กลอนร้ายเร็วหาย ๑

พระยาบำเรอบริรักษ์

• แก้ม รุก
เสียก)

พระพรหมมณี

• นักสิทธิ์สันโดษกัน แดนคง นามพุทธชฎิลทรง ทำหรับแห้ว
ไคว่หัตถ์รดอกองค์ สมาริเพ็ชรนั่งนา รุกเสียกสรรพวงค์แก กอปรด้วยตัดหาย ฯ

๖๔) แก้มจุกเสียด

๐ นักสิทธิ์สันโดษกัน

นามพุทธชฎิลทรง

ไคว่หัตถ์รดอกองค์

จุกเสียดสรรพวงค์แก

แดนคง

ดำหรับแห้ว

สมาริเพ็ชร นั่งนา

กอปรด้วยตัดหาย ฯ

พระพรณสมบัติ

๑ แก้วท ๑

๑ กรมหมื่นไกรสรวิชิต ๑

๑ สุทรวาศชาติทุกข์แจ้ง มรณะเทียงแฮ ผนวชนายโอยสุรยสละ เสดชได้
 อาพาธเพื่อวาทะ ด้งเมือยชาเฮย ยกเข้าคู้บาทไขว้ หักถักน้าวเหนียวชา ๑

๖๙) แก้วชา

๑ สุทรวาศชาติทุกข์แจ้ง
 ผนวชนายโอยสุรยสละ
 อาพาธเพื่อวาทะ
 ยกเข้าคู้บาทไขว้

มรณะ เทียงแฮ
 เสดชได้
 ด้งเมือย ชาเฮย
 หักถักน้าวเหนียวชา ๑

กรมหมื่นไกรสรวิชิต
 (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นไกรสรวิชิต
 พระนามเดิม พระองค์เจ้าชายสุทัศน์)

๑ แก้กลอน

๑ พระสมมติบาล

๑ ธารณีพัฒน์น้อม ไน้มกาย เท้าเหยียดมือหยิบปลาย แม่เท้า
ลมกลอนเหือดท่างาย เทนประจักษ์ อึกแน่นนาภิเฐว ะจับเส้นกลอนโกษย ๑

๗๐) แก้กลอน

๑ ธารณีพัฒน์น้อม	ไน้มกาย
เท้าเหยียดมือหยิบปลาย	แม่เท้า
ลมกลอนเหือดท่างาย	เห็นประจักษ์
อึกแน่นนาภิเฐว	ระจับเส้นกลอนกระษัย ๑

พระสมมติบาล

• แก้ว ปวดท้อง ๗
สับกม

• รถมมยามทนต์นี้ เนพเนวคณ ชเชตสสงพาทา หัตถ์ช้อย
นั่งเบะฝ่าบาท ช้อนทับกันแฮ แก้วปวนปวดท้องน้อย อิกเส้นสับกม ฯ

๗๐) แก้วปวดท้อง แก้วสับกม

๐ ทรงนามยามทนต์นี้
ชูเชิดสองพาทา
นั่งเบะฝ่าบาท
แก้วปวนปวดท้องน้อย

เนพนา- เวศนา
หัตถ์ช้อย
ช้อนทับ กันแฮ
อิกเส้นสับกม ฯ

พระองค์เจ้าคเนจร
(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอมเรนทรบดินทร์)

๑ แก้วมโนอก ฯ

๑ พระองค์เจ้าจันนม ๑

๑ พระโสมยะยะไอ้อ้อ อักกก อาพารแน่นโนอก อักอั้น
 เทยียกแวนอิกเข้าพงก แพนกักกรอยู่พ้อ เอวแอ่นอิกโกลัน กักแล้วมถอย ฯ

๗๒) แก้วมโนอก

๑ พระโสมยะยะไอ้อ้อ

อาพารแน่นโนอก

เทยียกแวนอิกเข้าพงก

เอวแอ่นอิกโกลัน

อักอ้อ

อักอั้น

แพนงักกรอยู่พ้อ

ดัดแล้วมถอย ฯ

พระองค์เจ้าจันนม

(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท)

• แก้ว โทก
ก้นท ๑

• พระสมุทรทำถ้ำถัก ประหลาดหลักเพื่อนแฮ ขแยกยกเนียดฉีก กรากแท้
ใครเห็นจักหักอีก ราชออกโอษฐ์เอ๋ย แก้วท่านเดียวดัดแก้ว ตะโปกก้นทแกล้ง ๑

๗๓) แก้วตะโปก ต้นชาขัดหาย

๐ พระสมุทรทำถ้ำถัก
ชาแยกยกเนียดฉีก
ใครเห็นจักหักอีก
แต่ท่านเดียวดัดแก้ว

ประหลาดหลัก เพื่อนแฮ
ครากแท้
ระอาออก โอษฐ์เอ๋ย
ตะโปกต้นชาแกล้ง ๑

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส
(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปรมาณูชิตชิโนรส)

๑ แก้วเท้าเหินบ ๑

๑ พญาวินัยบดี ๑

๑ เห็นทุกข์เห็นแท้โทษ เบญจันท์ คือพระมาฆะนักรรรม์ สติถยถัก
มียุดผ้าเท้ายัน ยืนย่อทวนา แก้วเท้าเหินบเย็นยิ่งนัก เหนียวแก้วเหินบหาย ๑

๗๔) แก้วเท้าเหินบ

๑ เห็นทุกข์เห็นแท้โทษ
คือพระมาฆะนักรรรม์
มียุดผ้าเท้ายัน
แก้วเท้าเหินบเย็นยิ่งนัก

เบญจันท์
สติถถัก
ยืนย่อ ทวนา
เหนียวแก้วเหินบหาย ๑

พระยาธิเบศรบดี

๗๕) แก้วปัดมาฏ ตะคริว

๑ ดาบสเทวีนี่
ตักส่งสงศิริญาณ
กายปมป่วยพิการ
ยินดีเดียรเยอเท้า

นังงาน น้านา
อยู่เกล้า
ปัดมาฏ ตะคริวเฮย
ท่านแก้กลหมอ ฯ

พระองค์เจ้าทินกร
(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์)

• แก้วรก ๗

• พระพรหมเวทย์

• พระภะระกะทบศิโพน ปากเพียรนกกนอ ทำหรับประทอดเรียน รอบรู้
โรคลมจุกเสียดเบียน บำบัดองค์เฮย นังคูกกดเข้าคู้ หัตถ์ค้ำคางหงาย ๗

๗๖) แก้วรก

๐ พระภรัตดาบสโพน
สำหรับปรอทเรียน
โรคลมจุกเสียดเบียน
นังคูกกดเข้าคู้

ปากเพียร นกกนอ
รอบรู้
บำบัด องค์เฮย
หัตถ์ค้ำคางหงาย ๗

พระมหาช้างเปรียญ

• แก้วใหญ่
ทูล
อก

• นักสิทธิ์สมาบัติสร้าง สรวงเกลศ กาละกรักรัษระบือเดช เปรียกพร้อง
กกดผากกตท่ายเกศ บาทจกคุกแอ มบโรคลมไหลทูล อระด้วยดั่งแผน ฯ

๗๗) แก้วใหญ่ แก้วทอง แก้วอก

๐ นักสิทธิ์สมาบัติสร้าง	สร้างเกลศ
กาละกรักรัษระบือเดช	เปรียกพร้อง
กกดผากกตท่ายเกศ	บาทขัด คุกแอ
ระจับโรคลมไหลทูล	อระด้วยดั่งแผน ฯ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส
(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

• แก้วก๊อแจน ๑

๑ พระองค์เจ้าทินกร

• พระโสมสันโทษีแก้ว กงกริม ภูตโสมตโฆษครหิม กักถ
ลัมไชบเคียรซิม ยอกจกแจนผา ยากศอกจันเข้าจ้อง จรดชัยเปลี่ยนขวา ๑

๗๘) แก้วก๊อแจน

๑ พระโสมสันโทษีแก้ว	ดงคริม
ภูตโสมตโฆษครหิม	กักถ
ลัมไชบเคียรซิม	ยอกจกแจนผา
ยากศอกจันเข้าจ้อง	จรดชัยเปลี่ยนขวา ๑

พระองค์เจ้าทินกร
(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์)

๗๙) แก้วขัดแข็ง ขัดขำ

๐ ปรีพาทกนี้ชื่อ
 น้ำพังกักแตนฉัน
 อยู่ยังฝัังโยระตัน
 นังดัดหัดถักถ่างเท้า

โยฮัน แลเฮย
 เซ่นเข้า
 ทนอยจิกรงนา
 ขัดแข็งขำทหาย ฯ

พระองค์เจ้าทินกร
 (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์)

๔๐) แก้วเส้นสลักทรง

๑ ผู้ผนวชจีนแจ้งชื่อ
อยู่เขตเขาซ่าเหล้ง
ลัทธิท่านเคร่งเซมมิ่ง
มือเหวี่ยงผวาทำจั่ว

ทลีเจ้ง
ตั้งลัว
เมืองท่าน ถื่อฮอ
ระจับเส้นสลักทรง ฯ

ออกญาไชยภักการเกรษฐี

๖๖ จักรบันทูลพระโคลง รศราโชงการสาร บรรหารเหตุกายดัด
แห่งพนศันกรรม เลื่อมสร้างสรรพอาพาธ ด้วยชติยราชสุริวงษ ธรนามกร
กรมหมื่นศรี สุเทพปรีชาไวย กรมหมื่นไกรสรวิชิต ชำนิกิจกลกลอน
พระองค์ทินกรเจนจิต พระองค์นามชัตตยาญกระวี สองกระษัตริเอารส

ปรากฏนิยามศิริวงษ พเนจรองค์หนึ่งอาร์ สามารถเชี่ยวชาญ ภูทธิโวหาร
ยวดยงค์ ทกชติยพงษ์เผ่าราช อีกหมู่มาตย์ทั้งผอง ชำทูลองบัวบาท
ร่วมระราชนิพนธ์ มีมากคนແທ່หลาย ภาษนามตามยศถา คือเจ้าพญาพระคลัง
ยังพญาอีกเจตนาย บรรยายยศสมยศ หนึ่งอิเบศบดี ราชมนตรีบริรักษ์

ร้อย
๖๖ จักรบันทูลพระโคลง รศราโชงการสาร บรรหารเหตุกายดัด
แห่งพนศันกรรม เลื่อมสร้างสรรพอาพาธ ด้วยชติยราชสุริวงษ ธรนามกร
กรมหมื่นศรี สุเทพปรีชาไวย กรมหมื่นไกรสรวิชิต ชำนิกิจกลกลอน
พระองค์ทินกรเจนจิต พระองค์นามชัตตยาญกระวี สองกระษัตริเอารส
ปรากฏนิยามศิริวงษ พเนจรองค์หนึ่งอาร์ สามารถเชี่ยวชาญ ภูทธิโวหาร
ยวดยงค์ ทกชติยพงษ์เผ่าราช อีกหมู่มาตย์ทั้งผอง ชำทูลองบัวบาท
ร่วมระราชนิพนธ์ มีมากคนແທ່หลาย ภาษนามตามยศถา คือเจ้าพญาพระคลัง
ยังพญาอีกเจตนาย บรรยายยศสมยศ หนึ่งอิเบศบดี ราชมนตรีบริรักษ์

รอบรู้มลักปรีชา อักอษฏาเรืองเดช เทียบเรศบุราณ ขนานชื่อไชยวิจิตร
ทั้งบัณฑิตยามาตย์ โชติกราชเศรษฐี ครีสมเทพย์นามเสนอ หนึ่งบำเรอ
บริรักษ์ ล้วนรศศักดิ์ออกญา คณนาพระอิกสี ที่ร่วมรณาสาร
สมบัติวิบาลเพชฎา หนึ่งนามมหามนตรี จินตกระวีสามรรถ สุพรรณสมบัติ

เชี่ยวชาญ นันทพากย์เพลงโคลงคล่อง สองหลวงว่องไวยาร ชาญภูเบศสมยา
ลิขิตปรีชาเจลิยวอรรถ เจนแจจจัดทุกอัน ร่วมรังสรรค์เสาวพจน์ อิกกำหนดลีเกย
หมายนามกรประกาศ จหมื่นรชนาค ปัญญาศเลื่องกา หนึ่งคือขุนรณสิทธิ
หนึ่งจำจิตนุกูล ประยูรเมธามาตย์ ปรีดการชหนึ่งนาย สิบแปดรายชื่อถ้วน

รอบรู้มลักปรีชา อักอษฏาเรืองเดช เจ้าบุเรศบุราณ ขนานชื่อไชยวิจิตร
ทั้งบัณฑิตยามาตย์ โชติกราชเศรษฐี ครีสมเทพย์นามเสนอ หนึ่งบำเรอ
บริรักษ์ ล้วนรศศักดิ์ออกญา คณนาพระอิกสี ที่ร่วมรณาสาร
สมบัติวิบาลเพชฎา หนึ่งนามมหามนตรี จินตกระวีสามรรถ สุพรรณสมบัติ
เชี่ยวชาญ นันทพากย์เพลงโคลงคล่อง สองหลวงว่องไวยาร ชาญภูเบศสมยา
ลิขิตปรีชาเจลิยวอรรถ เจนแจจจัดทุกอัน ร่วมรังสรรค์เสาวพจน์ อิกกำหนดลีเกย
หมายนามกรประกาศ จหมื่นรชนาค ปัญญาศเลื่องกา หนึ่งคือขุนรณสิทธิ
หนึ่งจำจิตนุกูล ประยูรเมธามาตย์ ปรีดการชหนึ่งนาย สิบแปดรายชื่อถ้วน

ล้นไกรเรขบท ไคลนักรพรตคักคัก อีกฝ่ายสงฆราช คณะภานาบาเรียน
เพียรเพ่อมราชนิพนธ์ ไคยธนิมนต์สรศักดิ์สาร ทนนามนับสิบเอ็ด
ก็อสมเด็จพระสังฆราช ปิ่นปวงปราชญ์ทุกทิศ กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ปรางค์กัณฑ์
สมยา พระพุทธโฆษาคณิศร หนึ่งพระอมรโมลี หนึ่งพระศรีวิสุทธิวงษ์

ทรงคุณธรรมโมฬาร อีกพระญาณปริญาติ อีกพระรัตนมุนี ปรีชาญาณยิ่งยงค์
พระอริยวงษกระวี พระมุนีนายก ล้วนปฎักธำรงค์ องค์หนึ่งพระภานา
สมยาสมุห์จันอ้อ บาเรียนช้างหนึ่งนาม นับสรีสามสิบห้า กล้าแกลัวกล
กรองกระ ร่วมดำหริะพระโคตม โองการราชบพิตร สำฤทธิในศศิวาร

ล้นไกรเรขบท ไคลนักรพรตคักคัก อีกฝ่ายสงฆราช คณะภานาบาเรียน
เพียรเพ่อมราชนิพนธ์ ไคยธนิมนต์สรศักดิ์สาร ขานนามนับสิบเอ็ด
คือสมเด็จพระสังฆราช ปิ่นปวงปราชญ์ทุกทิศ กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ปรางค์กัณฑ์
สมยา พระพุทธโฆษาคณิศร หนึ่งพระอมรโมลี หนึ่งพระศรีวิสุทธิวงษ์
ทรงคุณธรรมโมฬาร อีกพระญาณปริญาติ อีกพระรัตนมุนี ปรีชาญาณยิ่งยงค์
พระอริยวงษกระวี พระมุนีนายก ล้วนปฎักธำรงค์ องค์หนึ่งพระภานา
สมยาสมุห์จันอ้อ บาเรียนช้างหนึ่งนาม นับสรีสามสิบห้า กล้าแกลัวกล
ครองกระ ร่วมดำหริะพระโคตม โองการราชบพิตร สำฤทธิในศศิวาร

กาลศกปักษยคฤชรี สักมีมามมากหมาย ปลายวอกคกน้นเสร็จ พังสมเกร
 นฤบาล ธิกับรรหารเสาวพจน์ ให้ลิขิตบทโคลงธรรม ลงจากเศลา
 ทราติดผนังกำกับ สำหรับรูปหล่อหลาย แล้วให้ภณายจิตรกรรม สฤษติ
 รั้งสรรค์เสาวเลข รจเรขรูปขมูล ดัดกายินถ้วนองค์ ลงในสมุดคฤหล่อ

ส่อถักกณแผนไไว้ ธิกัให้เลขกามาตย์ ทำลงสาตรเส้นรง แสดงโคลงธรรม
 สืบสร้าง เปนตำหรับฉบับอ้าง คู่หล้าแหล่งเกลอม
 ๑๐๘ ข้าพระข้างวาดซ้าย สมยา ยศฤ มาศรู้
 ข่านาญรจนาวา ตำแหน่ง หมิ่นเอย
 ๑๐๙ ดัดถ้างมวณู ๗

กาลศกปักษยคฤชรี สักมีมามมาศหมาย ปลายวอกคกน้นเสร็จ จึงสมเด็จ
 นฤบาล ธิกับรรหารเสาวพจน์ ให้ลิขิตบทโคลงธรรม ลงจากเศลา
 ทราติดผนังกำกับ สำหรับรูปหล่อหลาย แล้วให้ภณายจิตรกรรม สฤษติ
 รั้งสรรค์เสาวเลข รจเรขรูปขมูล ดัดกายินถ้วนองค์ ลงในสมุดคฤหล่อ
 ส่อถักตราแผนไไว้ ธิกัให้เลขกามาตย์ จำลองสาตรเส้นรง แสดงโคลงธรรม
 สืบสร้าง เปนตำหรับฉบับอ้าง คู่หล้าแหล่งเกลอม ๗ ๗๒ ๐๘

โคลง

๐ ข้าพระข้างวาดซ้าย

สมยา ยศฤ

เสนอชื่อขุนรจนา

มาศรู้

ข่านาญรจนาวา

ตำแหน่ง หมิ่นเอย

ฉลุลักษณะนักสิทธิ์ผู้

ดัดถ้างมวณู ๗

- ขุนข้าอาลักษณ์นี้ นามกร คือวิสุทธิอักษร ที่ตั้ง
ทานเทียบระเบียบกลกลอน โคลงราชนี้พอ ทฤกอักขระทั้ง เล่มสิ้นเสร็จแสดง ฯ
- สิริยศเชษฐมาศอ้าง สิบเอ็ดแรมฤๅ บ้างเมื่อจดจำเทร็ด วิชาใช้
ประมวญจุลศักราชเทร็ด ละล่วงแลพอ พันเศศสองร้อยได้ ลอกแล้วสารม ฯ๑๐

๑ ขุนข้าอาลักษณ์นี้
คือวิสุทธิอักษร
ทานเทียบระเบียบกลกลอน
จากอักขระทั้ง

๑ สิริยศเชษฐมาศอ้าง
ปางเมื่อจดจำเทร็ด
ประมวญจุลศักราชเทร็ด
พันเศศสองร้อยได้

นามกร
ที่ตั้ง
โคลงราช นี้พอ
เล่มสิ้นเสร็จแสดง ฯ
สิบเอ็ด แรมฤๅ
วิชาใช้
ละล่วง แลพอ
ลอกแล้วสารม ฯ๑๐

๑ แก้วลงปาวดสีระ

อภิธานศัพท์

อภิธานศัพท์

๑ แก้วไหลขัด แก้วตะโพกขัด

อภิธานศัพท์

กรมหมื่นไกรสรวิชิต

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นไกรสรวิชิต พระนามเดิม พระองค์เจ้าชายสุทัศน์ ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๔ บุรพาสาย ขึ้น ๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๓ มิถุนายน ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๔๑ รัชกาลที่ ๓ ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นไกรสรวิชิตโปรดให้ทรงกำกับกรมสังฆการี กรมธรรมการ และได้ว่าราชการกรมอาลักษณ์ และคลังเลื้อหมวก ล้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๙๐ เป็นต้นสกุลสุทัศน์

กรมหมื่นนครเชษฐาธิราช

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนครเชษฐาธิราช พระนามเดิม พระองค์เจ้าชายดวงจักร ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๔ แรม ๖ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๙ กรกฎาคม ปีชวด พ.ศ. ๒๓๓๕ รัชกาลที่ ๓ ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นนครเชษฐาธิราช โปรดฯ ให้ทรงกำกับกรมช่างหล่อ ล้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๔๙ เป็นต้นสกุล ดวงจักร

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส พระนามเดิม พระองค์เจ้าชายวาสุกรี ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๕ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๑ ธันวาคม ปีจอ พ.ศ. ๒๓๓๓ ทรงผนวชเป็นสามเณร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๕ ต่อมาทรงผนวชเป็นพระภิกษุในรัชกาลที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๓ รัชกาลที่ ๒ ทรงสถาปนาเป็นพระราชาคณะ และเป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรสฯ ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๖ รัชกาลที่ ๖ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ

กรมหมื่นศรีสุเทพ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นศรีสุเทพ พระนามเดิม พระองค์เจ้าชายดาราการ ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๓๐ มิถุนายน ปีชวด พ.ศ. ๒๓๓๕ รัชกาลที่ ๓ ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นศรีสุเทพ โปรดให้ทรงกำกับ กรมช่างสิบหมู่ ล้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๙๑ เป็นต้นสกุลดาราการ

กระบิลดาบส

ชื่อพระฤๅษีจากตำนานการสร้างเมืองกบิลพัสดุ์นคร

กระไลยโกฏ

ชื่อพระฤๅษีจากเรื่องรามเกียรติ์ เป็นฤๅษีผู้ทำพิธีหุงข้าวทิพย์

กระษัย

ชื่อโรคชนิดหนึ่ง พิษของโรคจะค่อยๆ ทำลายสุขภาพ ทำให้ร่างกายทรุดโทรมไปทีละน้อยๆ เป็นเวลาต่อเนื่องกันยาวนาน ทำให้มีอาการชูกบวม โลหิตจาง ผิวน้ำซีดเหลือง ไม่มีแรง มือเท้าชา เป็นต้น

กระหย่ง

นั่งคุกเข่าเอาปลายเท้าตั้งลงที่พื้น สันเท้าทั้ง ๒ รับกัน เรียกว่า นั่งกระหย่ง

กล่อน

โรคกระษัยชนิดหนึ่ง เรียกว่า กระษัยกล่อนก็มี อาการของโรคเกิดแต่สมุฏฐานธาตุทั้งสี่ มี ๕ ชนิด คือ

๑. กระษัยกล่อนดิน หรือกระษัยดิน หรือกล่อนดิน เกิดขึ้นเพราะปฏิวาตหรือธาตุดินในร่างกาย ผันแปรผิดปกติ ทำให้เกิดอาการต่างๆ เช่น ทำให้ท้องอืด เส้นท้องตึง เจ็บสะเอว จุก เสียด ท้องผูกมากจนเป็นพรรติก มือเท้าชา นัยน์ตาฟาง เป็นต้น

๒. กระจกลอนน้ำ หรือกระจกน้ำ หรือกลอนน้ำ เกิดขึ้นเพราะอาโปธาตุหรือธาตุน้ำ ในร่างกายผิดปกติ ทำให้เกิดอาการต่างๆ เช่น ทำให้มีอาการปวดขัดยอก จุกเสียด แน่นในท้องถึงยอดอก และทางเดินอาหาร น้ำปัสสาวะผิดปกติ เป็นต้น
๓. กระจกลอนไฟ หรือกระจกเพลิงหรือกลอนไฟ เกิดขึ้นเพราะเตโชธาตุหรือธาตุไฟ ในร่างกายผิดปกติ ทำให้เกิดอาการต่างๆ เช่น ทำให้มีอาการจุกแน่นขึ้นในทรวงอก ภายในกายร้อนรุ่ม มีเหงื่อออกทุกซมซน เป็นต้น
๔. กระจกลอนลม หรือกระจกลม หรือกลอนลม เกิดขึ้นเพราะวาโยธาตุหรือธาตุลม ในร่างกายผิดปกติ ทำให้เกิดอาการต่างๆ เช่น ทำให้มีอาการจุกเสียด ท้องลั่น เจ็บปวดในท้องเป็นลมแน่นขึ้นในอก เป็นต้น
๕. กระจกเถา อาการโรคเกิดเป็นลมขึ้นในกายอย่างต่อเนื่อง เสียไปตามชายโครง ถึงยอดอก เสียตลอดขึ้นไปถึงลำคอ ทำให้เจ็บปวดแน่นในอก กระทบไปถึงระบบ ขับถ่าย ทำให้น้ำปัสสาวะขุ่น เป็นตะกอน เป็นต้น

กเลส

กิเลส

กามินทร์

ชื่อพระฤๅษีที่ยังไม่สามารถค้นที่มาได้

กาลชฎิล

ชื่อพระฤๅษีจากเรื่องรามเกียรติ์ อาจารย์ของไพนาสุริยวงศ์

กาละกุรุษ

ชื่อพระฤๅษีจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา เรื่องเนมิราชชาดก

เกศ

หัว ศีรษะ

เกียจ

คร้าน ไม่อยากทำอะไร ในที่นี้จะหมายถึง ร่างกายอ่อนเปลี้ย ไม่มีแรง

ขยายด

ครั้นคร้าม กลัวเพราะเคยรู้ฤทธิ์มาแล้ว เช็ดเพราะเคยได้รับผลภัยมาแล้ว

ขัด

ติด ไม่คล่อง ไม่ปกติ

ชุธาลกะ

ชื่อพระฤๅษีที่ยังไม่สามารถค้นที่มาได้

โขมด

ชื่อผีชนิดหนึ่งในพวกผีกระสือหรือผีโพง เห็นเป็นแสงเรืองวาวในเวลากลางคืน

ครหิม

กระหิม แปลว่าเสียงดังอย่างน่ากลัว เสียงก้องกังวาน

ดาวินทร์

ชื่อพระฤๅษีจากเรื่องรามเกียรติ์ พระฤๅษีผู้สาปนิลราชผู้ได้รับมอบหน้าที่ให้จงถนนไปยังเมืองลงกา

เคล็ด

อาการที่กล้ำมเนื้อบิดหรือพลิกไป เช่น ขาเคล็ด คอเคล็ด

แคลง

เพลง บิดไป พลิกตะแคง

ແ່ງ

เป็นคำที่ใช้วิธีเขียนรูปเอกโทษ ในที่นี้หมายถึง แข้ง

โคดม

ชื่อพระฤๅษีจากเรื่องรามเกียรติ์ ผู้ชุบชีวิตนางกาลอัจนาขึ้นมามีบุตรชื่อนางสวาทะ

โคบุตร

ชื่อพระฤๅษีจากเรื่องรามเกียรติ์ อาจารย์ผู้ถอดดวงใจของทศกัณฐ์

โควินทร์

ชื่อพระฤๅษีจากเรื่องรามเกียรติ์ ผู้แนะนำให้พระรามใช้กกแฝงอุณาราช

โฆษ

อุโฆษ แปลว่า กึกก้อง

จิว

ละครจีนแบบโบราณ

จระโปก	ตะโปก
จุลพรหม	ชื่อพระฤๅษีที่ยังไม่สามารถค้นที่มาได้
จุลศักราช ๑๑๙๔	ตรงกับพุทธศักราช ๒๓๓๙
เจ้าพระยาพระคลัง	นามเดิม ดิศ บุนนาค เป็นบุตรเจ้าพระยามหาเสนา (บุนนาค) และเจ้าคุณนวล พระกนิษฐภคินี ในกรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งให้เป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๔
ขงษ์	แซ่
ขุณฺโณดาบส	ชื่อพระฤๅษีจากเรื่อง รามเกียรติ์ ผู้บอกทางไปลงกาให้แก่หนุมาน
เข่น	เหมือน เสมือน
ชำเหลียง	สันนิษฐานว่าเป็นชื่อเมือง ซึ่งเป็นที่อยู่ของนักพรตหิโง
ดัดเหลี่ยม	การดัดขาให้ได้เหลี่ยมตามสัดส่วนของขาที่ใช้ในการรำ
ตะคริว	อาการหดตัวของกล้ามเนื้อและค้างอยู่ ทำให้เกิดการเจ็บปวด
ตาย	เคลื่อนไหวไม่ได้
ดั่งลั่ว	น่าจะมาจาก ดั่งลั่ว ในภาษาจีน แปลว่า อายุยืน
ไตรดาคุค	ชื่อยุคหนึ่งใน ๔ ยุค ตามคติของพราหมณ์
ไตรเพท	ความรู้ ๓ อย่าง ชื่อคัมภีร์สำคัญของศาสนาพราหมณ์ มี ๓ คัมภีร์ คือ ฤคเวท ยชุรเวท และสามเวท
ถ้ำ	เป็นคำที่ใช้วิธีเขียนรูปไทโทษ ในที่นี้หมายถึง ท่าทาง
ท่าอัด	กิริยาท่าทางที่มีลักษณะเห็นด้านหน้าตรง
ทิศไทย	ชื่อพระฤๅษีจากเรื่อง รามเกียรติ์ อยู่เชิงเขามรกต ผู้บอกอุบายให้หนุมานสามารถกำจัด อสูรบรรลัยกัลป์ได้
เทวบิด	ชื่อพระฤๅษีที่เป็น ครูช้าง
ระหะ	ชื่อพระฤๅษีจากเรื่อง รามเกียรติ์ ผู้มีส่วนในการตั้งชื่อเมืองอยุธยาของพระราม
ธารนิพัฒ	ชื่อพระฤๅษีที่ยังไม่สามารถค้นที่มาได้
นรชาติ	มนุษย์ คน
นักสิทธิ์	ผู้สำเร็จ ฤๅษี
นั่งหย่อง	อาการนั่งชันเข่า ยกกัน นั่งยองๆ ก็เรียก
นารท	ชื่อพระฤๅษีจากเรื่อง รามเกียรติ์ ผู้บอกทางไปเมืองลงกาแก่หนุมาน
นารอท	ชื่อพระฤๅษีใน อรรถกถาชาดก ลำดับที่ ๔๒๓ เรื่องอินทริยชาดก ลำดับที่ ๔๗๗ เรื่องจุลลนารถกัสนชาดก ลำดับที่ ๕๓๕ เรื่องสุทธาโกชนชาดก ลำดับที่ ๕๓๖ เรื่องกุนาลชาดก ลำดับที่ ๕๓๙ เรื่องมหาชนกชาดก และจากวรรณคดีเรื่อง อุณรุท ผู้เป็นที่นับถือของท้าวบรมจักรกฤษณ์ เป็นผู้ประกอบพิธีสำคัญๆ ให้แก่เมืองทวารวดี
นาโลย	ชื่อพระฤๅษีผู้เป็นครูเดิมของแพทย์แผนโบราณ
น้ำฟุ้ง	เป็นคำที่ใช้เขียนรูปเอกโทษ ในที่นี้หมายถึง น้ำผึ้ง

เนาวรัตน์	แก้วมณี ๙ ชนิด
ปัดคาด	ชื่อเส้นเอ็นอยู่ภายในร่างกาย คู่ขนานไปกับเส้นเลือดบริเวณท้องน้อยและหน้าขา เป็นเส้นสำคัญเมื่อกดเส้นนี้จะรู้สึกเต้นตุบๆ เป็นต้น บางทีเขียนบัญญัติ ปัดฆาฏ ก็มี
พะเหลาะ	หลอกล่อ
ผาก	หน้าผาก
ฝัก	อวัยวะเพศชาย
พยาธิประไลย์	ชื่อพระยาที่ยังไม่สามารถค้นที่มาได้
พระกาญจน์	ชื่อพระยาใน อรรถกถาชาดก ลำดับที่ ๔๔๘ เรื่องภิงสกชาดก
พระกาลสิทธิ์	ชื่อพระยาจากเรื่อง รามเกียรติ์ เป็นพระยาแปลงโดยทศกัณฐ์ เพื่อดูกำลังทัพของพระราม
พระชนก	ชื่อพระยาจากเรื่อง รามเกียรติ์ ผู้ครองเมืองมิลิลา เก็บผอบนางสีดาได้นำมาเลี้ยงเป็นธิดาบุญธรรม
พระไชยาทิศ	ชื่อพระยาที่ยังไม่สามารถค้นหาที่มาได้ อาจหมายถึง ไอรสเจ้ากรุงพาลิองค์ที่ ๑ ผู้มีหน้าที่รักษากำแพงและเคหสถาน
พระพุทโธษาจารย์	สมเด็จพระพุทโธษาจารย์ วัดโมลีโลก นามเดิม ชุน เป็นพระอาจารย์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระภะระทวชะ	ชื่อพระยาจากเรื่อง รามเกียรติ์ ผู้เชิญพระนารายณ์ให้อวตาร และทำพิธีหุงข้าวทิพย์
พระมาฆะ	ชื่อพระยาจาก พระไตรปิฎกและอรรถกถา เรื่องเนมิราชชาดก
พระวัชเมฤค	ชื่อพระยาจากเรื่อง รามเกียรติ์ ผู้เลี้ยงพระมงกุฎและพระลบอยู่ปากกาลวาด
พระวัชอัคนิส	ชื่อพระยาจากเรื่อง รามเกียรติ์ ผู้เชิญพระนารายณ์ให้อวตาร และทำพิธีหุงข้าวทิพย์
พระสมุทร์	ชื่อพระยาจาก พระไตรปิฎกและอรรถกถา เรื่องเนมิราชชาดก
พระสุทัศน์	ชื่อพระยาจากเรื่อง รามเกียรติ์ พบพระรามเมื่อคราวพระรามเดินทาง
พระสุธามันต์	ชื่อพระยาจากเรื่อง รามเกียรติ์ อยู่เมืองมิลิลา เป็นอาจารย์ของท้าวชนกผู้เลี้ยงดูนางสีดา
พระโสณะ	ชื่อพระยาจาก อรรถกถาชาดก ลำดับที่ ๕๒๙ เรื่องโสณกชาดก
พระองค์เจ้าชายคเนจร	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอมเรนทรพดินทร์ ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๗ ขึ้น ๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๙ พฤษภาคม ปีฉลู พ.ศ. ๒๓๕๔ รัชกาลที่ ๓ ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นอมเรนทรพดินทร์ ได้ทรงกำกับกรมช่างมุก สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๓๘๔ เป็นต้นสกุลคเนจร
พระองค์เจ้าทินกร	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๗ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ปีระกา พ.ศ. ๒๓๕๔ รัชกาลที่ ๔ ทรงสถาปนาเป็นกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ ได้ว่ากรมพระนครบาลอยู่ขณะหนึ่ง สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๙ เป็นต้นสกุลทินกร
พระองค์เจ้านวม	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๘ แรม ๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๙ กรกฎาคม ปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๕๑ รัชกาลที่ ๓ ทรงสถาปนาเป็น

กรมหมื่นวงศาสนิท รัชกาลที่ ๔ เลื่อนเป็นกรมหลวงวงศาธิราชสนิท รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงกำกับกรมหม่อ รัชกาลที่ ๔ ได้ทรงกำกับราชการมหาดไทย ว่าราชการพระคลังสินค้า และเป็นที่ปรีการาชการแผ่นดิน สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๑๓ เป็นต้นสกุลสนธิวงศ์

พระองค์เจ้าศิริวงศ์

สมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ ในรัชกาลที่ ๕ ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๑๒ ขึ้น ๗ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ปีวอก พ.ศ. ๒๓๕๕ รัชกาลที่ ๓ ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๘๒ เป็นต้นสกุล ศิริวงศ์ รัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาพระอัฐิขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ เพราะเป็นพระบิดาสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ชื่อพระฤษีองค์เดียวกับอัลทิปะกะจากเรื่องอุเทนคำฉันท์

พระอัลทิปะกะ

โหล

พาหา

ชื่อพระฤษีจากตำนานมูลศาสนา

พุทธชฎิล

ชื่อพระฤษีที่ยังไม่สามารถค้นที่มาได้

เพ็ชรรองกา

ชื่อพระฤษีจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา เรื่องเนมิราชชาดก

ภรัตดาบส

ชื่อพระฤษีองค์หนึ่งในอรรถกถาชาดก ลำดับที่ ๕๔๑ เรื่องเนมิราชชาดก

มโนช

ล้าง ทำลาย

มล้าง

ชื่อพระฤษีจากเรื่องรามเกียรติ์ เป็นพระฤษีแปลงโดยทศกัณฐ์เพื่อลักนางสีดา

มหาสุธรรม

ชื่อพระฤษีจากอรรถกถาชาดก ลำดับที่ ๕๓๙ เรื่องมหาชนกชาดก

มิคาชินทร์

อาการโรคที่รู้สึกเจ็บอย่างมีอะไรที่มหรือดำที่กล้ำเนื้อในร่างกาย

ยอก

ชื่อพระฤษีจากเรื่องรามเกียรติ์ ผู้มีส่วนในการตั้งชื่อเมืองอยุธยาของพระราม

ยาคะ

ชื่อพระฤษีจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา เรื่องเนมิราชชาดก

ยามหนู

ชื่อพระฤษีจากเรื่องรามเกียรติ์ ผู้มีส่วนในการตั้งชื่อเมืองอยุธยาของพระราม

ยุทธอัชระ

ชื่อพระฤษีที่ยังไม่สามารถค้นที่มาได้

โยคิอะแห่ม

ชื่อพระฤษีจากเรื่องรามเกียรติ์ ผู้เป็นอาจารย์ของพาลี

โยคิอังคต

ชื่อฤษีที่นำมาจากเรื่องราวของนักพรตชาวอิสลาเอล

โยฮัน

เบื่อน่ายหรือหมดกำลังใจ เพราะถูกรบกวนทำให้เกิดรำคาญ หรือมีเหตุติดขัดบ่อยๆ ความกำหนด ความใคร่ในกามคุณ

ระอา

กระตุ้นเตือน

ราคะ

ชื่อพระฤษีจากเรื่องรามเกียรติ์ ผู้ชุบชีวิตนางกบแก้วมณโฑให้เป็นนางมณโฑ

เร้า

ฤกษ์ที่พระจันทร์เสวยประจำวัน มี ๒๗ ฤกษ์

โรมสิงค์

ชื่อโรคลมชนิดหนึ่งตามตำราแพทย์แผนไทยโบราณ

ฤกษ์บน

ชื่อโรคลม ตามตำราแพทย์แผนไทยโบราณว่า ทำให้มีอาการปวดหัวเวลาเช้าๆ ลมตะกั่งกั้ว

ลมจันทมาฏ

ชื่อโรคลมชนิดหนึ่ง อาการของโรคเกิดจากลมในร่างกายผิดปกติ ทำให้เส้นพองขวางตั้งแต่หัวหน้า ขาโยงขึ้นไปถึงยอดอก และลำคอ

ลมปะกั๊ง

ลมปัตคาค

ลมมหาดทะยัก	ชื่ออาการของโรคลมชนิดหนึ่ง
ลมริดสีดวง	ชื่ออาการของโรคลมชนิดหนึ่ง
ลมอันทวาท	ชื่อโรคลมชนิดหนึ่ง มักเกิดที่อวัยวะเพศชาย
ล่ำ	เรียกสิ่งที่ยาวกลม หรือมีลักษณะคล้ายคิ่งเช่นนั้น
ลั่นกระด้าง	ลั่นแข็ง
ลึงค์	อวัยวะเพศชาย
เลียน	เตียนจนเกลี้ยง
วชิระ	ชื่อพระฤๅษีจากเรื่อง รามเกียรติ์ ผู้ชุบชีวิตนางกบกดัญญให้เป็นนางมณโฑ
วตันตะ	ชื่อพระฤๅษีจากเรื่อง รามเกียรติ์ ผู้ชุบชีวิตนางกบกดัญญให้เป็นนางมณโฑ
วรเชษฐ์	ชื่อพระฤๅษีจากเรื่อง พระรถเมรี ผู้แปลงสารให้พระรถแต่งงานกับนางเมรี
วสิทธิ	ชื่อพระฤๅษีจากเรื่อง รามเกียรติ์ ผู้อัญเชิญพระนารายณ์อวตารมาปราบอหรรณ
วัจนข	ชื่อพระฤๅษีใน อรรถกถาชาดก ลำดับที่ ๒๓๕ เรื่องวัจจนขชาดก
วาตะ	ลม
วาสุเทพ	ชื่อพระฤๅษีจาก ตำนานมูลศาสนา
วิสุทธิ	ชื่อพระฤๅษีจากเรื่อง รามเกียรติ์ ผู้ชุบชีวิตนางกบกดัญญให้เป็นนางมณโฑ
เวียด	เวียนรอบ
สมเด็จพระสังฆราช	สันนิษฐานว่า เป็นสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) วัดมหาธาตุ เกิดในรัชกาลพระเจ้าเอกทัศ พ.ศ. ๒๓๖๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงตั้งเป็นสมเด็จพระสังฆราช สิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๕
สรังคะ	ชื่อพระฤๅษีจากเรื่อง รามเกียรติ์ ที่พระรามพบเมื่อเดินป่า
สลักเพชร	ส่วนของร่างกายที่เป็นกล้ามเนื้อ บริเวณตะโพกตอนที่ชายักไปยกมา
สลักไหล	หัวไหล่ตอนที่ทำให้แขนยกขึ้นลงได้
สลาม	ชาลาม การแสดงความเคารพ
สวิงสวาย	อาการที่เป็นลมทำให้มึนหน้าตาเลย ใจหวิววาบๆ หวามๆ หรือกระสับกระส่าย
สะบัก	ส่วนของกระดูกวงไหล่ อยู่ถัดบ่าลงไปข้างหลัง เชื่อมต่อกับกระดูกไหปลาร้า และกระดูกต้นแขนบริเวณหัวไหล่
สะบักจม	อาการที่ปวดเมื่อยบริเวณสะบักเพราะเลือดเดินไม่สะดวก
สังปติเหงะ	ชื่อฤๅษีจากเรื่อง อิเหนา เป็นที่เคารพของชาวเมืองดาหา เป็นผู้รุดน้ำให้บุษบาภิเษกอิเหนาอยู่คู่กัน
สังจพันธ์	สังจพันธ์คีรี เชื่อกันว่าอยู่บริเวณเขาพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี
สังพันธ์	ชื่อพระฤๅษีจาก ตำนานการประดิษฐานพระพุทธบาท ที่เขาสังจพันธ์ จังหวัดสระบุรี
สังขนาโลย	ชื่อพระฤๅษีจาก ตำนานมูลศาสนา เป็นสหายกับฤๅษีวาสุเทพ
สารพางค์	ทั้งตัว ทั้งตัว
สำมर्थ	ชื่อพระฤๅษีที่ยังไม่สามารถค้นหาที่มาได้

สำหรับทศก	ลัมฤทศก
ลัทธิกรรม	ชื่อพระฤๅษีที่เป็น ครูข้าง
สุกทันต์	ชื่อพระฤๅษีจาก ตำนานมูลศาสนา ผู้สร้างเมืองทริภุญไชย
สุทธาวาส	ชื่อพระฤๅษีจากเรื่อง อุณรุท ผู้เก็บนางอุษามาจากดอกบัว
เสียด	อาการโรคที่รู้สึก เจ็บแทงเข้าไปในเนื้อ
เส้นมหาสนุก	สิ่งซึ่งมีลักษณะเป็นสายในร่างกายเป็นทางเดินของเลือดและประสาทของร่างกาย
โสมะยาละ	ชื่อพระฤๅษีจาก พระไตรปิฎกและอรรถกถา เรื่องเนมิราชชาดก
ไสยศาสตร์	วิชาอันเนื่องด้วยเวทมนตร์คาถา ซึ่งได้มาจากลัทธิศาสนาพราหมณ์
หลี่เจ้ง	ชื่อฤๅษีที่นำมาจากชื่อเขียนองค์หนึ่งในแปดเขียนของจีน
เหลี่ยม	ส่วนสัดของขาที่ใช้ในการรำ คู่กับวงหรือส่วนสัดของมือที่ใช้ในการรำ
อนติถิคันธี	ชื่อพระฤๅษีจาก อรรถกถาชาดก ลำดับที่ ๕๐๗ เรื่องมหาปโลกชาดก
อมรเมศร์	ชื่อพระฤๅษีจากเรื่อง รามเกียรติ์ อาจารย์ของท้าวจักรพรรดิแห่งเมืองมลิวัน
อัคตะ	ชื่อพระฤๅษีจากเรื่อง รามเกียรติ์ ผู้มอบเกราะแก้วของอสูรตรีบุรุษให้แก่พระราม
อัคนีเนตร	ชื่อพระฤๅษีตาไฟ บุตรพระอัคนีผู้รจนาดำรายา
อัจนะคาวิ	ชื่อพระฤๅษีจากเรื่อง รามเกียรติ์ ผู้มีส่วนในการตั้งชื่อเมืองอยุธยาของพระราม ซึ่งพระอิศวรมีบัญชาให้พระอินทร์ลงมาสร้างเมืองให้ท้าวอโนมาตัน พระอินทร์พบฤๅษี ๔ คน คือ อัจนะคาวิ ยุทธอัชระ ฐะ และยาละ บำเพ็ญพรตอยู่ในป่าทวาราวดีในชมพูทวีป ฤๅษีบอกให้สร้างเมือง ณ ที่นั้น และได้นำชื่อต้นของฤๅษีทั้ง ๔ คน รวมกับชื่อป่า เป็นชื่อเมืองทวาราวดีศรีอยุธยา
อัมพฤกษ์	ชื่อเส้นเอ็นอยู่ภายในร่างกายด้านหน้าท้อง เริ่มแต่สะดือลงไป ถ้าเส้นอัมพฤกษ์พิการหรือผิดปกติ จะทำให้มีอาการระส่ำระสาย สะท้านเย็น สะท้านหนาว เมื่อยปวดเสียดไปทุกเส้นในร่างกาย
อัลทิปะกะ	ชื่อพระฤๅษีจากเรื่อง อุเทนคำฉันท์
อัศวมุขี	ชื่อพระฤๅษีที่สันนิษฐานว่ามาจาก อรรถกถาชาดก ลำดับที่ ๕๒๓ เรื่อง อลัมพูสาชาดก
อัศทิส	ชื่อพระฤๅษีใน อรรถกถาชาดก ลำดับที่ ๑๔๑ เรื่องอสทิตชาดก
อายัน	ชื่อฤๅษีจากเรื่อง อิเหนา
อินทริย์	ร่างกาย
อิษีศุขวัฒน์	ชื่อพระฤๅษีจากเรื่อง รามเกียรติ์ ผู้นำไม้ไผ่สีสุก ซึ่งเกิดบริเวณหน้าอาศรมไปถวายพระอิศวร พระอิศวรจึงนำไปทำเป็นธนู ตั้งชื่อว่า มหาธนูโมลี
อิษีสิงห์	ชื่อพระฤๅษีจาก อรรถกถาชาดก ลำดับที่ ๕๒๓ เรื่องอลัมพูสาชาดก
อิษีอุคัพเนตร์	ชื่อพระฤๅษีจากเรื่อง อุณรุท ผู้เป็นที่นับถือของท้าวบรมจักรกฤษณ์
อิสังคดาบส	ชื่อพระฤๅษีที่มาจาก อรรถกถาชาดก ลำดับที่ ๕๒๓ เรื่องอลัมพูสาชาดก
อุดมнарอท	ชื่อพระฤๅษีที่ยังไม่สามารถค้นที่มาได้

บรรณานุกรม

กรมวิชาธิการ กระทรวงธรรมการ. **ปฏิทินสำหรับคั่นวันเดือนจันทรคติกับสุริยคติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๔๗๔.

กรมศิลปากร. **เรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑ - ๒**. กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๔๕.

_____. **เรื่องตั้งเจ้าพระยาในกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๔๕.

คู่มือนำเที่ยววัดโพธิ์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๗.

จารึกตำรายาวัดราชโอรสาราม. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๗.

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. “ประติมากรรมรูปพระฤๅษีดัดตนที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม”, **ศิลปกรรมปริทรรศน์**. กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๒.

ชินกาลมาลีปกรณ์. วัดโสธรวราราม พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ พระพรหมคุณาภรณ์ (ด. เจียม จิรบุญโญกุลละวณิชย์) อดีตเจ้าอาวาสวัดโสธรวราราม เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ณ เมรุวัดโสธรวราราม อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๐.

ตำนานมูลศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๔.

ตำรายาตราจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) พระนคร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จารึกไว้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ฉบับสมบูรณ์. พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕.

“ตำราฤๅษีดัดตนคำโคลง”. หอสมุดแห่งชาติ. กระจายฝรั่ง. อักษรไทย. ภาษาไทย. เล้นพิมพ์ดีด. พ.ศ. ๒๔๕๐. เลขที่ ๕๓/ก. หมวดตำราภาพ.

ปรมาณูชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. **โคลงฉันท์ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน**. กองทุนสมเด็จพระสังฆราช ๑๗ พิมพ์ประกาศเกียรติคุณงาน “๒๐๐ ปี สมเด็จพระมหาปรมาณูชิตชิโนรส” ๑๑ ธันวาคม ๒๕๓๓ งานวันอดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ๗ ธันวาคม ๒๕๓๓.

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน. คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกสมโภชทศรัยัญญ และฉลองอายุวัฒนมงคล ๘๕ ปี พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ติสฺसानุกโร ป.ธ. ๔) เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ๒๖ - ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๔๔.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑.

พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท. เล่มที่ ๑ ภาค ๒ ตอน ๑ - ๔. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกายชาดก. เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๗. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____. เล่มที่ ๔ ภาคที่ ๒. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พลุลลวง (นามแฝง). “ฤๅษีตัดตนวัดมัชฌิมาวาส สงขลา” **ตำราพระโอสถพระนารายณ์ ตำราสรรพคุณยา ตำรายาพิเศษ และตำรายาพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์.** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางไขศรี ทองธิว ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันอาทิตย์ที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๓๓.

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. **รามเกียรติ์ เล่ม ๑ - ๒.** กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๐.

_____. **อุณรุท.** กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๑๕.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. **อิเหนา.** กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๐.

แพทยศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวรรณกรรมของชาติ. สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (บรรณาธิการ). **ภูมิปัญญาไทย : วิถีไทย.** กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๗.

สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ.

สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. “ฤๅษีตัดตน”. **นิทานโบราณคดี.** พิมพ์เป็นอนุสรณ์

ในงานบรรจุศพ นายสินธุ์ พรประภา ณ สุสานอำเภอกำแพง จังหวัดกาญจนบุรี วันที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕.

สมุดภาพฤๅษีตัดตนฉบับคัดลอก โดย พระยาอุไทยธรรม (หรุ่น วัชรโรทัย). กรุงเทพฯ : บริษัท กรังด์ปรีซ์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด, ม.ป.ป.

“สมุดรูปฤๅษีตัดตนแก้โรคต่างๆ ๔๐ รูป”. หอสมุดแห่งชาติ, หนังสือสมุดไทยดำ, อักษรไทย, ภาษาไทย, เส้นรงค์ (ขาว, หรดาล). พ.ศ. ๒๓๗๙. เลขที่ ๕๓. หมวดตำราภาพ.

สารประเสริฐ, พระ. **สมญาภิธานรามเกียรติ์.** กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๑๐.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. **๒๐๐ ปี สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส.** กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.

หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ นางทองพูน พึ่งสุนทร. ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันอาทิตย์ที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๓.

๑ แก้วสะบักหน้าจม

หน้าเราเห็นอยู่

ดัชนี

๑ แก้วเส้นสลักทรวง

ดัชนีรายชื่อดาชิ

ก

กระบิลดาบส ๑๒, ๖๐
กระไลย โกฎ ๕๕
กระไลยโกฎ ๑๒
กามันตะเกี ๒๐
กามินทร์ ๑๒, ๗๗
กาลชฎิล ๑๒, ๔๕
กาละกูร์กัซ ๑๒, ๙๗

ข

ขุทธากะ ๗๓
ขุทธาลกะ ๑๒

ค

คาวินทร์ ๑๒, ๕๐
โคดม ๑๒
โคดมมหาราช ๓๔
โคบุตร ๑๒, ๖๙
โควินทร์ ๑๒, ๕๒

จ

จุลพรหม ๑๒, ๗๐

ช

ชฎิลดาบส ๑๒, ๔๓

ด

ดาบสปรเมศร์ ๖๔

ท

ทิศไภย ๑๒, ๔๔
เทวบดี ๑๒
เทวปฐ ๙๕

ธ

ธะทะ ๑๒, ๓๕
ธารณีพัฒ ๙๐
ธารณีพัฒน์ ๑๒

น

นารท ๑๒, ๔๐
นารอท ๑๒, ๔๕
นาไลย ๑๒, ๕๓

พ

พยาธิประไลย ๔๓
พยาธิประไลย์ ๑๒
พระกาญจน์ ๑๒, ๗๒
พระกาลสิทธิ ๑๒
พระกาฬสิทธิ ๔๗
พระชนก ๑๒, ๕๙
พระไชยาทิศ ๑๒, ๘๐
พระนารอท ๔๒
พระภักตดาบส ๙๖
พระภาระทวาชะ ๑๒, ๕๗
พระมนโชน ๒๕
พระมาฆะ ๑๒, ๙๔
พระยุทธักขระ ๒๔
พระวัชรมฤค ๑๒, ๕๔
พระวัชอัคนิศ ๑๒, ๕๔
พระสมุทร์ ๑๒, ๙๓
พระสุทศน์ ๑๒, ๕๐
พระสุธามันต์ ๑๒, ๕๖
พระโสณ ๙๔
พระโสณะ ๑๒
พระโสมะยากะ ๙๒
พระองค์อมรเมศร์ ๖๖
พระอัลกับกะ ๑๒
พระอัลกับะ ๔๐
พุทธชฎิล ๑๒, ๔๔
เพ็ชฌ์โองการ ๔๔
เพ็ชรองการ ๑๒

ภ

ภักตดาบส ๑๒

ม

มโนช ๑๒
มรเมศร์ ๑๒
มหาสุธรรม ๑๒, ๔๔
มิคาชินทร์ ๑๒, ๗๔

ย

ยาคะ ๑๒, ๒๙
ยามทณู ๑๒, ๙๑
ยุทธอักษระ ๑๒
โยคีอะแหม่ ๑๒, ๖๕
โยคีอังกด ๗๔
โยคีอังกด ๑๒
โยฮัน ๑๒, ๙๙
โรมลิ่งค์ ๑๒, ๓๓

ฤ

ฤษีวชิระ ๓๒
ฤษีสุเมธ ๖๗

ว

วชิระ ๑๒
วตันตะ ๑๒
วรเชษฐ ๓๗
วรเชษฐ์ ๑๒
วลิตถิ ๑๒, ๓๙
วะตันตะ ๓๐
วัจนัย ๑๒, ๒๔
วาตะ ๔๙
วาสุเทพ ๑๒, ๔๗
วิสุทธิ ๑๒, ๓๐

ศ

สรกั้งคะ ๑๒
สระกั้งค์ดาบส ๔๖
สวามิต ๓๙
สังปติเหงะ ๑๒, ๒๒
สังทัศน์ ๑๒
สังพันธ์ ๗๖
สัชชาโลย ๑๒, ๖๒
สำมัทธิ ๑๒, ๘๖

สิทธิกรรม ๔๒
สิทธิกรรม ๑๒
สุกทันต์นักสิทธิ ๖๐
สุกทันต์ ๑๒
สุทธาวาส ๑๒, ๔๙
สุเมธ ๑๒
โสเมยาคะ ๑๒

ห

หลีเจ้ง ๑๒, ๑๐๐

อ

อนติคันธี ๑๒, ๗๕
อมรเมศร์ ๑๒
อัคตะ ๑๒
อัคนีเนตร ๑๒, ๓๔
อัคตะ ๔๙
อจนะคาวิ ๑๒
อจนะคาวิ ๒๗
อัลทิปะกะ ๑๒
อัลทิปะกะ ๗๙
อัศทิศ ๑๒, ๗๑
อัศวมุขี ๑๒, ๖๓
อาพาธ ๔๙
อายัน ๑๒
อายันญาณ ๒๓
อิมิคุยวัฒน์ ๑๒, ๒๖
อิมิสิงห์ ๑๒, ๓๖
อิมิอุคัพเนตร ๑๒
อิมิอุคัพเนตร ๔๐
อิสลิ่งค์ดาบส ๑๒, ๖๔
อุดมมหารท ๑๒

ดัชนีรายชื่อโรค

กลอนสิบแปด

๑ แก้นั่นหน้าอก

ดัชนีรายชื่อโรค

ก

แก้กระด้างลิ้น ๕๗
แก้กล่อน ๙, ๑๐, ๕๔, ๘๒, ๘๗, ๙๐
แก้กล่อน แก้ปิตุคาค ๘, ๕๑
แก้กล่อน ปิตุคาค ๖๒
แก้กล่อนในทรวง ๘, ๕๔
แก้กล่อนปิตุคาค ๕๑
แก้กะเວ ๒๒
แก้เกียจ ๗, ๑๐, ๒๑
แก้ข้อเท้า ๒๗
แก้ขัดข้อ ๒๗
แก้ขัดขา ขัดคอก ๗, ๓๓
แก้ขัดแข้ง ขัดขา ๙, ๙๙
แก้ขัดแขน ๙๔
แก้ขัดเอว ๗, ๑๐, ๒๔
แก้ขา ๙, ๖๑, ๘๙
แก้เข้า แก้ขา ๓๖
แก้เข้า และขาตาย ๑๐
แก้เข้าแก้ขา ๗
แก้เข้าขัด ๘, ๙, ๔๓, ๔๔
แก้เข้าขาตาย ๓๒
แก้เข้าตาย ๗
แก้แขนขัด (แก้ขัดแขน) ๔
แก้แขนขัด ๖๙
แก้คอ แก้ไหล่ ๘, ๖๔
แก้คอเคล็ด แก้ไหล่ขัด ๑๐, ๖๓
แก้คอเคล็ด ไหล่ขัด ๘
แก้คอบิดคอกเหลียว ๗๒
แก้จุก ๙, ๙๖
แก้เจ็บบาท ๗๑
แก้ตะคริว ๓๔
แก้ตะคริวมือ ๗, ๓๔
แก้ตะโพก ๕๙
แก้ตะโพก ดันขาขัด ๙, ๑๐
แก้ตะโพก ดันขาขัดหาย ๙๓
แก้ตะโพกสลักเพชร ๘, ๔๖
แก้ทวารพวงค์ ๔๐, ๗๙

แก้เท้าขัด ๙, ๗๔
แก้เท้าเย็น ใจส่วงสวย ๑๐, ๖๐
แก้เท้าเย็นใจส่วงสวย ๘
แก้เท้าเหน็บ ๙, ๙๔
แก้แน่นนากิ ๓๔
แก้แน่นหน้าอก ๗, ๙, ๑๐, ๓๔, ๔๖
แก้ปวดท้อง ๑๐, ๒๗
แก้ปวดท้อง แก้ข้อเท้า ๗
แก้ปวดท้อง แก้สะบักจม ๙๑
แก้ปวดท้อง และแก้ข้อเท้า ๑๐
แก้ปวดท้อง สะบักจม ๙
แก้ปวนปวดท้องน้อย ๙๑
แก้ปิตุคาค ๙, ๑๐, ๗๐
แก้ปิตุคาค ตะคริว ๙, ๙๕
แก้ปิตุคาค และแก้ตะคริว ๑๐
แก้มือ แก้เท้า ๘, ๕๐
แก้เมื่อย ๒๙
แก้โรคในอก ๗, ๑๐, ๓๗
แก้โรคโอดกแห้ง ๓๗
แก้ลงปวดศีรษะ ๗, ๒๕
แก้ลมกล่อน ๙, ๘๒
แก้ลมข้อมือ ๙, ๗๕
แก้ลมขา ๘, ๕๕, ๗๓
แก้ลมเข้าขาตาย ๓๒
แก้ลมจันทมาฏ ๔๒
แก้ลมจันทมาฏ ลมเข้า ลมขา ลมหน้าอก ๘
แก้ลมจุกเสียด ๙, ๘๔
แก้ลมชักปากเบี้ยว ๔๗
แก้ลมชักปากเบี้ยว ลมลิ้นตาย ลมเท้าเหน็บ ลมมือเหน็บ ๘
แก้ลมตะคริว ๗, ๓๙
แก้ลมทวารพวงค์ ๗, ๙, ๓๑, ๔๐
แก้ลมในขา ๘, ๕๕
แก้ลมในแขน ๗, ๑๐, ๒๙
แก้ลมในคอ ๘, ๗๒
แก้ลมในเท้า ๘, ๗๑
แก้ลมในลำไส้ ๘, ๔๙
แก้ลมในอก ๙, ๙๒

แก้ลมในอก ในเอาจ ๗, ๒๓
แก้ลมในอกในเอาจ ๑๐
แก้ลมปะกัง ๔, ๑๐, ๕๕
แก้ลมปัตคาค ลมในเอาจ ๔, ๗๐
แก้ลมมหาบาดทะยัก ๔, ๖๔
แก้ลมมือ ลมเท้า ๙, ๑๐, ๘๓
แก้ลมริดสีดวง ๙, ๘๕
แก้ลมลำไส้ แก้ลมอ้นทะ ๗๔
แก้ลมลำไส้ ลมอ้นทะ ๔
แก้ลมลำไส้ และลมอ้นทะ ๑๐
แก้ลมเวียนศีรษะ ๗, ๓๕
แก้ลมสันเท้า ๔, ๕๓
แก้ลมอก ๙, ๗๖
แก้ลมอ้นทวาร ๔, ๖๕
แก้ลมอัมพฤกษ์ ๔, ๕๒
แก้ลมเอาจ ๙, ๘๑
แก้ลิ้นกระด้าง ๔, ๑๐, ๕๗
แก้วิงเวียน ๔, ๑๐, ๖๗
แก้เวียนศีรษะ ๔, ๕๖
แก้สันเท้า ๗, ๑๐, ๒๖
แก้สลักไหล ๙, ๑๐, ๓๐, ๘๔
แก้สะบักจม ๑๐
แก้สะบักหน้าจม ๗, ๓๐
แก้เส้นท้าวสารพวง ๙, ๗๙
แก้เส้นมหาสมุทรระงับ ๙, ๗๗
แก้เส้นสลักทรวง ๙, ๑๐๐
แก้เส้นสะดุ้ง ๕๔
แก้เสมหะในลำคอ ๗, ๒๔
แก้เสียดข้าง ๔, ๖๖
แก้เสียดทรวง ๔๑
แก้เสียดอก ๗, ๔๑
แก้เหน็บ ๙๔
แก้ไหล ๕๙, ๖๑
แก้ไหล แก้ตะโพก ๔
แก้ไหล แก้ท้อง แก้อก ๙, ๙๗
แก้ไหล ขา ๔
แก้ไหลขัด แก้ตะโพกขัด ๔๐
แก้ไหลขัด ตะโพกขัด ๙, ๑๐
แก้ไหลขัดและตะโพกขัด ๑๐
แก้ไหลตะโพก ๔๐

แก้อาการลมจันทมาฏ ลมเข้า ลมขา ลมหน้าอก ๑๐
แก้อาการลมชักปากเบี้ยว ลมล้มตาย ลมเท้าเหน็บ
ลมมือเหน็บ ๑๐

แก้เอาจ ๔, ๕๔
แก้เอาจขัด ขาขัด ๗, ๒๒
แก้เอาจขัด และขาขัด ๑๐

บ

ขัดข้อเข้า ๔๔
ขัดขา ๓๓
ขัดแข้ง ๙๙
ขัดแขน ๒๙
ขัดคอ ๓๓
ขัดเอาจ ๒๔
ใช้ขบเคี้ยว ๙๔

จ

จุกเสียดสรรพางค์ ๔๔

ด

ดำรงกายอายุยืน ๔, ๔๔

ด

ตะคริว ๙๕
ตะคริวเท้า ๓๔
ตะโพกสลักเพชร ๔๖
ติ่งเมื่อย ๒๒

ป

ปัตคาค ๙๕

ย

ยอกขัด ๙๔

ร

โรคขบสูง ๒๕
โรคตะคริว ๓๙
โรคริดสีดวง ๔๕
โรคลมจุกเสียด ๙๖
โรคลมแล่น ๒๓
โรคลมไหลท้อง ๙๗

ถ

ถมขัดข้อ ๔๓

ถมชา ๔๒

ถมเช่า ๔๒

ถมเท้าเหินบ ๔๗

ถมมือเหินบ ๔๗

ถมล้นตาย ๔๗

ถมเสียด ๓๑

ถมหน้าอก ๔๒

สันถมเดิน ๒๖

ศ

เส้นสลักทรวง ๑๐๐

ท

ไทล์ชาชาเหินบ ๖๑

๑ แก้มตะคริว

ดัชนีคำทั่วไป

ก

กต ๓๔
กต เอว ๖๔
กตชา ๓๑
กตเข้า ๕๓
กตเข้าคู่ ๙๖
กตเท้า ๒๖
กตธารกร ๔๔
กตเส้น ๔๔
กตอก ๗๑
กติก ๑๙
กระหย่งเท้า ๖๗
กล่อนกระษัย ๔๒, ๙๐
กล่อนเส้น ๓๙, ๔๒
กลับแขน ๓๑
กางกร ๓๔
กายตัด ๑๐๑
กายสัน ๔๗
กำหมัด ๔๖
แก้งข้อ ๒๔

ข

ขบเขี้ยว ๗๔
ขย้าเข้า ๔๔
ข้อหัดดี ๕๐
ขัดเข้าขา ๔๒
ขัดปัสสาวะ ๔๙
ขาคู้ ๖๖
ขาไคว่ ๔๕
ขานิด ๓๔
ขาไหล่ ขัด ๓๖
เข้า ๓๖, ๔๓
เข้าขัด ๖๗
เข้าคู่ ๒๒
แขก ๒๓
แข้ง ๓๔
แขน ๓๔
ไขว่คอ ๔๒

ค

คลึงศอก ๔๓
คอเคล็ด ๖๓
คั่นเข้า ๔๒
ค้ำคาง ๗๓
คุกเข้า ๓๓, ๕๗
คู้เข้า ๕๖, ๕๙, ๖๕, ๗๒
เคล็ด ๗๔
โคนขา ๓๖,
โคลง ๔, ๕, ๖, ๗, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๐๔, ๑๐๕
โคลงดั้น ๕
โคลงมับ ๔๕
โค่วหัดดี ๔๔

จ

จอม ๒๒
เงยหงาย ๒๓

ฉ

จับหนู ๔๕
จาร์ก ๒๐

ช

ฉวยเท้า ๔๒
ฉุด แขน ๓๙
ฉุดแข้ง ๖๔
ฉุดชัก ๓๗

ช

ชงฆ์ ๒๗, ๕๐
ชงฆ์ชิด ๓๐
ชฎิล ๑, ๑๑, ๒๒
ชนเพลลา ๒๙
ชันเข้าคู่ ๓๒
เชตวัน ๒๐

ช

เขียน ๑๒

ณ

ณาน ๒๖

ด

ดงยูง ๒๕

ดัด ๒๕

ดัดกร ๔๖

ดัดกาย ๔๓

ดัดนิ้ว ๒๙

ดัดเคียร ๙๕

ดัดหัตถ์ ๔๙

ดันเข้า ๗๖

ดาบส ๑

ดีบุก ๓, ๒๐, ๒๑

ค

คันชาแคลง ๙๓

คบะ ๓๐

ตะคาก ๒๔

ตะโพก ๙๓

ตั้งสัน ๕๒

ตึงเมื่อย ๓๒

ไตรพิณญาณ ๕๙

ไตรเพท ๕๙

ไตรยรัตน์ ๑๙

ก

กวด ๒๒, ๒๗

ถ่างเท้า ๙๙

ถ่างบาท ๔๖

ท

ทศนัช ๑๙

ทำจั่ว ๑๐๐

ท่ามวย ๒๒

ท่าเรือ ๓๔

ท้าวแขน ๔๐

ท้าวหัตถ์ ๓๒

เท้าเชิด ๔๑

เท้าพับ ๓๐

เท้าเหิน ๙๔

เท้าเหยียด ๔๔

น

นรชาติ ๒๐

นวดแข้ง ๗๔

นวดคอ ๗๔

นวดเท้า ๗๖

นวดอก ๗๓

นักธรรม ๑๐๑

นักพรต ๑, ๕, ๑๒

นักษัตริ ๑๙

นักสิทธิ์ ๑, ๒๐, ๒๙

นั่งกระหย่ง ๕๐

นั่งเบาะ ๗๔, ๙๑

นั่งหย่อง ๕๔, ๕๕

แน่นนากี ๙๐

บ

บิดไหล่ ๕๖

เบาะขา ๕๖

เบาะเข้า ๖๓

ป

ปรีพาชก ๑

โปล์ หลัง ๒๗

ผ

ผนวด ๒๓

ฝ

ฝ่าเท้ายัน ๙๔

พ

พนัศ ๑๐๑

พนัส ๒๓, ๒๔

พระโคลง ๑๐๑, ๑๐๓

พับเข้า ๗๕

พับเพียบ ๔๐

พุทฺธสมภาร ๒๐

เพลลา ๓๓, ๓๕, ๖๐

เพลง ๗๔

โพล่งขมิ ๔๕

ม

มฤค ๒๕, ๓๐, ๓๖

มื่นเคียร ๔๕

มิดจักขุ ๔๕

มือหน่วง ๖๐

มือเหวี่ยง ๑๐๐

ย

ยกขา ๔๓

ยกเข้า ๗๐

ยกตะโพก ๕๙

ยกไหล่ ๕๙

ย่อกาย ๕๔

ยันตะโพก ๔๗

ย่างเท้า ๖๑

ยัดเข้า ๙๒

ยัด ๒๑

ยัดหัตถ์ ๔๔

ยีน ๓๔, ๔๑, ๔๒, ๔๓

ยีนเข้า ๕๑

ยีนดัด ๓๔

ยีนดัดหัตถ์ ๖๔

ยีนย่อ ๓๖, ๙๔

ยีนย่าง ๖๒

ยีนยัด ๖๑

ยุตเท้า ๕๐, ๗๗

เยอเท้า ๙๕

แยกขา ๕๑

แยกเข้า ๕๔

ร

ระงับราค ๗๗

รัดอก ๔๔

ร้าย ๕

ฤ

ฤษี ๑๔

ฤษี ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓,

๑๔, ๑๕, ๑๖

ล

ลมกล่อน ๙๐

ลมคั่ง ๕๐

ลมเวียน ๓๕

ลมเสียด ๖๖, ๗๔, ๗๕, ๗๖, ๘๑

ลำฝึก ๗๔

ว

เวียนเคียร ๕๖

ศ

ศอ ๒๔

ศอก ๕๕

ศอกกดแข็ง ๕๙

ศอกคู้ ๒๔

เคียร ๒๔, ๓๕

ส

ส้นเท้า ๕๓

สมโพธิ ๒๐

สลักโครง ๖๖

สังกะสี ๓, ๒๐, ๒๑

สัประยุทธ์ ๒๔

สีสุก ๒๖

สุกรปักษ์ ๑๙

เส้นสะบักจม ๙๑

เสมหะ ๒๔

เสียดเส้น ๘๖

แสยะหน้า ๒๓

แสลง ๓๕

ไสยาสน์ ๓๗

ท

ทงายแขน ๕๖

ท้วงเท้า ๔๗

ท้วงนิ้ว ๓๐

ทหนีบสะเอว ๕๑

หลังขดคู้ ๔๒

หัตถ์ ๒๑, ๓๕

หัตถ์เคล้น ๕๙

หัตถ์เคล้นโคลชา ๗๒

หัตถ์โค่ว ๕๗

เหนี่ยวแข่ง ๕๓

เหนี่ยวคอ ๔๑

เหนี่ยวไหล่ ๔๗

เหนี่ยวอัสสา ๔๔

เหยียด ๒๑, ๓๗, ๗๗

เหยียดแขน ๗๐, ๙๒

เหยียดหัตถ์ ๒๙, ๔๑

เหยียบยัน ๓๙

แขนงักตร์ ๓๑, ๖๗

แขนงหน้า ๓๔

ไหล่หลู้ ๖๓

อ

อกแอ่น ๖๔

อัฐศก ๑๙

อัมพฤก ๕๒

อาพาธ ๒๔, ๙๒, ๑๐๑

อาวาศ ๒๐

เอนกาย ๒๖

เอวยอก ๕๔

เอวแอ่น ๙๒

เอี้ยว ๒๓

เอี้ยวองค์ ๖๗

แอ่นอก ๒๓

โอสถ ๒๐

สมุดภาพโคลงถวายสัตตน

คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาส
มหามงคลทรงครองราชย์ ๗๐ ปี มหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๘ พรรษา เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๔ พรรษา และเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตน
ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖๑ พรรษา พุทธศักราช ๒๕๕๙

ISBN : 978-616-394-015-5

จำนวนพิมพ์ ๕,๐๐๐ เล่ม

ปีที่พิมพ์ พุทธศักราช ๒๕๕๙

ที่ปรึกษา พระเทพวิราภรณ์ (สินวล ปญฺญาวชิโร ป.ธ. ๙) เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน

คณะทำงาน พระราชเวที (สุรพล ชิตฉาโณ ป.ธ. ๙) รองเจ้าคณะภาค ๑๒

พระครูสิริวิราภรณ์ (บุญทัน ธีรบุญโร ป.ธ. ๕)

พระมหาวิเชียร สิริวิฑฒโน ป.ธ. ๔

พระมหาสมเกียรติ ปญฺญาสิริ ป.ธ. ๓

พระครูปลัดกัมพล กิตติเมธี ป.ธ. ๓

พระครูวินัยธรเอกชัย จิตปัญโญ ป.ธ. ๔

พระวัชรกร ฐมฺมวชิโร ป. ๑-๒

พระชัยพร ชินวโร

ขออนุโมทนา กรมศิลปากร
สำนักหอสมุดแห่งชาติ

สร้างสรรค์ ฝ่ายโครงการพิเศษ

อจณราวดี สุดประเสริฐ

พิมพ์ที่ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
๓๗๖ ถนนชัยพฤกษ์ แขวงตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐
โทรศัพท์ ๐-๒๔๒๒-๙๐๐๐, ๐-๒๘๘๒-๑๐๑๐
โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐-๒๔๓๔-๑๓๘๕

E-mail : aprint@amarin.co.th Homepage : <http://www.amarin.com>

ชอนนาค ลมพนาม

ชอนนาค ลมพนาม

ชอนนาค ลมพนาม

ชอนนาค ลมพนาม

ชอนนาค ลมพนาม

ชอนนาค ลมพนาม

ชอนนาค ลมพนาม

ชอนนาค ลมพนาม

ชอนนาค ลมพนาม

(ชอนนาค ลมพนาม ชอนนาค ลมพนาม)